

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

KÜRŞAT KORKMAZ

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ
TEORİK TEMELLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. HALUK ÖZDEMİR**

KIRIKKALE-2006

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Amerikan dış politikasında alınan kararlarda teorilerin ve teorik yaklaşımların katkısı olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca Amerikan dış politikasının teorik dinamikler üzerinde yürütüldüğünü açıklamayı amaçlamıştır. Uluslararası ilişkiler teorilerinden idealizmin ve realizmin Amerikan dış politikasında etkin olduğu üzerinde durulmuş. Ayrıca teori sorunu analitik düzlemde açıklanmıştır. Realist ve idealist yaklaşımın temel verileri incelenmiş ve bu yaklaşımların özellikle dış politika ile ilgili argümanları esas alınarak incelenmiştir. Bu iki yaklaşımın yeni biçimlerine de yer verilerek dış politika odaklı görüşleri açıklanmıştır. Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasının genel yapısı incelenmiş ve bu dönemde ortaya çıkan teorik yaklaşımlarda açıklanarak, ne ölçüde Amerikan dış politikasına etkiledikleri tartışılmıştır. Ortaya konan teoriler ve teorik yaklaşımlar Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasında dönemlere ayrılmış belli başlı olaylara kurgulanmıştır.

ABSTRACT

The aim of this study is to put the contributions (effects) of theories and theoretic approaches over the decision that is taken about American foreign politics. In other words, it aims to explain that American foreign politics are persuaded with the theoretic dynamics. It is emphasized that among the international relations' theories, idealism and realism are the most effective ones in the American foreign policies. Furthermore, the theory problem is explained analytically. The basis of realist and idealist approaches is explained and the arguments of these theories especially about foreign policies are focused. Moreover, it is pointed out the importance of the new version of these theories about foreign policies. General configuration of American foreign policies after Cold War is examined and while new theoretic approaches are explained, it is argued how they affect American foreign policies. Given theories and theoretic approaches are divided into some terms related with American foreign policies and related with some real cases.

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikasının Teorik Temelleri” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

08.11.2006

Kürşat Korkmaz

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
KİŞİSEL KABUL	III
ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE DIŞ POLİTİKA

I. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEORİ SORUNU	5
A. TEORİ VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ	8
B. ANALİZ DÜZEYİ TARTIŞMALARI	11
II. POLİTİKA ODAKLI ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ	13
A. REALİST YAKLAŞIM	14
1. Realizmin Uluslararası İlişkilere Bakışı	16
2. Realizmin Dış Politika Algılayışı ve Dış Politikaya İlişkin Kilit Kavramlar	18
a. Güç.....	20
b. Güç Dengesi	22
c. Ulusal Çıkar	25
d. Güvenlik	26
3. Neorealizm.....	28
a. Neorealist Teorinin Özellikleri.....	28
b. Neorealist Teorinin Dış Politikada Realizm'den Farklılığı	31
c. Neorealist Teoride Yeni Açılımlar	33
B. İDEALİST YAKLAŞIM	37
1. İdealizmin Uluslararası İlişkilere Bakışı	38

2. Uluslararası İlişkilerde Liberalizm Teorisi.....	39
a. Barışçıl Dış Politika Yaklaşımı: Demokratik Barış Teorisi.....	41
b. Liberalizmin Dış Politikadaki Önceliği: Uluslararası İşbirliği.....	48
3. Pluralizm	51

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK YAKLAŞIMLAR AÇISINDAN SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ GENEL YAPISI VE KARAR ALMA SÜRECİ

I. AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA TEORİLERİN YERİ VE ÖNEMİ	55
II. SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN TEORİK YAKLAŞIMLAR	63
A. FRANCİS FUKUYAMA VE TARİHİN SONU	63
B. SAMUEL HUNTINGTON VE MEDENİYETLER ÇATIŞMASI	67
C. JEOPOLİTİK AÇILIMLAR: BRZEZİNSKİ'NİN BÜYÜK SATRANÇ TAHTASI	74
III. YENİ MUHAFAZAKÂRLARIN (NEO-CONS) AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ.....	82
IV. TEORİLERİN UYGULAMAYA GEÇİRİLMESİ: AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA SÜRECİ	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN TEORİK YAKLAŞIMLARIN UYGULAMADAKİ YANSIMALARI

I. GEORGE BUSH DÖNEMİ- WILSONCU DIŞ POLİTİKA	97
A. YENİ DÜNYA DÜZENİ POLİTİKASI TARTIŞMALARI	99
B. BİRİNCİ KÖRFEZ KRİZİ VE MÜDAHALESİ	103

II. BİLL CLİNTON DÖNEMİ-DEMOKRATİK BARIŞÇIL YAKLAŞIMLAR	106
A. KOSOVA MÜDAHALESİ	112
B. ABD'NİN ORTADOĞU'DA FİLİSTİN-İSRAİL BARIŞ GÖRÜŞMELERİNDEKİ ROLÜ	113
C. İRAK POLİTİKALARI	116
D. ORTA ASYA VE KAFKASYA POLİTİKALARI	118
III. GEORGE W. BUSH DÖNEMİ-AMERİKAN İSTİSNACILIĞI	120
A. 11 EYLÜL 2003 YENİ BİR DÖNEM	123
B. ÖNLEYİCİ VURUŞ DOKTRİNİ	126
C. AFGANİSTAN VE İRAK HAREKÂTLARI	130
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	136

GİRİŞ

Son dönemde uluslararası ilişkiler gündemindeki en önemli tartışma konusu Amerikan dış politikasındaki kararlar ve uygulamaları olmuştur. Soğuk Savaş sonrası tek süper güç olan Amerika Birleşik Devletlerin (ABD) dış politikada almış olduğu kararlar her dönem tartışmalara sebep olmuştur. Ancak son dönemdeki uygulamaları çok tartışma yaratmıştır. Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikası incelenerek, kararların arka planında yer alan teorilerin üzerinde durulmuştur.

Amerikan dış politikasında teorilerin yeri ve önemi yadsınamaz bir ağırlığa sahiptir. Bu önem, alınan politik kararlarda ve uygulamalardaki amaçlarda açıkça görülmektedir. Bu politik amaçların her biri belli bir düşüncenin çerçevesinde gerçekleşmektedir. Amerikan dış politikasının düşünsel alt yapısı ve fonksiyonları, bilimsel ve siyasi topluluklar tarafından oluşturulmaktadır. Bunlar, doğrudan veya dolaylı olarak dış politikanın geliştirilmesini amaçlayan siyasi düşünürler, akademisyenler, analistçiler ve ideoglardan oluşmaktadır. Dış politikanın oluşturulmasında katkısı bulunan bu kişiler belli bir ideolojiye sahiplerdir. İdeoloji, siyasi analizlerin en önemli bileşenlerinden biridir. Bu doğrultuda ideoloji, mensubu olduğu tüm toplumun davranış ve faaliyetlerini harekete geçiren nedenleri anlamayı ve değerleri görmeyi sağlamaktadır. Kuruluşundan günümüze Amerikan dış politikasındaki kararlarda bu ideolojik alt yapı açık şekilde görülmektedir. Buna bazı çevreler “Amerikanizm” de demektedirler.

ABD tarihi boyunca dış politikasında kendine özgü özellikleri de dâhil ederek birbirine zıt iki görüşü kullanmıştır. Bunlardan birincisinde Amerika kendi değerlerine göre kendi ülkesinde demokrasiyi kusursuz hale getirmek ve diğer ülkelerde bu misyonun gelişmesi için örnek olmayı amaçlamıştır. Bir diğerinde ise, ABD'nin değer ve çıkarlarının uluslararası ortamda savunulması ile ilgilidir.¹

---

¹ Henry KISSINGER, **Diplomasi**, (Çev. İbrahim H.KURT), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2000, s.2

Amerikan dış politikasındaki iki zıt dış politik gelenek idealist ve realist yaklaşımlar olmuştur. Bu alışmada Amerikan dış politikasındaki etkin teorileri kapsamlı şekilde incelenmiştir. Uluslararası sistemi açıklamak, tasvir etmek ve kurgulamak özelliklerine sahip olan uluslararası ilişkiler teorilerinden idealizm ve realizm üzerinde durulmuştur. Bu iki teorinin analizinin yapılıp incelenmesinin sebebi Amerikan dış politikasında önemli bir biçimde yer almalarıdır. Amerikan dış politikasındaki iki politik eğilim olan biri olan Wilsoncu dış politika idealist yaklaşımın başlığı altında yer alan görüşler tarafından şekillendirilmektedir. Diğer eğilim olan Real politik ise realist yaklaşımın görüşleri tarafından oluşturulmaktadır.

Amerikan dış politikasındaki kararların genel eğilimleri idealist ve realist teorilerin argümanları tarafından oluşturulmaktadır. ABD'nin kuruluşundan günümüze kadar dış politika bu iki teorinin etkisi uygulamalarda açıkça görülmektedir. Uluslararası ilişkilerin politika odaklı teorilerinden olan idealizm ve realizm dışında teoriler ve teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin Globalist teori ve Eleştirel yaklaşımlar. Ancak Amerikan dış politikası uygulamalarında bu tür teorileri ve yaklaşımları içeren politikalar görünmemektedir. ABD kuruluşundaki değerlerin özellikle idealist ve realist yaklaşımların argümanlarıyla benzerlikler taşımaktadır. Buda kuruluş değerlerine sıkı sıkıya bağlı olan bir toplumda diğer politika odaklı yaklaşımların görüşlerine sıcak bakılmamaktadır.

Amerikan dış politikasındaki uygulamalardaki değişimler idealist politikalardan realist politikalara ya da bunun tam tersine doğru olmaktadır. Dolayısıyla idealist bir politikanın başarısızlığında realist politikalar, realist bir politikanın başarısızlığında ise idealist politikalar devreye girmektedir. Bu yaklaşımların dışında Amerikan dış politikasında diğer teoriler ve teorik yaklaşımlar yer almamaktadır. ABD içerisinde yer alan düşünce kuruluşlarında ve dış politika üzerine yorum yapan akademisyenler Amerikan dış politikasındaki uygulamaları üzerine değerlendirme yaparken idealist ve realist teorilerden atıflarda bulunmaktadırlar. Göreve gelen ABD Başkanları da dış politikada Wilsoncu ve Real politikalar takip etmektedirler.

Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ilişkilerde teori sorunu ele alınıp, teori ile dış politika arasındaki bağlantı ve analiz düzeyi tartışmaları açıklanmıştır. Amerikan dış politikasında etkin olan idealist ve realist teorilerin yaklaşımları ortaya konmuştur. Teorilerin daha çok dış politikaya ilişkin argümanları verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan ve Amerikan dış politikasında etkin olan teorik yaklaşımlar açıklanmış ve Amerikan dış politikasının genel yapısı ve bunun teori bağlantısı üzerinde durulmuştur. Bu teorik yaklaşımları ortaya koyan düşünürlerden Fukuyama, Huntington ve Brzezinski görüşleri ve tezleri incelenmiştir. Amerikan dış politikasını yönlendirme ve etkinlikleri tartışılmıştır. Ayrıca Amerikan dış politikasında karar alma süreçleri incelenmiştir. Amerikan dış politikasında teorilerin yeri ve önemi de bu bölümde çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Amerikan dış politikasının teorik yaklaşımlar ışığında Soğuk Savaş sonrası dönemlere göre değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Soğuk Savaş sonrası Amerikan başkanlarının iktidarları dönemindeki belli başlı politik olaylar seçilerek teorik perspektiften incelenmiştir. George Bush döneminde I.Körfez Krizi ve Yeni Dünya Düzeni tartışmaları Wilsoncu dış politika anlayışı içerisinde incelenmiştir. Bill Clinton dönemindeki Kosova Müdahalesi, ABD'nin Ortadoğu'daki Filistin İsrail Görüşmelerindeki Rolü ve Irak politikaları Demokratik Barış Yaklaşımı temelinde değerlendirilmiştir. George W. Bush dönemi ise Amerikan İstisnacılığı görüşleri ışığında 11 Eylül, Önleyici Vuruş Stratejisi ve Afganistan ve Irak müdahalelerine yer verilmiştir.

Çalışmada iki temel bulgu üzerinden incelemeyi odaklanmıştır. Birincisi politika odaklı uluslararası ilişkiler teorilerin Amerikan dış politikasında etkinliği üzerine olmuştur. İkincisi dış politikadaki uygulamalarda teorilerin argümanların kullanılıp kullanılmadığı araştırılmıştır. Bu bulguların sonucu Amerikan dış politikasında politika odaklı uluslararası ilişkiler

teorilerinden idealist ve realist teorilerin argümanlarına sıkça başvururken, bu teorilerin dış politikadaki uygulamalarda yol gösterici rolü de oynamıştır. Bu bulguların kanıtları ise Amerikan dış politikasındaki olaylara bakıldığı zaman ortaya çıkacaktır. Çalışmanın disiplini açısından Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığı zaman, ABD Başkanlarının kendi dönemlerinde ileri sürmüş oldukları fikirleri ve fikirleri destekleyici politikaları genellikle teori bir yaklaşımın izlerini taşımaktadır. Çalışma teorik perspektiflerden yola çıkılarak, Amerikan dış politikasında alınan kararlar ve uygulamalar düzeyinde incelenmiştir. Çalışma metodolojisi ile ilgili olarak Amerika dış politikasının belli bir döneminin alınması ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca incelenen dönemdeki tüm olaylar değil belli başlı önemli olaylar incelenerek bu konuda sınırlandırma sağlanmıştır. Çalışma da incelenen olaylara eleştirel yaklaşılmamış objektif ölçütler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Teorik bir çalışma olması sebebi ile kavramsal düzeyde genellikle birincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE DIŞ POLİTİKA

I. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEORİ SORUNU

Uluslararası ortam süreklilik gösteren bazı temel niteliklere sahiptir. Uluslararası ilişkiler, öncelikli olarak bağımsız ulus-devletler arasında oluşur ve gelişir. Uluslararası ilişkilerde rol alan her unsur uluslararası ilişkilerin aktörüdür. Ancak temel aktör devlettir. Terim olarak uluslararası ilişkiler kavramı kullanılmasına rağmen bu ilişkiler, yalnızca uluslar ve devletler arasında olmamakta, başka aktörler de rol oynamaktadır. Örneğin; uluslararası örgütler, global bankalar-şirketler, terörist gruplar... Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde ulus ve devlet dışındaki aktörler de göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca devletlerin içerisinde etkin bir göreve sahip bürokratik yapılar, lobiler, liderler, gibi unsurlarda önemlidir. Bu unsurlar devletlerin dış politikalarını etkileme gücüne sahiptirler.

Uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletler arasında farklılıklar meydana gelmektedir. Bu farklılıklar devletler arasında gelir düzeyindeki mesafenin artması sonucu, uluslararası ilişkilerde zaman zaman işbirliği ve dayanışma sağlanmaktaysa da, daha çok uluslararası ortamın kutuplara ayrılmasına ve gerginleşmesine sebep olmakta, bu durum da kaotik bir dünya düzeni meydana getirmektedir. Bundan dolayı teoriler uluslararası ortam ve uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısını kavramamıza yardımcı olmaktadır.

Teoriler, incelenen alanla ilgili olgu ve olaylar arasındaki ilişkileri anlamada, analiz etmede gerekli ve yararlı bir çerçeve olarak nitelenebilir.² Ayrıca, dünyanın çeşitli yönlerini tasvir eden, sınıflandıran ve birimler arasındaki ilişki biçimlerini açıklayan kavram ya da düşüncelerden oluşmaktadır. Teori, bilim adamına sistematik bilgiyi elde etmesi için gerekli çerçeveyi vermektedir.³

Waltz'a göre, teori objeler, süreçler, hareketler, olaylar ve karşılıklı ilişkilerin kendi yolunda gittiği sürece bir şey olmadığı ancak bu unsurların farkına varıldığı zaman teorinin olası hale geldiğidir.⁴ Viotti ve Kauppi'ye göre teori, "dünya'yı, dünya'nın bir parçasını, uluslararası sistemi ve uluslararası ilişkileri daha anlaşılabilir hale getiren soyut ve düşünsel seviyedeki bilgilerin toplamıdır."⁵

Tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi uluslararası ilişkiler alanında da teori; bir felsefeye, ideolojiye, birbiri ile alakalı terimlere, birtakım hipotezlere ve hipotezi oluşturan kavramlara dayanır. Sistemde bulunan aktörlerin siyasal davranışlarını analiz ederek, sistemde bulunan aktörler nasıl davranmalıdır sorusunu cevaplamaya çalışabilir.⁶

Teorinin görevi bilgileri daha anlaşılır hale getirmektir. Eldeki bilgiler karmaşık olabilir, bu bilgileri tasnif ederek, genelleme yapmak teorinin işidir. Teorinin açıklayıcı olarak insanlara uluslararası ilişkileri anlatması, ayrıca öngörülerde bulunması gerekir. Açıklamada neden-sonuç ilişkisi ortaya

---

² Tayyar ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul: Alfa Yay., 2002 s. 15

³ Faruk SÖNMEZOĞLU, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Yay., 1995, s. 79

⁴ Kenneth N. WALTZ, "Realist Thought and Neorealist Theory", Andrew LINKLATER, **Critical Concepts In Political Science**, Cilt IV, New York: Routledge Press, 2000, s. 1523

⁵ Paul R.VIOTTI, Mark V.KAUPPI, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York: Macmillan Publishing Company, 1993 s. 3

⁶ James E. DOUGHERTY, Robert L. Jr PFATZGRAFF, **Contending Theories of International Relations A Comprehensive Survey**, Third Edition, New York: Harper Collins Publishers, 1990, s. 18

koyarak tahminlerde bulunur. Bu varsayım bir hipotezdir. Gerçek hayatta olaylara bakarak hipotezin doğru ya da yanlış olduğu ortaya çıkar.⁷

Teori açıklayıcıdır, tahminlerde bulunur ama kesin öngöründe bulunmaz. Ayrıca bir teori önemli bir gerçeği vurgularken onu mümkün olduğu kadar doğru ve kısa ifade etmeye uygun olmalıdır. Teorinin bütün parçalarının birbirine uygun ve tutarlı, yeni gelişmeler karşısında güncelleştirmeye, gelişmeye elverişli olmasının yanı sıra uluslararası gerçekleri nesnel biçimde anlamayı sağlaması gerekir.⁸

Rosenau' ya göre, bir teori arayışının ve uluslararası ilişkilerdeki teorik çabaların temelinde tesadüfün olmadığı, her olayın bir nedeni olduğu ve düzenliliğin söz konusu olduğu varsayımı yatmaktadır. Çünkü olaylar tesadüfen olmuş olsaydı; rastgelelik ya da kaprisler üzerine kurulsaydı uluslararası ilişkiler alanındaki olayları teori ile açıklamak ya da öngörmek mümkün olamazdı.⁹

Ortaya konulan teorinin kavramsal çerçevesi ile ilgili görüşler doğrultusunda, uluslararası ilişkiler teorileri genel olarak, öncelikle modern uluslararası ortamı açıklayan tez ve perspektifler olmalıdır. Bu hususlarda bir farklılaşma; diğer tüm tanımlamaları, uluslararası ilişkiler düşüncesi ve alanı ile ilgili konuların bütününe etkilemektedir.¹⁰

Aslında her teori bir şeyleri dışarıda bırakmaktadır. Hiçbir teori dünyanın bütününe vermeyi iddia etmez. Teoriler, karmaşık bir resme bakmakta kullanılacak farklı gözlükler sunar. Hiçbir teori gerçekliğin tek, özel açıklaması değildir. Uluslararası ilişkiler teorileri devlet hareketlerinin içyüzünü vermektedir.¹¹

---

⁷ VIOTTI, KAUPPI, s. 4

⁸ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 72

⁹ James N.ROSENAU, "Thinking Theory Thoughtly ",VIOTTI, KAUPPI, s. 23–26

¹⁰VIOTTI, KAUPPI, s. 10

¹¹ROSENAU, s. 27

Synder,“Uluslararası ilişkiler teorisinin yapabileceği başlıca katkılardan birinin geleceği, öngörmek değil dünyayı değiştirmenin kolay olduğunu düşünen bireylere zor sorular sormak için gerekli kelime dağarcığını ve kavramsal çerçeveyi sağlamak olduğunu” ifade etmiştir.¹²

A. Teori ve Dış Politika İlişkisi

Teorinin iki temel görevi vardır. Birincisi teori, mevcut karmaşık bilgileri tasnif ederek daha anlaşılabilir hale getirir ve bu bilgileri sınıflandırarak genellemeler yapar. Teorinin ikinci görevi ise, öngörülerde bulunmaktır. Olaylar arasında kurmuş olduğu neden-sonuç ilişkileri doğrultusunda tahminlerde bulunur.¹³

Diğer yandan uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısını açıklamak için de teorilere ihtiyaç duyulur. Uluslararası ilişkiler, geleneksel olarak, uluslararası politika ve dış politika olmak üzere iki temel alt disipline ayrılır. Uluslararası politika, bir bütün olarak uluslararası sistemin yapıları ve süreçleri üzerinde yoğunlaşarak, uluslararası sistemin işleyişi hakkında açıklamalar getirmektedir. Dış politika alanı ise, uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin sistemdeki davranışlarını analiz etmektedir.

Uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olan dış politika devletlerin diğer aktörlere yönelik olarak planladıkları tutum, davranış ve uygulamalardır. Uluslararası ilişkilerde rol oynayan bağımsız politik unsurları aktör olarak tanımlamaktayız. Devletler, ulus-aşırı gruplar ve uluslararası nitelikli organizasyonlar uluslararası politikanın aktörleridir. Aktörlerin uluslararası sorunlara barış ve savaş ortamında çözüm ararken yaptıkları görüşmeler, uyguladıkları yöntem ve tedbirler dış politika terimiyle tanımlanmaktadır.¹⁴ Kapsamlı bir tanım yaparsak dış politika, devletlerin uluslararası sistem

---

¹² Jack SNYDER,“ Bir Dünya, Rakip Teoriler”, **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), Sayı: 31, (Ocak-Şubat 2005), s. 45

¹³ VIOTTI, KAUPPI, s. 5

¹⁴ Feridun ERGİN, **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul: Çağlayan Yay., 1974 s. 9–10

içinde, yetkili kurumlar ve temsilciler aracılığıyla diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümüdür.¹⁵

Dış politikada izlenecek politikalar belirli kuramsal, kavramsal çerçeveler içerisinde oluşturulur ve uygulanır. Uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olan dış politika, devletlerin davranışlarını belirleyen birçok karmaşık ancak birbiriyle ilişkili olan faktörlerden oluşur ve her durumda bu faktörlerden yalnızca birinin ya da bir kaçının dış politika davranışında belirleyici bir rol oynadığı gözlemlenebilir. Bu faktörlerden bir tanesi de teorilerdir.¹⁶ Bu doğrultuda teoriler, geçmişteki ve günümüzdeki politik süreçlerin açıklanmasını sağladığı kadar, geleceğe ilişkin öngöründe bulunmaya da imkân vermektedir.

Ayrıca politikacıların izledikleri siyasetleri güç açısından değil de sırf ahlaki ilkeler ve biyolojik nedenlerle açıklamak bir takım eksikliklere neden olur. Fakat tam ve bütüncül bir açıklama yapmak teorilere dayandırılmak şartıyla daha mümkün olur. Mesela, Morgenthau dış politikaya güç için girişilmiş bir mücadele olarak yaklaşır ve bütün dış politikaların siyasal amacı olan güç ögesini analizlerinin merkezine yerleştirir. Bu doğrultuda izlenen dış politika hedefi teorilerle mantıklı bir zemine oturtularak meşrulaştırılmaya çalışılmış olur.¹⁷

Teori gerçeği anlama çabası taşımaktadır. Realite ise, kendimizde dâhil olduğu beşeri ve fiziki evren ve bu evrende olup biten her şeydir. Teorinin gerçeği anlama ve açıklama çabası doğrultusunda pratiği içermektedir. Buda teorini pratik ayırımın mutlak olmadığı fikrinin en kolay ifadesidir. Bir başka deyişle her teorisyen bir pratik yapmakta ve her pratisyende bir teori yapmaktadır. Teori hem bir fiili hem de bu fiilin sonucunda bir hâsılayı ifade etmektedir. Ayrıca teorinin bir metod birde içerik

---

¹⁵ M. Fatih TAYFUR, "Dış Politika", Atilla ERALP (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005,s. 73

¹⁶ TAYFUR, s.103

¹⁷ Hans J. MORGENTHAU, **Uluslararası Politika**, (Çev. Baskın ORAN ve Ünsal OSKAY) Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, s. 112

yanı olacaktır. Teorinin fiilin nasıl yapılabileceği metodu ortaya çıkarken, bu fiilin bulguları da muhtevayı meydana getirecektir.¹⁸

Teorinin, pratikle bağlantısı dış politikadaki eylemleri açıklaması ile ortaya çıkar. Dış politika çalışmalarındaki her bir açıklama kaçınılmaz olarak bir teori perspektifine dayandırılır. Fakat dış politikadaki her bir durum için ayrı bir açıklama yapmak mümkün değildir, tek tek olaylardan genellemelere gidilerek değerlendirme yapılır. Bu genellemeler de teorileri oluşturur. Zira teoriler başlangıçta soyut yapılırken özelde dış politika aksiyonlarına uygulandığında somut hale gelmiş olurlar, yani pratiğe yönelmiş olurlar.¹⁹

Bu doğrultuda teoriler, dış politikayı yönlendirme gücüne de sahiptirler. Teoriler politikalara yön vermektedir. Devletler arasındaki var olan ilişkileri de açıklayabilmektedirler. Demokratik barış teorisi de bu bakımdan teori-politika ilişkisi verilebilecek örneklerden biridir. Bill Clinton'un başkanlık döneminde demokrasilerin yayılmasını destekleyerek, demokrasilerin birbirleriyle savaştırmaz yaklaşımı çerçevesinde, politikalarını "demokratik barış teorisine" göre sürdürmesi teorilerin dış politikayı yönlendirmesine bir örnektir.²⁰

Realist teorinin dış politikayı yönlendirdiğine dair görüşler de bulunmaktadır. Realizm özellikle Soğuk Savaş döneminde etkin teori olmuştur. Bu dönem realist dış politika uygulamalarında ideolojik davranışların etkisiyle oluşabilecek sorunlar karşısında akılcı çözümler ortaya koymuştur. Özellikle realist düşünür ve uygulayıcı George Kennan'ın ortaya koyduğu Sovyetler Birliği'ni çevreleme (*containment*) politikası bu çözümlere örnek gösterilebilir. Kennan Sovyetleri stratejik noktalarda durdurmaya yönelik politikasıyla Sovyetler'in bütün dünyada çevrelenme yerine stratejik olarak önemli yerlerde durdurulmasını uygulamayı önermişti.²¹ Soğuk Savaş

---

¹⁸ Nuri YURDUSEV, "Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 6, (Yaz 2005) s. 157–158

¹⁹ YURDUSEV, s.160

²⁰ Haluk ÖZDEMİR, "Demokratik Barış Teorisi", Haydar ÇAKMAK (Edt), **Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara: Platin Yay., 2006 s. 204

²¹ Richard Ned LEBOW, Thomas Risse KAPPEN (Edt), **International Relations Theory and the End of the Cold War**, New York: Columbia University Press, 1995 s. 3

döneminin bir diğer realist düşünürü ve uygulayıcısı olan Henry Kissinger ise, dönemin ideolojik çekişmeleri yerine güç ilişkilerini vurgulayan yumuşama (*detente*) yaklaşımını ortaya koymuştur. Sonuçta devletlerin dış politikaları açıklanırken teorilere ihtiyaç duyulmaktadır.

B. Analiz Düzeyi Tartışmaları

Uluslararası politika kararlarıyla ilgili sistematik bir değerlendirme yapmak için başvurulan unsur analiz düzeyidir. Singer analiz düzeyi hakkında, *“bir analizde inceleme konusu olarak yer alan olgu, olay veya görüşün bir model etrafında ele alınmasını, üç boyutlu yer kürenin iki boyutlu bir kâğıt üzerine harita olarak taşınmasına benzemektedir ve bu durumda bazı nokta ve oranlarda bir yanılmanın kaçınılmaz olduğunu”* ifade etmektedir.²²

Genel olarak üç analiz düzeyi tartışması bulunmaktadır. Bunlar sistem, devlet ve birey şeklinde özetlenebilir. Sistem düzeyinde yapılan analizlerde, uluslararası sistemin anarşik yapısı üzerinde durulur. Sistemin yapısı önemli olup her bir devletin tek tek sahip olduğu özellikler ve devletin karar vericileri ile ilgilenilmemektedir. Singer’in uluslararası sistem düzeyi ile ilgili olarak uluslararası sistem analizlerinde koalisyonların oluşması ve çözülmesi, güç birleşimlerin süresi ve hızı, siyasal kurumlarda meydana gelen değişimler ve bunların diğerlerine verdiği tepkiler bağlamında açıklamalar getirmektedir. Viotti ve Kauppi ise, sistem düzeyinde yapılan analizlerde devletler arasında güç ve kapasite dağılımı üzerinde durmaktadırlar.²³ Ayrıca sistem yapısının dış politika davranışlarını şekillendirdiği de iddia edilmektedir.

Devlet düzeyinde yapılan analiz tartışmalarında ise, devlet içerisindeki karar alma süreçleri üzerinde durulmaktadır. Singer’in analiz düzeyinde devlet savaşlar, koalisyonlar, diplomasi ve devletin tüm hareketleri sistemin yapısından çok ulusal çıkara dayanmaktadır. Ayrıca, dış politika

---

²² David SINGER, “The Level of Analysis Problem in International Relations”, **World Politics**, Vol: 14, No: 1,(October 1961), Akt. SÖNMEZOĞLU, s. 68

²³ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 99–100

kamuoyunun, ekonomi ve toplumsal gereksinimlerinin bir sonucu olarak da görülmektedir. Devletler sistemin gereği neyse o şekilde ulusal çıkarlarını korumak için hareket ederler. Ulusal çıkar kavramı her devlet tarafından farklı şekilde algılanabilir. Ama kavram ve tanım olarak tek bir ulusal çıkar söz konusudur.²⁴

Devlet düzeyinde yapılan analizlerin önemli bir özelliği de ulusal politikaların arkasındaki motivasyonları ve amaçları ortaya koyma olanağı sağlamasıdır. Waltz'ın devlet düzeyinde analizi devletin dış politikasında bazen birim düzeyindeki gelişmeler bazen de sistem düzeyindeki gelişmelerin etkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bazı durumlarda her iki unsurunda etkili olduğunu da öne sürmüştür. Zira uluslararası politika ve dış politika analizinde bunlardan sadece biri yeterli olmaz. Viotti ve Kauppi ise, devlet düzeyi analizlerinde devleti üniter bir yapı olarak görmektedirler.²⁵

Devlet düzeyinde yapılan analizler, devletler arasındaki farklılıkları daha kolay ortaya çıkarmaktadır. Bu düzlemde yapılan analizlerde, devletlerin dış politikaları içersinde yer alan farklı amaçların ve farklı stratejilerin ve bunları uygulamada kullanılan farklı araçların belirlenmesi ve özellikle dış politika oluşturmada bunlar arasında yapılacak tercihlerin ve bunları etkileyen, bağımsız faktörlerin incelenmesini sağlamaktadır. Devletlerin dış politika kararlarını oluşturma safhasında çeşitli faktörlerin etkileşimleri, bu kararları hem etkilemekte hem de yardımcı olmaktadır.²⁶

Ayrıca uluslararası politikanın analiz düzeyinin seçiminde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Hopkins ve Mansbach'a göre; "devletin dış politikası üç düzeyde analiz edilebilir. Bir devletin dış politikası uluslararası sistemle açıklanabileceği gibi, devleti kendine özgü hedefleri olan ve uluslararası yapıdan bağımsız varlık olarak ele alarak, devletin davranışları kendi amaçları, çıkarları ve politikaları ile açıklanabilir veya devleti oluşturan

---

²⁴ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s.102

²⁵ VIOTTI, KAUPPI, s. 6

²⁶ SÖNMEZOĞLU, s. 73

yapılar üzerinde durarak açıklanabilir.” Ayrıca devlet düzeyinde yapılan açıklamalarda ya da analizlerde her bir devlet üzerinde ve devletin davranışlarını açıklayan değişkenler üzerinde durulurken sistem düzeyi analizlerinde aktörlerin davranışları uluslararası sistemin bütünü içinde ele alınmaktadır.²⁷

Birey düzeyinde yapılan analizlerde bireylerin devlet adına karar vermeleri ve politika yapmaları üzerinde durulmaktadır. Bireylerin doğası, psikolojileri, liderlik vasıfları, inanç sistemleri, algılamaya ilişkin sorunları büyük önem taşımaktadır. Uluslararası politikayı sadece bireyler üzerinde durarak teorilerde, bireyler devlet adına karar vermekte ve politika yapmaktadırlar.²⁸

Yukarıda açıklanan analiz düzeyleri, uluslararası ortamda ortaya çıkan sorunları ve çatışmaları optimal bir biçimde tanınmasına ve uygun politikalar üretilmesini sağlamaktadır. Uluslararası politikaya ilişkin çeşitli teorik planlar, aslında somut olgularla ilgili çözümlenmelere zemin hazırladığı ölçüde kullanışlı ve yararlıdır. Örneğin NAFTA gibi bölgesel oluşumu incelemek isteyen bir araştırmacı uluslararası politikada analiz düzeyi olarak birey üzerinde dururken, bir başkası ise farklı bir yaklaşım olarak sistem analizini tercih edebilir.²⁹ Diğer taraftan bir devletin dış politikası incelenirken, devlet düzeyinde yapılan analizler öne çıkarırken, uluslararası sistem ve unsurları da inceleme dâhilinde olacaktır.

II. POLİTİKA ODAKLI ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

Genel olarak uluslararası ilişkiler realist ve idealist yaklaşımlar tarafından açıklanmaktadır. Amerikan dış politikasında ağırlıklı olarak iki politik gelenek vardır. Bu politik gelenekler de realist ve idealist yaklaşımların

---

²⁷ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 101

²⁸ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 100

²⁹ İbrahim S.CANBOLAT, **Almanya ve Dış Politikası**, İstanbul: Alfa Yay., 2003, s. 27

temel argümanları tarafından desteklenmedir. Bu doğrultuda politik odaklı uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm ve idealizm yaklaşımları açıklanıp incelenecektir.

A. REALİST YAKLAŞIM

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki iyimser ve idealist ortam, uluslararası ilişkiler alanındaki teorik yaklaşımları olabildiğince etkilemesine karşılık, uluslararası sistemde ortaya çıkan belirsiz durum, çatışmaları durduramamıştır. Bu kaotik ortamın sebebini idealist dünya görüşüne sahip düşünür ve devlet adamları olarak görenlerin eleştirileri bu yönde olmuştur.³⁰

E.H.Carr, *The Twenty Years Crisis* adlı eserinde Birinci Dünya Savaşı sonrası düzenlemelere ağır eleştiriler getirmek suretiyle İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını idealist liberal fikirlerinin iflası olarak tanımlamıştır.³¹ İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki realizm, idealist fikirlerin hâkim olduğu iki savaş arası dönemdeki düzenlemelerin başarısızlığına tepki olarak ortaya çıkmış ve disipline uzun zaman hâkim olmuştur. 1930'ların sonundan 1980'lerin ortalarına kadar uluslararası ilişkiler disiplinde söz sahibi olan realist okul bir yaklaşım/açıklama olarak değil, uluslararası ilişkilerin teorisi olarak kabul edilmiştir.³²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında realizmin zaferinin ilanı ile özdeşleşen bilimselleşme süreci, H.J.Morgenthau'nun "*Uluslararası Politika*" (*Politics Among Nations*) adlı eserinin yayınlanması ile hız kazanmıştır.³³

Realizm, Soğuk Savaş yıllarının başat teori geleneğiydi. Realistler, uluslararası ilişkileri, kendi çıkarlarını esas alan devletler arasındaki güç

---

³⁰ Deniz Ülke ARİBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul: Mavi Ada Yay., 1998 s.156

³¹ Edward H.CARR, **The Twenty Years Crisis; 1919–1939**, London: St Martin's Press, 1962

³² Mustafa AYDIN, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004), s. 35–36

³³ ARİBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...**, s.159

mücadelesi olarak görmekteydiler. Realizmin Soğuk Savaş dönemine hâkim olmasının sebebi; savaş, ittifak, emperyalizm, işbirliğinin önündeki engeller ve diğer uluslararası olgular için basit ama güçlü açıklamalar getirmesiydi.³⁴

Bu doğrultuda realizmi, Thucydides'ten başlatırsak, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes gibi düşünürleri bu geleneğin önemli temsilcileri olarak görebiliriz. Yirminci Yüzyıla gelindiğinde Carr, Macchiavelli'nin; Morgenthau ise Hobbes'un düşüncelerinden etkilenecek uluslararası ilişkiler ile ilgili görüşlerini bu perspektiften ortaya koymuşlardır.³⁵

Carr ve Morgenthau, realizmin temsilcileri olarak, uluslararası sistem ile ilgili tezlerinin tarihi süreklilik ile tutarlılığa sahip olduğunu öne sürmektedirler. Bu düşünülere göre, devletleri etkileyen faktörlerin devamlılığı anlamında güçlerin yükselişi ve çöküşü, güç kapasitelerinin farklılaşması anlamında değişim, uluslararası sistemin temel yapısıdır. Bu sürekliliği tarihi kanıtlarla ortaya koyarak, düşüncelerinin evrensel geçerliliği olduğunu ileri sürdüler. Ayrıca bu düşünce; realizmi, uluslararası ilişkiler biliminin hâkim paradigması yapma çabasının da destekleyicisidir.³⁶

Realizmin temel özellikleri bakımından birçok farklı görüş olsa da, uzlaşma sağlanmış noktaları şu şekilde özetlenebilir. Realizm, devleti dünya arenasındaki en önemli unsur görmektedir. Westphalia'dan beri geçerli olan devletlerin egemen eşitliği prensibi çerçevesinde, uluslararası ilişkilerde devletlerin cevap verdiği/sorumlu oldukları herhangi bir üst otorite olmadığı için uluslararası sistem anarşik bir yapı olarak tanımlamaktadır.³⁷

---

³⁴ Stephen M. WALT, "Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram", **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı) Sayı: 1, (Bahar 1998), s.15–16

³⁵ Ole R. HOLSTI, "Theories of International Relations and Foreign Policy: Realism and Its Challengers", Charles W. KEGLEY Jr., **Controversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge**, New York: St Martin's Press 1995 s. 36–37

³⁶ Muhammed A. AĞCAN, Klasik Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Uluslararası Sistemin Doğası Sorunu: Realizm, Liberalizm ve Marksizm, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003) s. 58

³⁷ AYDIN, s. 57

1. Realizmin Uluslararası İlişkilere Bakışı

Realist teori uluslararası ilişkilere geniş perspektiflerden açılımlar getirmiştir. Bu açılımlar sistem, devlet ve birey üzerinde görüşler ve analizler düzeyinde olmuştur. Realist teoriye göre, uluslararası sistemin doğası anarşiktir. Uluslararası sistemdeki devletler, egemen ve özerktirler. Devletler egemenlik ve bağımsızlıklarından taviz vermek istemediklerinden kendi üzerinde bir otorite kabul etmemektedirler. Sistemdeki devletler sahip oldukları güç bakımından farklılık gösterse de, hiçbir devlet diğer devletlere egemen olma hakkına sahip değildir. Bazı devletler diğerlerinden daha güçlüdür. Ancak herhangi devletin daha yüksek olduğuna dair kabul edilmiş bir otoritesi yoktur. Anarşi kavramının anlamında, uluslararası ilişkilerde ve ortamda güç sistemi vardır; ancak bir otorite yoktur. Ayrıca her devlet kendisini ancak kendi iç hukuk kuralları ile bağlar ve diğer devletlerinin hukuk sistemini veya yetkisini kabul etmek zorunda değildir. Bu şekliyle anarşi, egemen devletlerin karşılıklı ilişkide bulunduğu ortamın tanımlayıcı karakteristiğidir. Kuralları uygulayacak ve düzeni sağlayacak yetkiye sahip merkezi bir otoritenin veya üstün gücün olmayışı, düzenin korunması ve uyuşmazlıkların çözümünde anarşi yaratmaktadır. Bu anarşik ortamda yapılacak tek şey çatışmaların önlenmesi ve savaşların engellenmesi için gücün dengelenmesidir. Bu anarşik yapı içerisinde bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları yapı da devletlerdir.³⁸

Realistler, devleti uluslararası ilişkilerde bölünmez ve rasyonel bir unsur olarak görmektedirler.³⁹ Bölünmez ve rasyonel kavramlarını açıklarsak devletin bölünmez bütüncül bir aktör olarak görülmesi kavramında, realizmin devleti sınırlarla çizilmiş, sınırlarına müdahalesi mümkün olmayan bir yapı olarak görmektedir. Realist devlet dış dünyaya karşı birleşmiş bütünleşmiş tek bir birim gibi davranmaktadır. Bu analizde realist düşüncenin dayandığı temel varsayım bir ülkenin içindeki farklılıkların eninde sonunda devleti dış dünyaya karşı temsil eden hükümetin tüm devlet adına tek bir ağızdan

---

³⁸ VIOTTI, KAUPPI, s. 48–50

³⁹ VIOTTI, KAUPPI, s. 6–7

konuşabilmesine olanak sağlayacak şekilde çözümlendiği ve devletin buna yetkisinin olduğudur. Realistler devletlerin belirli bir anda belirli bir konuda tek bir politikaları olduğunu öne süren bu görüş doğrultusunda devletin bütüncül bir aktör olduğu ileri sürmektedirler.⁴⁰

Diğer kavram olan devletin rasyonel aktör olması ise, devletlerin elindedir. Alternatifleri kullanarak hedeflenen amaçlara ulaşabilme olasılığı çerçevesinde her bir alternatif ile ilgili fayda ve maliyetleri hesaplamasını anlatır. Devletin sahip olduğu yetenekler çerçevesinde uygulanabilirliklerin değerlendirilmesi; gerçekleştirilebilirlik olasılığına göre sıralanması, her birinin maliyet ve avantajının tespit edilmesi ve tüm bunların, sonucunda da hedeflenen amaca ulaşmada fayda maksimizasyonunu sağlayacak alternatifin seçilmesini içerir.⁴¹

Sonuç olarak, realizm ile ilgili görüşler, realizmin uluslararası politikada devletin belirleyici rolünün diğer aktörlere göre daha baskın olmaktadır. Realist teoride devlet hedefleri olan ve bunları zaman ve mekâna göre değiştirilebilen ve uygun çözümler üretebilen rasyonel bir aktördür. Uluslararası sistemin anarşik olmasıdır. Anarşik ortamdan kastedilen, merkezi bir otoritenin olmaması ayrıca devletlerin üstünde herhangi bir gücün, herhangi bir devleti kuvvet kullanarak zorlama yetkisinin, bir kuralı dayatma konumunun bulunmamasıdır.⁴²

---

⁴⁰ VİOTTİ, KAUPPI, s. 33, AYDIN, s. 41

⁴¹ VİOTTİ, KAUPPI, s. 34

⁴² HOLSTI, s. 56–57

2. Realizmin Dış Politika Algılayışı ve Dış Politikaya İlişkin Kilit Kavramlar

Realizme göre uluslararası siyasi sistemin temel aktörü olan egemen devletler, dış politikada temel ve etkin aktördür. Ayrıca devletler ve hükümetler üniter varlıklardır, tıpkı bireyler gibi devletlerin de kendilerine ait amaçları vardır ve bu amaçlar doğrultusunda bilinçli olarak hareket ederler.⁴³

Realist dış politika anlayışı; devletlerin çıkarlarını korumak için uyguladıkları politikalarıdır. Realizm devlet politikalarını çıkarlar ile ahlak arasında bir rekabetinin olduğu durumlarda terazinin ağır basan tarafının çıkarlar olduğu görülmektedir. Devlet için ahlaki sorumluluğu, çıkarlarını sonuna kadar sürdürmektedir. Realizmde ahlaki ilkeler uluslararası politikada âdeta uygulama dışı kalmaktadır. Özetle realizme göre devlet çıkarlarını koruma hakkına sahiptir.⁴⁴ Morgenthau, uluslararası ortamda bir devletin ahlaki seçimleri uluslararası ilişkileri yöneten değerlerle özdeşleştirilemez. Ahlaki aşırılıktan ve siyasi hatalardan bizleri koruyan güç çerçevesinde tanımlanan çıkar kavramıdır görüşünü belirtmektedir.⁴⁵ Morgenthau'a göre, dış politikada asıl hedef üç ana unsur çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bunlar güç elde etmek, bunu korumak ve elde edilen gücü, iktidarı göstermektir.⁴⁶

Realizm dış politikaya öncelik vererek, “dış politika ile iç politika arasında bir ayırım var mı?” ve “iç politika ile dış politika siyasetleri farklı mı?” gibi sorular uluslararası ilişkiler analizcileri tarafından sıkça sorulmaktadır. Realist teori bu sorulara verdiği cevapta iç politika ile dış politikayı ayırmakta, iç politika ve dış politika etkinliklerini birbirlerine karıştırmamak gerektiğini belirtmektedir. Realist teori, iç ve dış politika arasındaki ayırımında dış politikayı “yüksek siyaset” (*high politics*) olarak tanımlamaktadır. Dış politikayı oldukça farklı bir hükümet davranışı olarak görmektedir. Bu görüşler

---

⁴³ TAYFUR, s. 80

⁴⁴ Burcu BOSTANOĞLU, **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi 1999, s. 75

⁴⁵ MORGENTHAU, s.12

⁴⁶ MORGENTHAU, s. 112

doğrultusunda dış politikayı iç siyasetin müdahale etmemesi gereken ulusal güvenlik alanıyla ve devletin temel değerleri, temel çıkarları ile özdeşleştirmektedir.⁴⁷

Ayrıca iç politikanın, uluslararası politikadan farklılığı dış politikalarını açığa vurulan ve ifade edilen mahiyetlerinden farklı oluşudur. Dış politikaların hepsinde de siyasal amaç olan güç arayışı ahlaki ve hukuki çerçeveler içinde açıklanıp haklılaştırılmaya çalışılmaktadır.⁴⁸ Realist dış politika anlayışı özellikle dış politika uygulayıcıları olan devlet adamları ve diplomatlar tarafından benimsenmiştir. Realizmin devlet adamları ve diplomatlar tarafından benimsenmesinde ulusal çıkarı maksimum seviyeye çıkarmaya yönelik politikalar önemli rol oynamıştır. İç politikadan ayrı tutulan, iç politik çekişmelerden uzak ulusal çıkarları belirlemeye dönük rasyonel bir dış politik çerçeve devlet adamlarına cazip gelmektedir. Bu politikalar geniş kamuoyu desteği sağlamalarına da imkân vermektedir.⁴⁹

Realistler, dış politikanın rasyonel bir davranışın sonucu olduğunu, dış politikanın temel aktörü olan devletin ise rasyonel aktör olduğunu kabul etmektedirler. Rasyonel bir dış politikanın yararlı dış politika olacağını, zira yalnız rasyonel bir politikanın riskleri en aza indirebileceğini, faydayı da maksimum seviyeye çıkarabileceğini savunurlar.⁵⁰ Bu görüşler doğrultusunda rasyonel bir dış politika uygulayabilmek için, ortaya konan hedefler ve çıkarlar devletin güç kapasitesi ile orantılı olmalıdır.

Realizmin dış politika uygulamalarında sıkça başvurulan bir yaklaşım olmasında kavramsal araçlarının düzen politikaları çalışmalarına daha uygun olması önemli bir etkindir. Realizmin dış politikadaki belirleyici kavramsal araçları ise güç, güç dengesi ve ulusal çıkar kavramlarıdır. Ayrıca realist dış

---

⁴⁷ TAYFUR, s. 74 -75

⁴⁸ MORGENTHAU, s 110

⁴⁹ Atilla ERALP, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması " Atilla ERALP (Der), **Devlet, Sistem ve Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul: İletişim Yay. 1997, s. 80

⁵⁰ Howard WILLIAMS, Moorhead WRIGHT, Tony EVANS (Edt), **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Üzerine Bir Derleme**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 279–280

politikanın da belirleyicisi olan güç, güç dengesi ve ulusal çıkar kavramları politik araçlarıdır. Bu anlamda devletlerin uluslararası sistemde takip ettikleri politikaların açıklanmasındaki referansları olarak bu kavramlar teşkil etmektedir. Bu bölümde sırasıyla güç, güç dengesi, ulusal çıkar ve güvenlik kavramları tanımlanacaktır.

a. Güç

Realist teorinin temelini oluşturan güç kavramı devletlerin gücü elde etme mücadelesi olmuştur. Uluslararası politika da bir güç mücadelesidir. Gücün tanımı üzerinde birçok realist düşünür görüş bildirmiştir. Bir grup düşünür güç kavramını, askeri, mali, teknolojik ve diplomaside üstünlük gibi devletlerin ellerinde olan diğer yeteneklerin toplamı olarak tanımlamaktadırlar. Bir başka grup ise gücü, bir devlet için belirlenen bazı mutlak değerler gibi değil de, diğer devletlerin yetenekleriyle ilişkili yetenekler olarak değerlendirmektedir.⁵¹

Ayrıca bir devletin diğer devletlere karşı güç faktörleri ve ulusal güç olarak kabul görmüş nitel ve nicel unsurları bulunmaktadır. Bunlardan coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri kapasite ve nüfus nicel unsurlar kategorisinde sayabiliriz. Ulusal moral ve ulusal karakter gibi ölçütler de nitel unsurları oluşturmaktadır.⁵² Ayrıca bazı güç araçları hem nicelik hem de nitelik açısından iki özelliği de sahiptirler. Bu açıdan ekonomik ve teknolojik kapasite güçleri bu niteliklere sahiptir.

Gücün kapasite olarak tanımının yapıldığı görüşler de bulunmaktadır. Güç kavramını açıklarken herhangi bir ülkenin nüfusunun bir başka ülkenin nüfusuyla karşılaştırmakla doğru analiz yapılamayacağı, gücün aynı zamanda diğerleri olarak tanımladığımız devletler üzerinde etki yapabilme kapasitesi olduğu belirtilmektedir. Kapasite ise güç kaynakları ile tanımlanmaktadır. Genellikle gücün öğeleri arasında coğrafya, nüfus,

---

⁵¹ Mehmet KOCAOĞLU, **Uluslararası İlişkiler**, Ankara: Gen. Kur. Baş. Yay. 1993, s. 30

⁵² MORGENTHAU, s 140–172

ekonomik kapasite, doğal kaynaklar, askeri ve teknolojik olanaklar, siyasal rejim, liderlik ve ulusal moral yetenekleri sıralanmaktadır.⁵³

Robert Keohane ve Joseph Nye ise gücü, “*bir aktörün diğerlerine, normal şartlar altında yapmayacakları bir şeyleri yaptırabilme kabiliyeti*” olarak tanımlamaktadır.⁵⁴ Genel olarak güç kavramı; bireylerin ve devletlerin kendi çıkar amaçları doğrultusunda diğerlerinin davranışlarını etkileme ya da düşünce ve davranışları üzerindeki kontrolü ele alarak uyuşmazlıkları çözme ve zorlukları yenme yeteneğidir.⁵⁵

İlk çağlardan itibaren kullanılan güç kavramı realist literatürde ilk realist olan Thucydides’in Peloponezya Savaşı adlı kitabında yer almıştır. Atinalılarla, Spartalılar arasındaki savaşın ana nedeni, Atina’nın büyüyen gücü ve bunun Spartalılar’da yarattığı korku olmuştur.⁵⁶ Aslında bu savaşın altında yatan gerçek nedenin güç dengesindeki değişmeden ve güçteki farklılaşmadan doğan korkudan kaynaklandığını göstermiştir. Bu devirde görülen güç, korku ve savaş kavramları günümüze kadar defalarca karşılaşacağımız olgular haline gelmiştir.⁵⁷

Modern dönem realist düşünürleri olan E.H.Carr ve R.Niebuhr, gücün önemini vurgulamışlardır. Morgenthau da gücün doğası, uygulayıcısı ve sınırları üzerinde durarak güç kavramını uluslararası politika analizinin merkezine yerleştirmiştir.⁵⁸ Morgenthau gücün, politikanın ana amacını ve herhangi bir politik davranışın temel güdüsünü oluşturduğunu vurgularken bir başka yerde de güç kavramının bir ilişki biçimi veya amacı gerçekleştirmek için bir araç olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁹

---

⁵³ SÖNMEZOĞLU, s. 140

⁵⁴ SÖNMEZOĞLU, s. 135

⁵⁵ Torbjon L. KNUTSEN, **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, İstanbul: Açılım Kitap 2006,s. 323

⁵⁶ Deniz Ülke ARIBOĞAN, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, İstanbul: Der Yay. 2001, s. 30

⁵⁷ VIOTTI, KAUPPI, s. 35

⁵⁸ Oktay F. TANRISEVER, “Güç”, Atilla ERALP (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005 s. 55

⁵⁹ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 130

Sonuç olarak devletlerin öncelikle amacı uluslararası ortamda hayatta kalabilmeleri ve varlıklarını sürdürebilmeleri için güce ulaşmaktır. Gücü, dış politika düzleminde değerlendirirsek, uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin diğer devletler üzerinde, onların aslında uygulamak istemeyecekleri politikaları uygulamalarını sağlamak veya uygulamak isteyecekleri politikaları uygulamamalarını sağlamaktır.

b. Güç Dengesi

Güç dengesi, denge oluşturulmasını ve korunmasını, tek bir gücün sahibi olan devletin, diğer devletlere kendi kurallarını dayatmasını engellemek için dengeleyici güçle karşı konulmasıdır. Denge politikaların iki seçeneği vardır. Birincisi yayılma politikası izleyen bir devletin tehdidin ve güç üstünlüğüne, karşı diğer devletlerin birleşmeleridir. İkincisi devletlerin kendi menfaatlerini korurken rakiplerinin büyümelerini, istikrarı bozmalarını ve statu quo'yu tek yanlı aksiyonlarla değiştirmelerini önlemeyi amaçlayan politiklardır.⁶⁰

Bir devlet ya da uluslararası otorite dünyayı egemenliği altına almadığı zaman, uluslararası sistemin tanımlayıcı özelliği anarşi olmuştur. Uluslararası sistemde, devletler güçlerini arttırmak için sürekli rekabet içinde bulunmakta ancak hiçbir devlet hâkim bir siyasi hegemon olarak ortaya çıkamamakta ve bu yüzden uluslararası ortam anarşik egemen ulus devletlerden oluşan bir yapı olarak kalmaktadır.⁶¹

Bununla beraber, bu anarşik ortam içinde devletler arasında gücün ve yeteneklerin dağılımları mümkündür. Anarşi ve güçlerin dağılımı her zaman uluslararası sistemi yansıtır. Ancak, bu anarşik çıkmaza rağmen, belki

---

⁶⁰ ERGİN, s. 139

⁶¹ MORGENTHAU, s. 223

arzulanan seviyede olmasa bile uluslararası ilişkilerde bir düzen vardır. Bu düzeni sağlayan kavram ise güç dengesidir.⁶²

Realist teori, uluslararası sistemde savaş veya güç dengesi ile bir düzen oluşturabileceğini ileri sürmektedir. Çünkü savaş hem güç dağılımını yeniden şekillendirecek dengeyi kurar hem de uluslararası sistem içinde çatışma konusunu çözerek güç dengesi oluşumuna yardımcı olur.⁶³ Güç dengesi politikaları içerisinde sistemin sürekliliğinde ve yapısında değişiklikler meydana gelmektedir. Realist teoriye göre güç dengesi uluslararası sistemin teorisi olacaktır. Güçlerin orantısı, sistem içerisindeki kutupların sayısına göre ortaya çıkacaktır.⁶⁴

Realist teori uluslararası ilişkilerde kutupların sayısı ile ortaya çıkacak durum üzerinde de analizlerde bulunmuş, güç dengesinin etkinliği ile kutup sayısı arasında orantı üzerinde sorular sormuştur. Çok kutuplu güç dengesi mi yoksa iki kutuplu güç dengesi mi daha etkindir? Soruları ile savaş ve barış ihtimali üzerinde bağlantı kurmuşlardır. Bu görüşler içerisinde Kenneth Waltz iki kutuplu sistemin daha istikrarlı olduğunu ileri sürerken, Morton Kaplan ise çok kutupluluk fikrini savunmuştur.⁶⁵

Waltz'ın yanı sıra bazı düşünürler de karar vericilerin sayısı arttıkça karar vermek için fazla sayıda bilgiyle mücadele etmek zorunda kalınacağını, uluslararası sistem iki kutupluluktan çok kutupluluğa gittikçe, sistem içerisindeki belirsizliklerin ve sorunların artacağını söylemişlerdir.⁶⁶ John Mearsheimer göre de, çok kutuplu sistemler iki kutuplu sistemlere göre daha fazla savaş olasılığı taşımaktadırlar. Çok kutuplu sistemlerin potansiyel egemen konumda devletleri içerdiği durumlar en tehlikelileridir.⁶⁷

---

⁶² VIOTTI, KAUPPI, s. 47

⁶³ AĞCAN, s. 83

⁶⁴ VIOTTI, KAUPPI, s. 51

⁶⁵ KOCAOĞLU, s. 38; AĞCAN, s.84,

⁶⁶ VIOTTI, KAUPPI, s. 55

⁶⁷ John MEARSHEIMER, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: W.W. Norton Company, 2001, s. 21

Savaş, sorunların çözümünde en son yapılacak eylem olduğundan güç dengesi buna alternatif bir güvenlik sistemi olarak kabul edilmektedir. Devletlerin ulusal çıkarlarını ve güçlerini korumak istemeleri güç dengesinin önemini arttırmaktadır. Bu doğrultuda ittifak politikaları ve silahlanma yarışları güç dengesinin savaşız yürütülmesinin bir yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu politikaların başarısızlığı savaşı kaçınılmaz kılar.⁶⁸

İkinci Dünya Savaşı sonrası düzen bu görüşler doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Devletler silahlanma içerisine girerken, bir yandan da 1949'da NATO ve 1955'de Varşova Paktı'nın kurulmasıyla iki farklı ittifak içerisinde yer alan bloklaşma meydana gelmiştir. Bloklar arası mücadele askeri, siyasal ve ekonomik alanda 1990'lara kadar sürmüştür.⁶⁹

Realistler arasında güç dengesinin otomatik olarak mı yoksa devlet adamları tarafından istenerek mi ortaya çıktığı konusunda aralarında tartışmışlardır. Bu soruların sonucunda bazıları bunun için gönüllüğün önemini vurgulamış ve "güç dengesi devlet adamlarının bir dış politikasıdır, otomatik olarak doğmaz" sonucuna varmışlardır. Devlet adamları ve diplomatlar güç dengesini yaratan ve onu sürdüren kimselerdir. Bazıları ise, gönüllük kavramının aksine uluslararası sistemin bir niteliği olarak güç dengesinin kendiliğinden oluşacağı değerlendirmesini yapmışlardır.⁷⁰

Günümüzde güç dengesi sistemi pek başvurulan bir politika değildir. Devletler arasındaki ortak güvenlik sistemleri onun yerini almıştır. Ayrıca günümüzde güç dengesi sistemine dayalı bir uluslararası ortam bulunmamaktadır. Gelişen dünya ile birlikte uluslararası örgütlerin rolleri artmıştır. Güç dengesi sisteminde ortak bir otorite yoktu. Bugünde uluslararası sistemin merkezinde tüm ulus devletlerin temsiline dayalı ve kolektif güvenliği sağlayan Birleşmiş Milletler vardır. Ancak üstün bir otorite değildir.

---

⁶⁸ MORGENTHAU, s. 228–230

⁶⁹ ARIBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...** s. 176

⁷⁰ KOCAOĞLU, s. 36

Amerikan dış politikası açısından bakıldığında, ABD tarihinde hiçbir zaman bir g dengesi sistemine katılmamıştır. İki dünya savaşından önce, Amerika güç dengesinin diplomatik manevralarından uzak durmuştur. Soğuk Savaş sırasında ABD Sovyetler Birliği ile g dengesi sisteminden farklı prensiplerin geçerli olduğu bir politika ve strateji içerisinde politikalar üretmiştir.⁷¹

Sonuç olarak realist teorinin dış politikadaki argümanlarından olan g dengesi, devletlerin uluslararası sistemdeki hayatta kalabilme ve varlıklarını sürdürebilme politikası olarak görünmektedir. G mücadelesinin hâkim olduğu uluslararası sistemde düzenin ancak g dengesi ile sağlanabileceği fikrine inanılmaktadır. Bu durum devletlerin çok önem verdiği bir politika olmuştur.

c. Ulusal ıkar

Realizmin dış politika belirleyicilerinden olan ulusal çıkar devletlerin çıkarına olacak politikaları kapsamaktadır. Ulusal çıkar tüm devletlerin dış politika eylemlerinin başlıca belirleyicilerindendir ancak kavramın net bir tanımının yapılmasında zorluk yaşanmaktadır.⁷² Realist teori, devletlerin dış politika davranışlarının temel amacının ulusal çıkarı korumak olduğunu ileri sürer. Bu konuda Morgenthau da dış politikanın hedefleri ulusal çıkar merkezlidir değerlendirmesini yapmaktadır.⁷³

Ulusal çıkar kavramının analitik bir tanımı yapılmaya çalışılırsa ülke çıkarlarını stratejik, siyasi, ekonomik, hukuki ve ideoloji olmak üzere beş başlık altında toplayabiliriz. Ayrıca alanı daraltırsak Frankel bu kavramı analitik olarak e ayırarak incelemektedir. İdealler düzeyi, fonksiyonel düzey ve polemik düzey. Belirli bir anda izlenen politikaları belirleyen çıkarlar fonksiyonel ulusal çıkar olarak tanımlamaktadır. İdealler düzeyinde ulusal

---

⁷¹ KISSINGER, s. 6

⁷² SÖNMEZOĞLU, s. 211

⁷³ AYDIN, s. 56

çıkar ise, bir ülkenin kapasitesini dikkate almadan siyasal duygu ve arzulara göre tanımlanan çıkarlardır. Son olarak dış politika davranışını açıklamak, değerlendirmek veya eleştirmek amacıyla polemik düzeyinde çıkar olarak tanımlayabiliriz.⁷⁴

Uluslararası sistem içerisinde devletin temel aktör olarak alınması ulus devlet odaklı bir sistemin oluşmasına yol açmıştır. Ulus devlet, gücü bir otorite yerine devletin gücünü ulus adına kullanılması, ulusal şeref ve ulusal onurun yerine geçmiştir. Bu da *reason of state* anlayışı yerine ulusal kavramını ortaya çıkartmıştır. Realistler uluslararası ortamda devletlerin davranışlarının motivasyon kaynağı, kararlarının ve önceliklerinin belirleyicisi olarak ulusal çıkarı görmektedirler.⁷⁵

Devlet için ahlaki yükümlülük, çıkarlarını sonuna kadar savunmaktır. Bunun sonucu olarak ahlaki ilkeler, uluslararası politikada uygulama dışı kalmaktadır. Realizme göre de ahlaki davranış devletin ulusal çıkarını korumaktadır.⁷⁶ Sonuç olarak realist teori ulusal çıkar kavramını devletlerin sahip oldukları kapasite ve amaçları doğrultusunda belirlemiş oldukları amaçlar çerçevesinde rasyonel bir şekilde dış politikaya uyarlamak olarak tanımlar.

d. Güvenlik

Güvenlik kavramı, realizmin uluslararası sistemi anarşik olarak tanımlamasından doğmuş bir kavramdır. Dolayısıyla uluslararası sistemin anarşik yapısının realist teoride sıkça atıfta bulunması güvenlik boyutu ile değerlendirmeleri de beraberinde getirmektedir. Uluslararası sistemdeki anarşik durum sebebiyle, devletlerin rejimleri ne kadar farklı olursa olsun dış politika konusunda davranışları birbirine benzemektedir. Uluslararası ilişkiler

---

⁷⁴ SÖNMEZOĞLU, s.214–215

⁷⁵ AĞCAN, s. 66

⁷⁶ BOSTANOĞLU, s. 75

içerisinde güvenlik ile ilgili değerlendirmeler en çok realist akademisyenler tarafından yapılmıştır.⁷⁷

Realist teori güvenlik kavramını sistemize ederek kavramsal çerçevesini ortaya koymuştur. Realizmin uluslararası ilişkilerin temelini devletler arası ilişkiler olarak tanımladığından ve devletler arası ilişkileri de güç politikaları çerçevesinde değerlendirdiğinde güvenlik kavramına yüklediği misyon artmaktadır. Realist teori, devletlerin ulusal ve ülkesel güvenliği sağlamada bütün sorumluluğu devlete bırakmıştır. Ulusal güvenliğin sağlanması bireyin güvenliği sağlanmış olacağı fikrini ortaya çıkarmıştır.⁷⁸ Realist teorinin devlet merkezli bakış açısının sonucu ulusal ve ülkesel güvenlik sağlamada en önemli görev devlete yüklenmiştir. Ulusal güvenliğin sağlanması bireyin güvenliği sağlanması olarak görülmüştür. Ayrıca ulusal ve ülkesel güvenliğin askeri yöntemlerle sağlanabileceği ve uluslararası sistem içerisinde güç dengeleri denklemleri doğrultusunda devletlerin rasyonel kararlar alarak askeri güç desteğiyle bu kararların sürdürülmesini sağlayacaklardır.⁷⁹

Bu çerçevede güvenlik, bireylerin tek tek fiziksel güvenliklerini sağlama çabalarının bir toplamı olarak algılanmıştır. Bunun sonucunda realist teori devletlerin güvenliğini aynı zamanda bireylerin güvenliği olarak da belirtilmiştir. Realist teori dış politikanın ortak çıkarlara karşı tehditlerin ortadan kaldırılması için askeri kapasitenin artırılmasına yönelik faaliyetlerin en rasyonel dış politika davranışı olacağını öngörmektedir. Bu çerçevede realizm, güvenlik çalışmalarını askeri gücün uluslararası politikadaki rolüne ilişkin değerlendirmelerini sistemize ederek bilimsel bir konuma getirmeyi amaçlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde realist teori güvenlik kavramını değerlendirirken askeri güç kavramı üzerinde yoğun şekilde durmuştur. Bu doğrultuda bir sorun askeri gücü ilgilendiriyorsa, bunu güvenlik

---

⁷⁷ Oktay F. TANRISEVER, "Güvenlik", Atilla ERALP (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005 s. 109

⁷⁸ Özlen ÇELEBİ, "Güvenlik", Haydar ÇAKMAK (Edt), **Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara: Platin Yay., 2006 s. 71

⁷⁹ ÇELEBİ, s. 73

boyutunda değerlendirmiştir. Bu kapsamda, bir konu askeri gücü ilgilendiriyorsa, bu aynı zamanda bir güvenlik sorunu olarak düşünülmüştür. Bunun dışında askeri gücü ilgilendirmeyen konular, bir siyasi sorun olarak görülmüştür.⁸⁰ Realist teori güvenlik kavramını askeri güvenlik ile eşanlamli kullanmış, değerlendirmeler ve yorumlar bu doğrultuda olmuştur. Realist teori içerisinde güvenlik ile ilgili açılımlar Soğuk Savaş sonrası yoğunluk kazanmıştır. Bu açılımlar, Realizm'de Yeni Açılımlar başlığı altında değerlendirilmiştir.

3. Neorealizm

a. Neorealist Teorinin Özellikleri

Uluslararası ilişkilerde değişim her zaman var olmuştur. Zamanın ve değişen dünyanın koşulları doğrultusunda realist teori kendi içerisinde görüşlerini gözden geçirmiştir. Realizmin politik çıkar ve güç dengesi gibi kavramları teorinin merkezine oturtması ve devletler arasındaki ekonomik ilişkileri göz ardı edilmesi teorinin eleştirilmesine neden olmuştur.

Uluslararası ortamda 1970'lerden itibaren ekonomik bloklaşmalar yer almaya başlamıştır. Ayrıca uluslararası sistem ABD Sovyetler Birliği mücadelesi odaklı olmaktan çıkarak, Avrupa içerisinde yükselen güç odaklarının ortaya çıkması ve Uzak Doğu güçlerinin devreye girmesi ile çok kutuplu bir yapıya bürünmüştür.⁸¹ Bu ortam içerisinde uluslararası ilişkiler teorilerinde yeni akımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Neorealizm realizmin açıklama getirmediği konular hakkında görüşler ortaya koymuştur. Bu konular ekonomik ilişkiler ve sistem ağırlıklı olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan neorealizm, bir yandan pluralizm ile birlikte karşılıklı bağımlılık ekollerine bir alternatif, diğer yandan da realizmin ekonomik güçleri göz ardı edişine getirilen bir düzeltme mekanizması olma amacını taşımıştır.⁸²

---

⁸⁰ TANRISEVER, **Güvenlik...** s. 109–110

⁸¹ Robert GILPIN, "**War and Change in World Politics**", VIOTTI, KAUPPI, s.115

⁸² ARIBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...** s. 202

Realizmin ilgi alanını politik ve askeri ilişkilerle sınırlayınca uluslararası ilişkilerde ekonomik boyut, daha çok liberal ve globalist teorisyenler tarafından ortaya konan görüşler gündemde kalmıştır. Neorealizm ise bu alandaki boşluğu öne sürmüş olduğu fikirlerle doldurmuştur. Neorealist düşünceye sahip olarak Kenneth Waltz, Robert Gilpin, John Mearsheimer ve Stephen Krasner gibi düşünürleri sayabiliriz.

Teorinin kurucusu olarak bilinen Kenneth Waltz'dır. Uluslararası Politika Teorisi (*Theory of International Politics*) adlı eserinde neorealizmin temel prensiplerini ve görüşlerini ortaya koymuştur.⁸³ Waltz, pozitivist gelenek uyarınca, uluslararası ilişkilerin doğal bilimler metodolojisiyle incelenmesini savunarak *Theory of International Politics* adlı eserini realizmin yetersizliklerini gideren bir uluslararası teori oluşturmak için yazdığını belirtmiştir.⁸⁴ Neorealizmin uluslararası ilişkilere bakışı sistem ve yapı üzerine üzerindeki görüşleri ile başlamıştır. Neorealistler uluslararası sistemin yapısını hiyerarşik olmaktan öte anarşik olduğunu, bu yapının sistemdeki diğer birimleri de etkileyerek aynı işlevlere sahip etkileşimler meydana getirdiğini öne sürmüşlerdir.⁸⁵ Uluslararası yapı, devletlerin etkileşimlerinden ortaya çıkar ve daha sonra devletleri bazı hareketleri yapmaktan alıkoyarken bazılarını da teşvik eder.⁸⁶

Uluslararası yapı içerisindeki birimlerin hayatlarını sürdürebilmeleri ve başarılı olması, bu birimlerin kendi güçlerine bağlıdır. Ayrıca sistemin kurulması ve sürdürülmesi "self-help" ilkesinin aktörler tarafından birinci tercih olarak kabul edilmesine dayalıdır. Self-help ilkesi ise anarşik düzende sürekli olan hareket prensibidir.⁸⁷

Uluslararası anarşik yapının parçası olan self-help ilkesine göre sistemdeki devletler güçlerini, kendilerini diğerlerinden korumak için

---

⁸³ Kenneth WALTZ, **Theory of International Politics**, New York: Random House 1979

⁸⁴ BOSTANOĞLU, s. 91

⁸⁵ ARIBOĞAN, **Kabilelerden Küreselleşmeye...** s. 202

⁸⁶ WALTZ, **Realist Thought...** s. 1528

⁸⁷ WALTZ, **Theory of International...** s.107

harcırlar. Bu devletlerin sürekli olarak yaşam mücadelesi içine girmesidir. Böylece uluslararası yapı devletlerin işbirliğini kısıtlamaktadır.⁸⁸ özetle, anarşi kavramı uluslararası ilişkilerde belirli düzenliliğin ve sistematiiğin nasıl olduğuunu belirleyen kurgulara ulaşmanın vasıtası olarak ortaya koymaktadır. Neorealist teori, realizmin anarşik uluslararası ortam tezinden farklı bir görüş ortaya koymamaktadır.⁸⁹

Neorealizmin teori geliştirme hakkında ne sürmüş olduğu fikirlerden sonra uluslararası sistemdeki aktörler konusunda realist teori ile ayrıldığı ve keşiştiği noktalar bulunmaktadır. Neorealizmde de realist teorideki gibi temel birim devletlerdir. Neorealistler devlet davranışlarını uluslararası sistem düzeyinde incelemek üzerinde durmaktadırlar. Devleti rasyonel davranan bir aktör olarak görmektedirler.⁹⁰ Devlet, çıkarlarını korurken dengeli hareketleri ile uluslararası sisteme biçim ve hareket veren akıllı bir aktördür. Devlet çıkarlarına en verimli araçlarla ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu ıkarıcı yaklaşım, g ile kendini göstermektedir. Ancak neorealistler, realistlerden farklı olarak gücü bir amaç değil, bir araç olarak görmektedirler.⁹¹

G, aktör ile devletler arasında sahip olunan, dağıtılan ve gerektiğinde kullanılan bir araçtır. Gücü somut hale getirdiiğimizde, devletlerin askeri, ekonomik ve teknolojik kapasitesi olarak tanımlarız. Waltz'a göre devletler ancak ilişkide olduğu diğer devletleri onlardan etkilendiğinden daha fazla etkilediiği oranda güce sahiptir.⁹² Neorealistler gücü realist teoriden bir adım daha ileriye götürerek uluslararası sistem boyutuna taşımışlardır. Bu perspektifte güç kullanımı hem iç hem de dış siyasette temel bir gösterge olmuştur.⁹³

---

⁸⁸ WALTZ, **Theory of International...** s. 105

⁸⁹ BOSTANOĞLU, s. 96

⁹⁰ ARIBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...** s. 203

⁹¹ WALTZ, **Realist Thought...** s.1531

⁹² BOSTANOĞLU, s. 88

⁹³ WALTZ, **Theory of International...** s.104

b. Neorealist Teorinin Dış Politikada Realizm'den Farklılığı

Neorealist teorinin uluslararası sisteme vermiş olduğu büyük önem devletlerin dış politikasını oluşturmada temel çıkış noktası olmasıdır. Neorealizme göre, bir devletin dış politika uygulamalarını belirleyen, kendi ulusal güç ve imkânları kadar uluslararası sistemin de özellikleridir. Bu doğrultuda, bir devletin dış politikasını tartışmak için önce uluslararası sistemin yapısını ve devletin bu yapı içerisinde nerede bulunduğunu, bir nevi gücünün oranını bilmek gerekmektedir.

Neorealizmin realizmden farklı olarak uluslararası politikanın belirleyici unsurunun sistem olarak düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Neorealist teori, realist teorinin aksine insan doğasını dikkate almadan, uluslararası sistemin devlet davranışı üzerindeki etkilerini ele alır. Sistem anarşik olduğundan, her devlet kendi başına ayakta kalmak zorundadır. Waltz bu durumun zayıf devletlerin güçlü devletler yanında bulunmak yerine, onlara denge unsuru oluşturmaya yol açacağını savunmaktadır. Sistem içerisinde realist teorinin tersine neorealist teori, iki kutupluluğun çok kutupluluktan daha istikrarlı olduğunu ileri sürmektedirler.⁹⁴

Neorealizm, uluslararası politika sistemini bir bütün olarak değerlendirerek, yapı ve birim düzeyinden ayrı uluslararası politikanın özerkliğini kurarak sistem hakkında teoriyi meydana getirecek koşulları sağlamıştır. Neorealizm, sistemin yapısını ve onun içindeki unsurların üretecek oldukları sonuçları nasıl etkileyeceğini görmelerini sağlayarak sistemin yapısı kavramını geliştirir. Uluslararası yapı devletlerin etkileşimlerinden ortaya çıkar ve daha sonra onların bazı hareketleri yapmamalarını sağlarken, bazılarını da yapmaya teşvik eder.⁹⁵

Devletlerin siyasi yapılarında zaman içerisinde değişiklikler meydana gelmiş olsa da devletlerin uluslararası sistem içindeki davranışların

---

⁹⁴ WALT, s. 16

⁹⁵ WALTZ, *Realist Thought...* s.1527

birbirlerine benzemektedir. Bu da onların dış politika davranışlarını birbirine yaklaştırmıştır. Soğuk Savaş dönemini neorealist teoriye göre, ABD ve Sovyetler Birliği her ne kadar ideolojik olarak farklı gözükseler de, gerek silahlanma politikaları, gerekse başka ülkelerin iç işlerine müdahaleleri açısından birbirlerine çok benzemektedirler. Soğuk Savaş yılları içerisinde Sovyetlerin Macaristan'a yapmış olduğu müdahale ile ABD'nin Latin Amerika devletlerine müdahaleleri örnek olarak gösterilmektedir.⁹⁶

Neorealistlerin üzerinde en çok durduğu konuların başında gelen ekonomik faktörlerin ülkeler arası ilişkilerdeki rolü olmuştur. Ekonomik ilişkiler ve süreçler, güç ve siyaset açısından önemli etkiler yapabilmektedir. Devletlerin dış politikasında ekonomik faktörlerin de önemli olduğu neorealist teoride vurgulanmıştır. Realist teorinin ekonomik çelişki ve çatışmaları göz ardı etmesi, sorunlara çıkış yolu bulabilmesini engellemiştir.⁹⁷ Realist teori iktisadi faktörlerin devletlerin dış politikasına katkıları dışında sosyal bilimlerin genelinden ayrı kalmıştır. Neorealistlerin realist teoriye getirmiş olduğu bir eleştiri de bu konudadır. Realist teori, ekonomi, sosyoloji bilimleri verilerinden yararlanmamıştır.⁹⁸

Sonuç olarak, neorealist teori Soğuk Savaşın yumuşama(detant) döneminde ortaya çıkmıştır. Neorealist teori, özellikle ekonomik unsurların askeri gücün önüne geçmesi, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin sistemi entegre hale getirerek, birim düzeyindeki analizlerin açıklama gücünü azaltması uluslararası sistemin klasik güç dengesi modellerine göre açıklama imkanının kalmaması ve devlet dışında yeni aktörlerin ortaya çıkması gibi olgulara karşılık olarak geliştirilen bir teorik yaklaşım olmuştur.⁹⁹

---

⁹⁶ Gül den AYMAN, **Neo-Realist Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası: Güç, Tehdit ve İttifaklar**, Ankara: SAEMK Araştırma Projesi Yay., 2001, s. 2

⁹⁷ BOSTANOĞLU, s. 85

⁹⁸ GİLPİN, s. 121

⁹⁹ ARİBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...** s. 207

c. Neorealist Teoride Yeni Açılımlar

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politikanın yapısı da değişti. İki kutuplu dönemin sona ermesi tek kutuplu bir dönemin başlangıcı oldu. Batılı medeniyetler için komünizm tehlikesi geçmişte korku salan diğer tehditler gibi tarih sahnesine gömülmüştü. Yeni dönem ile beraber uluslararası ilişkilerin gündemi de yenilendi. Yeni tartışmalar ve teorik yaklaşımlar Soğuk Savaş sonrası dönemi tartışmaya ve tasvir etmeye başladı. Yeni dönem ile beraber uluslararası ilişkiler teorileri de uluslararası ilişkilerin ve uluslararası sistemin doğasına yeni açılımlar getirmek zorunda kaldı. Çünkü birçok teori Soğuk Savaş dönemindeki karamsar ortamı tasvir ediyordu. Artık teoriler fikirlerini yeni bir düşmana bağlı olarak açıklamayacaktı. Soğuk Savaş döneminin başat teorisi olan realizm, yeni dönemde kendisini yenilemiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi bazı yazarların realizm devrinin bittiğini ilan etmesine bile yol açmıştı. Ancak teorinin iflas ettiği iddiası fazlası ile abartılmıştı.¹⁰⁰ Realist teori, teoriler içerisinde olaylara sağlam, güçlü ve gerçekçi yorumlar getirmesi ile uluslararası ilişkilerdeki ağırlığını korumaktaydı.

Soğuk Savaş dönemi bitmişti. Ancak devlet merkezli sistem halen varlığını sürdürmekteydi. Devleti temel alan realist yaklaşım ise bu yeni dönem ile beraber olaylara ve uluslararası sisteme yeni yorumlar ve görüşler getirmede zorluk çekmedi. Soğuk Savaşın ardından realizm işbirliğini açıklamaya yönelik görüşler ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda “göreceli” ve “mutlak” kazançlar kavramı üzerine odaklanan neorealistler devletlerin güçlerini ve etkilerini arttırmaya çalıştıklarını ve böylece sistemdeki diğer devlet ve aktörlerle kapasitelerini çoğaltmak için işbirliği içinde olacaklarını iddia etmektedir. Fakat devletlerin ayrıca diğer devletlerle herhangi bir ortaklaşa çabada ne kadar güç ve etki kullandıklarıyla da ilgilendiklerini iddia etmektedir.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ WALT, s.19

¹⁰¹ Kenneth WALTZ, “Structural Realism After The Cold War”, **International Security**, Vol:25, (Summer 2000) s. 23

Bu durum neoliberaler ve neorealistler arasında anahtar bir farkı da ortaya çıkarmaktadır. Neoliberaler devletlerin kurallara uymadıklarında ve ulusal çıkarlarını güvence altına almak için aldatma ve kandırmalara başvurduklarında, ortaklaşa hareket etmenin mümkün olamayacağını öne sürmektedirler. Neorealizm ise, uluslararası işbirliğinin önünde aldatma ve diğer aktörün ulusal çıkarı söz konusudur. Zira devletlerin işbirliğini destekleyen kurallara uymadıkları zaman, diğer devletler çok taraflı hareketlerden vazgeçerek tek taraflı hareket etmeye başlayabilirler.¹⁰²

Neorealist teori, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan etnik temelli çatışmalara ve etnik milliyetçilik üzerine sorunlara açıklayıcı görüşler öne sürmüştür. Bu konuda Barry Posen, birden çok etnik gruptan oluşan devletlerin dağılacağı ve düşman etnik gruplar anarşik bir ortama kalacaklarını belirtmiştir. Ayrıca artan güvenlik endişeleri ile beraber, bir grubun kendi durumunu koruyabilmek için diğer gruplara karşı kuvvet kullanabileceğini ifade etmiştir.¹⁰³

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler konusunda neorealistler; çok merkezliliğin ortaya çıktığı, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Japonya, Hindistan, Almanya ve Çin'in önemli güç merkezleri oldukları üzerinde durmuşlardır. Neorealistler güç merkezlerinin uluslararası politikanın gidişatını belirlemek açısından zamanla daha da önemli bir konuma geleceklerini ve bu merkezlerin değişimleri ile çok kutuplu bir dünya düzenine geçişi beraberinde getireceğini öne sürmüşlerdir.¹⁰⁴

Soğuk Savaş sonrasındaki ortamın tek süper gücü olarak kalan ABD'nin ve diğer yükselen güç odakları olan Japonya, Hindistan, Çin ve Almanya oluşturduğu tek kutuplu çok merkezlikli durum neorealistler için çatışma riski endişesini arttırmaktadır. Uluslararası barışın gereği olan uluslararası politikaya yön veren aktörlerin, özellikle askeri kuvvetler

---

¹⁰² Robert O. KEOHANE, "Uluslararası Kurumlar: Karşılıklı Bağımlılık Yürüyebilir mi?" **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), Sayı:1 Bahar 1998, s. 67

¹⁰³ WALT, s. 20

¹⁰⁴ AYMAN, s. 9

açısından birbirlerini etkin bir biçimde dengelemeleri esastır. Güç merkezlerinin sayısının çoğalması, belirsizliğin artışıdır. Sayı çoğaldıkça aktörlerin birbirlerini, askeri kuvvet yapıları itibariyle iki kutuplu sistemdeki kadar dikkatli dengeleme imkânını da ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca sayının çoğalmasının geçmişin çok kutupluluk deneyimi sonucu, mevcut olmayan bir büyük tehlikeyi nükleer silahların kontrolsüz bir şekilde yayılma riskini beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak sayıları çoğalan güç merkezleri aralarındaki anlaşmazlık durumunda bir büyük savaş yaşanma ihtimalini arttırmaktadır.¹⁰⁵

Soğuk Savaş sonrasında, güvenlik alanında çalışmalar yapan teorisyenler, neorealizmin güvenlik alanında ortaya koymuş olduğu yeni ve daha ayrıntılı düşünceleri üzerinde durmaktadırlar. Bu iki yeni düşünce, “saldırgan” ve “savunmacı” realizm uluslararası sistem tarafından ortaya konan güvenlik tehdidinin doğasını devletlerin sistemde hayatta kalmalarını ve gelişmelerini sağlayan strateji tercihlerini anlamayı sağlamaktadır. Özellikle savunmaya ve saldırıya öncelik tanıyan görüşler arasında ayrıma gidilmesi realizmin içerisinde ilginç bir gelişme olmuştur. Bu yeni alanda çalışma yapan birçok teorisyen realistler ve neorealistlerden ayrı değerlendirilmeyi tercih etmişlerdir.¹⁰⁶

Waltz ve Synder gibi savunmacı realistler devletlerin askeri işgallerden çıkarlarının aslında çok az olduğunu öne sürerek, genişlemenin maliyetinin elde edilen faydanın çok üzerinde olduğunu ileri sürmektedirler. Buna bağlı olarak Waltz, büyük güçler arasında çıkan savaşların sebebini içteki grupların tehdit algılamalarını abartmalara ve askeri güçlerinin etkinliğine aşırı güven duymalarına dayandırmıştır.¹⁰⁷ Savunmacı neorealistlerden Robert Jervis ve Jack Snyder ise birçok liderin savaşın kar-zarar maliyetinin de zarar tarafının daha ağır geldiğini iddia ederler. Genişlemek ve fetih için kullanılan askeri

---

¹⁰⁵ WALTZ, **Structual Realism...** s. 30

¹⁰⁶ Steven L.LAMY, Contemporary Mainstream Approaches: Neorealism and Neoliberalism, Charles W. KEGLEY (Edt) **Controversies in International Relations Theory**, s. 187

¹⁰⁷ WALT, s. 20

güç karmaşık olarak birbirine bağımlı ve küreselleşen bu çağda birçok lider tarafından reddedilen güvenlik stratejisi olarak kabul etmektedirler.¹⁰⁸

Saldırı yaklaşımını savunan John Mearsheimer ve Fareed Zakari gibi realistler ise; revizyonist bir gücün ne zaman ortaya çıkacağı hiçbir zaman tam olarak bilinmediğinden anarşinin, devletleri görece güçlerini en üst noktaya çıkarmaya özendirildiğini öne sürmektedirler. John Mearsheimer ayrıca, mutlak gücün değil de görece gücün devletler için daha önemli olduğunu iddia etmektedir. Saldırgan neorealistler, Waltz'ın birçok fikrinden ve geleneksel realizmin pozitif kısımlarından yararlanmaktadır.¹⁰⁹

Savunmacı neorealistler sık sık neoliberaler ile karıştırılırlar. Neoliberalerin savaşın güvenlik ikilemini¹¹⁰ azaltacak ve devletler için karşılıklı güvence oluşturacak güvenlik kurumlarının oluşturulması ile üstesinden gelinebileceği fikrine sempati duysalar da, uluslararası kurumları savaşları engelleyecek en etkili yol olarak görmezler.¹¹¹

Savunmacı neorealistler, saldırgan neorealistlerin bazı kötümserliklerini de paylaşırlar. Birçoğu bazı durumlarda çatışmanın kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir. Bu durumu da, önce saldırgan ve genişlemeci devletlerin ortaya çıktığını ve dünya düzenine meydan okuduğunu, sonra da kendi ulusal çıkarını izlerken sistemdeki diğer devletlerle çatışmanın kaçınılmaz olarak ortaya çıktığını söyleyerek açıklamaktadırlar.¹¹² Sonuç olarak savunmacı realistlerin amacı güvenlik sağlama yönünde, saldırgan realistlerin ise bu güvenliği hegemonya yoluyla elde etme yönünde olmuştur.

---

¹⁰⁸ LAMY, s.188

¹⁰⁹ WALT, s. 21

¹¹⁰ Güvenlik İkilemi(security dilemma): Bir devletin kendi güvenliğini arttırmak için kendi gücünü arttırmaya çalışması diğer devletlerce kendi güvenliklerine bir tehdit olarak algılanarak benzer girişimlerde bulunmalarına denilmektedir.

¹¹¹ LAMY, s. 189

¹¹² SYNDER, s.49

B. İDEALİST YAKLAŞIM

Uluslararası ilişkiler teorisinde idealizmi, aydınlanma döneminde gelişen “liberal evrenselcilik”, iki savaş arasında ortaya çıkan “idealizm” ve Birinci Dünya savaşı sonrasında 1970'lere kadar gelişen “liberal kurumsalcılık” perspektiflerinden açıklanabilir. Ayrıca, 1970'lerden sonra “pluralizmi” de idealist yaklaşım içinde değerlendirebiliriz.¹¹³

Aydınlanma döneminde liberal evrenselcilik, belli bir düşünürün değil ama genel ve hâkim bir bakış açısının sonucu ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar süren bu dönemde cumhuriyetçi yönetimlerle birlikte ebedi barış, serbest ticaret ve uluslararası uyuma kadar değişik konularda fikirler ortaya konulmuştur. Bu görüşlerin temelinde ise, aydınlanma dönemi bireyin merkeze alındığı, toplumun yaşamsal temeller üzerinde yoğunlaştığı, aklın mutlaklaştırıldığı rasyonel ahlak anlayışı, temsili yönetimin gelişmesi ve pozitivist bilim anlayışı yer almıştır.¹¹⁴

Aydınlanma dönemi düşünürlerinden Hugo Grotius, J.J.Rousseau ve Immanuel Kant gibi düşünürler idealist görüşleri ile öne çıkmışlardır. Grotius, uluslararası ilişkilerdeki hukukun kaynaklarının neler olduğu üzerinde durmuştur. Doğal kanunlardan, uluslar arasında uygulanan ve devletler arasındaki bağlayıcılığı hükümetlerce kabul edilmiş kurallar üzerinde araştırmalarda bulunmuştur. J.J. Rousseau ise, konfederasyon kurulması hakkındaki görüşleri öne çıkmıştır. Konfederasyon içerisindeki toplumlar arasında savaşların azalması sonucu barış ortamının sağlanacağı ve böylece devletler arasında hukuk kurallarının öncelikli hale geleceğini öne sürmüştür. İdealist görüşe en büyük katkı Immanuel Kant'tan gelmiştir. “*Ebedi Barış*” adlı eseri ile rasyonel birey ve cumhuriyetçi yönetim temelli ortak değerler etrafında oluşturulacak bir barış federasyonunu öngörmekteydi. Birinci Dünya Savaşı sonrasında idealist yaklaşım yeni bir sürece girmiştir.¹¹⁵

---

¹¹³ AĞCAN, s. 88

¹¹⁴ AĞCAN, s.90

¹¹⁵ VIOTTI, KAUPPI, s. 39

1. İdealizmin Uluslararası İlişkilere Bakışı

Birinci Dünya Savaşı insanlık tarihinin en büyük felaketlerinden biri olmuştur. Savaş dört yıl devam etmesine rağmen, insanlık tarihinin daha önce geçirmiş olduğu savaşlardan Birinci Dünya Savaşı kadar geniş ve çok cepheli olmamış ve önceki savaşların hiç birisi maddi ve manevi olarak bu denli büyük bir yıkıntı yaşanmamıştır. Savaş uluslararası ilişkiler bakımından önemli bir yere sahip olmuştur. Bu savaştan sonra uzun bir süre devamlı bir barış sağlanamamıştır. Mevcut güç dengelerinin içindeki devletler, imparatorluklar yıkılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın günümüze etki eden en önemli sonucu ise uluslararası politikanın süper gücü ABD'nin 1823 Monroe doktrininden itibaren sürdürdüğü yalnızcılık (*izolasyonizm*) politikasını terk ederek uluslararası politika sahnesine çıkmasıdır. ABD kısa süreli bir dönem daha yalnızcılık politikası sürdürse de iki savaş arası dönemde, bugünkü uluslararası ilişkilerin en büyük ve etkin aktörü olması Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki politikalara zemin hazırlamıştır.¹¹⁶

İdealist yaklaşımı etkileyen en önemli düşünür uluslararası siyasette Kant olmuştur. Kant devletler arası ilişkileri değiştirebilecek evrensel bir barış durumunun ortaya çıkması öngörüsünde bulunmuştur. Bu görüşü devletler sisteminde kökten bir değişiklik ile bir dünya devleti kurulması ile değil demokratik sistem tarafından sağlanılacak uluslararası hak ve hukuk temelleri ile yapılacağını öne sürmüştür.¹¹⁷

Avrupalı düşünür Kant'ın görüşleri ile ABD başkanı Wilson'un görüşleri arasında paralellikler bulunmaktadır. Wilson'un dünya düzeni görüşü, eski dünyanın kural ve deneyimlerinden radikal bir kopuşla Amerika'nın insan doğasının esas olarak barışsever olduğu ve dünyanın temelinde uyum olduğu inancından hareketle, demokratik devletlerin de barışsever oldukları self-determinasyon hakkı olan insanlar ise artık savaşılmaya ve diğerlerine

---

¹¹⁶ DOUGHERITY, PFATZGRAFF, s. 353

¹¹⁷ Michael W. DOYLE, "Liberalism and World Politics Revisited", Charles W. KEGLEY (Edt) **Controversies in International Relations Theory, Realism and the neoliberal challenge**, New York: St Martin's Press 1995 s. 94

baskı yapmaya gerek duymayacakları üzerinde olmuştur.¹¹⁸İdealizmin dış politikaya yaklaşımı ise, anlaşmazlık ve gerilimlerin arkasında, siyasi ve sosyal mekanizmaların bulunduğunu öne sürmektedirler. İdealistler, uluslararası anlaşmazlıkların ve savaşların tekrarlanmasını önleyebilmek için uluslararası toplumda barış ve demokrasiyi geliştirecek kurumlar ve örgütler kurmak gerekliliğinin üzerinde durmuşlardır.¹¹⁹

Sonuç olarak, ABD ilk kez Birinci Dünya Savaşında Avrupa'nın deneyimli güçleri ile birlikte uluslararası politikada rol almış, bu dönemde karşılaştığı sorunları idealist yaklaşımın görüşleri ışığında çözümler üretmiştir. Avrupalı galipler on dört ilkedeki dünya düzeninin kurulmasını ve yürütülmesini sağlamışlardır. Milletler Cemiyeti ve uluslararası hukuk sistemi bu düzene destek olmuştur. İdealist ortam ve Wilson'un görüşleri iki savaş arasındaki döneme damgasını vurmuştur. Her ne kadar idealist görüşler savaşı engellemede başarısız olsa da, yeni dünyadan ortaya çıkan fikirler uluslararası politikada yeni ufuklar açmıştır.

2. Uluslararası İlişkilerde Liberalizm Teorisi

Liberalizm, modern Batı düşüncesinde ve kültüründe, birey ve toplum üzerine belli amaç ve idealleri olan siyasi düşünce tarihinde yer almış bir düşünce akımıdır. Liberal düşüncenin temelleri eşitlik, rasyonellik, özgürlük ve mülkiyet terimleri üstüne kurulmuştur. Liberalizm bir ideoloji olarak Avrupa, İngiltere ve ABD' de 18. ve 19. yy 'da ekonomik ve siyasal alanda etkili olmuştur.¹²⁰

Uluslararası ilişkiler içerisinde idealizmin, iki savaş arası dönemdeki baskın rolü İkinci Dünya Savaşı sonrasında sona ermiştir. Realizmin hâkim teori olarak uluslararası ilişkilerde yükselişi 1970'lerden itibaren bölgesel bütünleşme hareketlerin hızlanmasıyla düşüşe geçmiştir. Uluslararası sistemde, çok uluslu şirketler ve hükümet dışı örgütlerin etkilerinin artması liberal odaklı politikaların bir kez daha gün yüzüne çıkmasına neden

---

¹¹⁸ KISSINGER, s. 206

¹¹⁹ TAYFUR, s. 79

¹²⁰ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 308

olmuştur.¹²¹ Liberallerin uluslararası sistemde etkinlikleri arttıkça sisteme yönelik başlıca eleştiriler, liberal teori içerisinde geniş düşünce yelpazesinden gelmiştir. Liberal düşünce, sistem içerisindeki çatışmaların refaha engel oluşturduğu fikrine karşı ekonomik bağımlılığın devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanımını sınırlandıracağı düşüncesini ortaya koymuştur.¹²²

Liberal teorinin, uluslararası sistemin yapısına ve doğasına dair görüşleri uluslararası ilişkiler teorilerinde kendine yer açmıştır. Liberal teoriye göre, ticaret ve finansın ülkeler arasında bağlar kurması ve demokratik normların yayılmasıyla realizmin varsayımı olan anarşik dünyadan uzaklaşılacağını iddia etmişlerdir.¹²³

Doyle, liberal teorinin uluslararası ilişkilere yaklaşımını dört unsur çerçevesinde değerlendirmiştir. Öncelikle liberal teoride aktör, uluslararası kurumların aksiyonlarını kabul etse de devleti toplumun yasal temsilcisi olarak üst konumda görmektedirler. Devlet, bireyler arasındaki tartışmalarda taraf olarak değil hakem olarak katılmalı, bireylerin hak ve yükümlülüklerini sonuna kadar kullanabilecekleri ortamlar sunmalı ve koşulları korumalıdır. İkinci yaklaşıma göre, liberal teori uluslararası yapı unsurunu, uluslararası ortamın anarşik bir yapı olduğunu bilmesine rağmen, bunun devletler arasındaki işbirliğini engellediği fikrine karşı çıkmaktadır. Devletlerin yapı içinde kurdukları örgüt ve sistemlerle çatışma olasılığını ortadan kaldırmadığını öne sürmektedirler. Devletlerin bireyler arasında kurduğu çıkar uyumunun devletler arasında da kurulabileceğini vurgulamaktadır. Üçüncü yaklaşıma göre, liberal teoride süreç ile bölgesel ve küresel bütünleşmelerin ortaya çıktığını ve bu yoğun etkileşimle uluslar arasındaki karşılıklı alışverişin artmasının, uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilere de yansıtacağıdır. Son olarak, liberal teori yönlendirici unsur çerçevesinde, devletler arasındaki ilişkilerin kısa dönemli değil, uzun dönemli çıkarlar etrafında devam edeceğini ve neorealistlerin öne sürmüş olduğu

---

¹²¹ VIOTTI, KAUPPI, s. 195

¹²² WALT, s. 17

¹²³ SNYDER, s. 45

devletler arasında “görelî kazancın” değil “nihai mutlak kazancın” olacağıdır.¹²⁴

Devletin önemi liberal teoriye göre, devlet ile birey arasında benzerlikler kurarak devletin konumuna açıklama getirmektedir. Liberallere göre tüm bireyler eşittir ve yaşama özgürlük gibi doğuştan gelen haklara sahiptir. Bireyler bu haklarını koruması için devleti oluşturmuşlardır ve devlet gücünü yönettiği bireylerden alır. Bu doğrultuda, uluslararası sistemde tüm devletler eşittir ve var olma, özgürlük ve ulusal çıkarlarını koruma haklarına sahiptir.¹²⁵

a.Barışçıl Dış Politika Yaklaşımı: Demokratik Barış Teorisi

Liberal teorinin, dış politikadaki ana argümanları barış ve işbirliği kavramları olmuştur. Realizmin uluslararası çatışma kavramının tersine, liberal teori bu kavramların uluslararası ilişkilerin doğasını yansıttığını ileri sürmüşlerdir. Liberal teori, güvenlik odaklı politikaların gelişen dünya ile birlikte değiştiğini refah, modernleşme, çevresel faktörler, bireysel özgürlükler gibi konuların güvenlik, güç kadar devletlerin dış politikadaki tutum ve davranışlarını etkilediğini ifade etmektedirler.¹²⁶

Bu doğrultuda liberal teori, uluslararası politikanın geleneksel uygulamalarından olan güç dengesi, ittifaklar, güç alanları oluşturmayı ve emperyalist politikalara karşı çıkarak bu aksiyonlar yerine uluslararası hukuk kurallarını, uluslararası örgütleri ve ulusların kendi kaderlerin belirleme hakkını desteklemektedirler.¹²⁷

Ayrıca liberal teori, devletlerin demokratik yönetim şeklini, barışçıl uluslararası sistem için gerekli bir özellik olarak görmektedirler. Demokratik

---

¹²⁴ Michael W. DOYLE, **Ways of War and Peace, Realism, liberalism and Socialism**, New York: W.W. Norton Company 1997, s. 217–218

¹²⁵ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 316.

¹²⁶ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 320

¹²⁷ DOYLE, **Ways of War...** s. 230

yönetim sistemine sahip devletler arasında işbirliğine dayalı örgütler kurulabilmektedir. Dolayısıyla uluslararası örgütler barış ve güvenliği sağlayacak bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.¹²⁸ John Locke ve J.J. Rousseau' dan Woodrow Wilson, Hobson, David Mitrany'ye kadar birçok liberal düşünür uluslararası örgütlerin barışın korunmasında ve geliştirilmesinde çok önemli bir role sahip olduklarını ifade etmişlerdir.¹²⁹ Uluslararası sistemin gelişen yapısı ile birlikte hükümet-dışı(non-govermental) aktörlerin önemlerinin arttığı ve bu aktörlerin dış politika yapımını ve uygulanmasını etkilemektedirler. Liberal teori de dış politikanın artık tek bir aktöre göre açıklanıp analiz edilemeyeceğini öne sürmektedirler.¹³⁰

Liberal teori, savaşın uluslararası ilişkilerin temel özelliklerinden olduğunu ve uluslararası sistemin anarşik durumunu kabul eder ancak uluslararası sistemin barış ve uyum özelliğinin bulunduğunu da öne sürmektedir. Uluslararası ilişkilerde savaş ve barışın, birlikte var olduğu fikri doğrultusunda savaşın yok edilmesiyle küresel barış ortamının oluşacağına inanmaktadırlar. Liberaller, uluslararası sistemde barışı sağlamanın, uluslararası toplumun uyum içinde yaşamasının umuttan öte gerçek olacağına inanmaktadırlar.¹³¹

Neoliberal kurumsallaşma ve kuramsallaşma neorealizmin birçok kabullerini paylaşır. Fakat bunun savunucuları neorealistlerin aşırı derecede çatışma ve rekabet üzerine odaklandığını ve anarşik uluslararası sistemde dahi, işbirliği şansını azalttığını iddia ederler. Neoliberal teorisyenler, kurumları sistemdeki aktörler arasında işbirliğini sağlayan arabulucuları ve araçları olarak görürler. Son zamanda neoliberaler araştırmalarını evrensel yönetim konularına ve evrenselleşme sürecinin yönetimi ile bağlantılı kurumların oluşturulması ve korunması üzerine yoğunlaştırmışlardır. Neoliberaler rejimler konusunu; kabul edilen kurallar, normlar, prensipler ve

---

¹²⁸ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 107

¹²⁹ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 321

¹³⁰ VIOTTI, KAUPPI, s. 197

¹³¹ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s.105

karar alma süreçlerine dayanan sosyal kurumlar olarak görmektedirler. Bunlar çevre ve insan hakları gibi konularda; çeşitli devletler ve devlet olmayan aktörlerin etkileşimini yönetirler. Devletler çıkarlarını organize eder ve kuralları ve prosedürü oluştururlar.¹³²

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası kurumların işlemleri ve kuralları enformasyon oluşmaktadır. Uluslararası kurumlar, çatışmaların azaltılması hangi ilkelerin kabul edilebilir olduğuna ve hükümet tasarruflarının meşru mu yoksa gayri meşru mu olduğuna karar vermektedirler. Bunun sonucunda, aktörlerin beklentilerinin biçimlenmesinde etkin olmaktadır.

Neoliberaler, uluslararası kurumları uluslararası sistemde işbirliğini sağlayıcı olarak görürler. Rejimler ve kurumlar rekabetçi ve anarşik uluslararası sistem yönetimine yardım ederler ve çok yönlülüğün, işbirliğin ulusal çıkarların güvenliğinin aracı olarak destekler ve bazen de gerektiğini savunurlar. Neoliberaler, devletin nihai amaçlarına ulaşmak için işbirliği yapılması gerektiğine; işbirliği için en büyük engelin ise, diğer devletlerin bu konuda gönülsüz olması ve aldatmaları olacağına inanırlar.¹³³ Soğuk Savaş sonrasında neoliberal teorinin içerisinde en önemli gelişme, ortaya koymuş olduğu “demokratik barış teorisi” kavramı olmuştur. Uluslararası ilişkiler içerisinde bu teorik kavram üzerinde tartışmalar ve eleştiriler yoğun şekilde yaşanmaktadır.¹³⁴ Demokratik barış teorisi, liberal teori tarafından ortaya konan demokrasilerin özünde otokratik devletlerden daha barışçıl olduğu iddiasının uzantısıdır. Bu yaklaşıma Michael Doyle, Bruce Russett gibi akademisyenler farklı açılımlar getirmektedir. Bu düşünürler Immanuel Kant’ın demokrasiler birbirleri ile savaşmaz tezini çıkış noktası kabul etmektedir.¹³⁵

Kant 1795’ te yazdığı “*Ebedi Barış*” adlı eseri uluslararası ilişkilerin etkileşimli doğasını anlamamıza yardımcı olurken, demokratik

---

¹³² WALT, s. 23; KEOHANE, s.68–69

¹³³ KEOHANE, s. 72

¹³⁴ SYNDER, s.46

¹³⁵ LAMY, s. 192

devletlerarasındaki barışçıl ilişkilerin çerçevesini yaratan unsurların ortak işbirliği, karşılıklı saygı ve anlayış prensipleri olduğunu ortaya koymuştur.¹³⁶ Kant'ın "Edebi Barış" adlı eseri de cumhuriyetçi yönetimlerin oluşturduğu liberal barış federasyonu ile günümüzdeki demokratik barış söylemi üzerine vurgu yapmıştır. Kant'ın uluslararası barış için gerekli üç ayrı görüşü bulunmaktadır.

Birinci görüşü, ahlak felsefesi ile ilgilidir. Kant'a göre, her devletin sivil yapıları ve anayasası cumhuriyetçi nitelikte olmalıdır. Cumhuriyetçilikle ahlaki özerkliğe katılım, bireyselleşme, politik kurallar gibi yasal yaptırımların en azından tüzel olarak çözümlenmesini kastetmektedir. Cumhuriyetçi yönetimlerin belirleyici özelliği olan güçler ayrılığı; hukukun kişisel çıkarlara göre oluşturulmasını engeller, devlet içerisinde farklı yapılar oluşturarak rasyonel kararların ortaya çıkma ihtimalini artırır. Bu kararlar ise, bireylerin kararları sonucu olduğu için toplum içindeki genel uyum, uluslararası sistemde barışa yönelir. Bu görüşün günümüzdeki yansıması kozmopolit dünya sisteminin oluşturulmasıdır.¹³⁷

Kant'ın ikinci görüşü ise, serbest ticaretin uluslararası barış arasında kurduğu ilişkidir. Liberal cumhuriyetler ticari anlaşmalarla kendi aralarında barışı sağlayacaklardır. Ayrıca serbest dolaşım hakkı ile de dünyanın uzak bölgelerindeki toplumlar arasında barışçıl ilişkiler kurulacaktır. Bu doğrultuda toplumlar kademeli olarak birbiriyle daha fazla yakınlaşacaktır. Günümüzde bu fikir liberal enteryanoyalistlerin görüşleri ile ifade edilmektedir.¹³⁸

Son olarak, Kant'ın demokratik devletlerin savaş yapmayacakları ilişkin görüşüdür. Kant; toplum içerisinde bireyler arasında kurulan barış ilişkilerinin, uluslararası sistemde devletlerarasında da kurulabileceğini ifade etmiştir. Cumhuriyetçi demokrasiler arasında kurulan birliği barış federasyonu olarak tanımlayan Kant, bu federasyon içinde her bir ulusun, güvenliğini ve

---

¹³⁶ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 94

¹³⁷ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 95

¹³⁸ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 95

devamlılığını özgürlüğünü kaybetmeden barışçıl bir ortam içinde korunabileceğini ileri sürmüştür. Ortak güvenlik içerisinde barışı getirecek olan bu federasyon, birlik düşüncesi, nihai anlamda tüm toplumları da içine alacak şekilde genişleyecek ve ebedi barış sağlanacaktır. Ayrıca bu federasyona dâhil olmak toplumların güvenliğini garanti altına alırken, diğer toplumlarla karşılıklı hakların korunduğu barışçıl ilişkilere de zemin hazırlayacaktır. Bu görüşün günümüzdeki yansıması popüler olan “demokratik barış” teorisidir.¹³⁹

Kant devletler arasında istikrarlı bir barışın oluşmasında üç görüş temel niteliğindedir. Bunların sonucunda, liberal unsurların, cumhuriyetçi yönetimin özümsemiği ilkeler etrafında, evrenselleştirilmesi ve uluslararası sistemde demokratik devletlerin söz sahibi olması ve bu doğrultuda savaş olgusunun barışa çevrilebilecek bir durumun ortaya çıkmaktadır. Bu liberal değerler uluslararası ilişkileri etkilemektedir. Liberalizm, liberal unsurlara sahip cumhuriyetçi devletler merkezli oluşturduğu uluslararası sistem kimliğini, demokratik barış teorisi ile demokratik değerlerin günümüzde tekrar yaşatılması amaçlamaktadır.¹⁴⁰

Demokratik barış teorisi, liberal unsurları bünyesinde barındıran devletlerin oluşturduğu kabul edilen iki temel önerme üzerine kurulmuştur. Öncelikle, demokratik devletlerin ortak değerleri ve kurumları paylaştığından dolayı birbiri ile barışçıl ilişkiler geliştireceği ve aralarında savaşın söz konusu olamayacağıdır. Diğer bir önerme ise, demokratik devletlerin, demokratik olmayan devletlerle geliştirdiği ilişkilerin şüphe ve çatışma eğilimli olduğudur. Bu doğrultuda demokratik devletlerin kendi aralarında bir barış alanı oluşturacağı, demokratik olmayan devletlerde savaş ihtimalinin yüksek olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.¹⁴¹

---

¹³⁹ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 96–97

¹⁴⁰ Faruk YALVAÇ, “Savaş ve Barış”, Atilla ERALP (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005 s. 271

¹⁴¹ AĞCAN, s. 120

Bu görüşleri doğrulayan istatistiksel verileri ortaya koyduğumuzda, 1816–1980 yılları arasında yapılan 416 savaşın sadece 12 tanesi demokrasiler arasında yapılmıştır.¹⁴² Demokratik olan bir devletle olmayan bir devlet arasındaki çatışma ise, demokratik olmayan yasalar tarafından yönlendirir ve sonuçlandırılır. Çünkü demokratik olmayan devletler, demokrasinin tanıdığı olduğu olanakları güç kullanarak kendi lehlerine çevirebilmektedirler.¹⁴³ Bu fikirler doğrultusunda, demokratik barış teorisinin çıkış noktası demokratik ve liberal değerlerdir. Bu değerler, toplumların diğer toplumlarla geliştireceği ilişki tarzını şekillendirmektedir. Bu bakımdan, küresel siyaset kimliğini yönlendirmekte, ortak bilincin oluşmasına ve devletlerin ortak kararlar almasına olanak tanımaktadır.¹⁴⁴

Demokratik barış teorisi, demokrasilerin neden birbirleriyle savaşmadıklarına iki farklı açıklama getirmektedir. İki yapısalcı yaklaşımla demokratik barış, demokrasiler de var olan kurumların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Demokratik barışın yapısalcı görüşe göre, demokratik sürecin karmaşık yapısının liderleri, savaş açma konusunda isteksiz yaparken, en son seçenek olarak savaşa başvurmaya zorlamaktadır. Kurumsal ve politik yapı, karar alma sürecini çok boyutlu bir hale sokmuştur. Bu doğrultuda, aralarında anlaşmazlık bulunan iki demokratik taraf kamuoyunun etkisi ile anlaşmazlığı barışçıl yollarla çözümlerler. Buna karşın demokratik olmayan devletlerin liderleri ise, anlaşmazlık durumunda kamuoyunun ve resmi kurumların görüşlerinin karar alma sürecinde etkin olmadığından ve liderin en son kararı vermesinden dolayı, anlaşmazlıklar şiddete başvurularak çözümlenir. İkinci açıklama ise normatif yaklaşımdır, demokratik barışın sebeplerini, demokrasiler tarafından kabul edilen fikirlere ve kurallara göre açıklamaktadır. Demokrasiler, demokratik değerler konusunda aralarındaki ilişkileri geliştirirler. Bu doğrultuda, aralarındaki

---

¹⁴²DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 99

¹⁴³DOUGHERTY, PFALTGRAFT, s. 345

¹⁴⁴AĞCAN, s.121

anlaşmazlık, çatışmaya varmadan rasyonel ve barışçıl yöntemlerle çözümlenir.¹⁴⁵

Demokratik barış teorisi, demokrasilerin sahip oldukları uzlaşma normları, onları benzer ilkelere sahip gruplara karşı kuvvet kullanmadan alıkoymadığını öne sürmektedir. Demokratik barış teorisi, ortak değerler içindeki toplumların, liderleri savaş yanlısı olsa dahi savaşmayacağını belirtmektedir. Ortak değerlerin, demokratik toplumların birbiri ile savaşmasında en büyük engeli oluşturmaktadır. Doyle, tarihi mirasın, bu değerler için gerekirse savaşıldığını ifade ederek, demokratik devletlerin bu değerleri ihlal eden demokratik olmayan devletlere karşı liberal müttefikleri desteklediğini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde demokratik değerlerin ortak bir şuur oluştururken, devletlerin dış politikasını yönlendirme misyonunu göstermektedir.¹⁴⁶

Demokratik barış teorisi, Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasını yönlendiren temel yaklaşımlardan biri olmuştur. Clinton yönetimin, demokratik ülke sayısını artırma çabasını meşrulaştırmak için demokrasiler birbiriyle savaşmaz, söyleminin belirgin bir örneğidir. ABD'nin iç güvenliğini diğer ülkelerin iç politik sistemlerine bağlı olduğu ve bu doğrultuda ABD'nin son Irak işgalinde görüldüğü gibi daha müdahaleci bir strateji izlemiştir.¹⁴⁷

Demokratik barış teorisinin, Amerikan dış politikasında temel yaklaşımı haline gelmesi ile teorisinin dış politikaya uygulaması yönünde görüşler ve eleştiriler artmıştır. Bazı düşünürler, devletlerin demokratik dönüşüm sürecinin ortalarında savaşa daha eğimli olabileceklerinin öne sürmektedirler. Bunun sonucu olarak da, demokrasi ihracı çabalarının var olan durumu daha da kötüleştirdiği görülmüştür. Diğer düşünürler ise eleştirel bir yaklaşımla, demokrasiler arasında savaş olmasının demokrasinin nasıl

---

¹⁴⁵ John M. OWEN, "How Liberalism Produces Democratic Peace," Andrew LINKLATER, **Critical Concepts In Political Science**, Cilt III, New York: Routledge Press, 2000, s. 940-945

¹⁴⁶ SYNDER, s.47

¹⁴⁷ YALVAÇ, s.275-276

tanımlandığına ve demokratik devlet sayısının özellikle 1945'ten önce göreceli düşüklüğüne bağlı olduğunu ifade etmektedirler. Christopher Layne, geçmişte, demokrasilerinin son anda savaşmaktan vazgeçmelerinin nedeninin ortak demokratik özellikleriyle ilişkili olmadığını belirtmektedir. Sonuç olarak, demokratik barış teorisinin öne sürmüştüğü liberal devletlerin sayısının artması demokrasilerin genişlemesinin, sonucu olarak da küresel barış ihtimali güçlenmektedir.¹⁴⁸

b. Liberalizmin Dış Politikadaki Önceliği: Uluslararası İşbirliği

Liberal teori dış politika konusunda barış ve uyum içerisinde görüşler içerisinde politikalar önermektedir. Liberal teoriye göre, bu işbirliğinin devletlerin egemenliklerinden taviz vereceği anlamına gelmemektedir. Devletlerin uluslararası konularda işbirliği yapması devletin çıkarlarına aykırı değildir.¹⁴⁹ Ayrıca uluslararası kurumlar ve şirketler de uluslararası işbirliğinin gelişiminde önemli rollere sahiptirler. Kurumlar, uzmanlık alanlarında uluslararası işbirliğini artıracak düzene sahiptirler.¹⁵⁰ Örneğin liberal teori Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uzmanlık kuruluşların işbirliğini geliştirici etkisi olduğunu, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlenmelerinde, modern devletlerin ulusal refahı artırma amaçlarını bölgesel işbirlikleri ile gerçekleştirebilmelerine imkân sağlayan kurumlar olarak görmektedirler.¹⁵¹

Uluslararası işbirliğinin önündeki en büyük tehdit ise savaşlardır. Özellikle liberal teoriye göre, demokrasiler arasında savaş olasılığı oldukça düşük olmakla beraber, liberal devletler ile liberal olmayan devletler arasında ya da liberal olmayan devletlerin kendi aralarında savaş olasılığı her zaman yüksek olmuştur.¹⁵²

---

¹⁴⁸ WALT, s. 24

¹⁴⁹ SNYDER, s.46

¹⁵⁰ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s 103

¹⁵¹ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 325

¹⁵² WALT, s. 21

Doyle tarafından¹⁵³, liberal devletlerin savaş ve barış hakkındaki tutumlarını üç ana görüşe göre ortaya koymaktadır. Schumpeter'in "liberal pasifizmi", Machiavelli'in "liberal emperyalizmi" ve Kant'ın "liberal uluslararasılığı" olmak üzere değerlendirmiştir.¹⁵⁴ Schumpeter, liberal kurumların ve prensiplerin barıştıcı etkilerini içeren tutarlı ve sürekli argüman olduğunu belirterek, liberal kurumların ve ilkelerin savaş ve saldırganlığı engellediğini savunmaktadır. Ticaret gibi basit özelliklere takılıp kalan önceki bazı liberal teorisyenlerin aksine, Schumpeter demokrasi ve kapitalizmin etkileşimini pasifizmin temeli olarak görmüştü.¹⁵⁵

Schumpeter, kapitalizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin liberal pasifizmin temellerini oluşturduğu üzerinde durmaktadır. Emperyalizmin, sınırsız genişleme arzusunun dışa vurumu olduğunu iddia etmektedir. Modern emperyalizmin, üç nedeni üzerinde durmaktadır. Bunlar savaş makinesi, saldırganlık içgüdüğü ve tekelliliğin ihracıdır. Schumpeter göre, savaş makinesinin kendi yaşamını geliştirdikten sonra devletlerin dış politikasının kontrolünü ele geçireceğini ve savaşların ortaya çıkardığı silahlar varlığını sürdürebilmek için yeni savaşlar gerektirdiğini ve devletlerin dış politikalarını denetim altına aldığını öne sürmüştür.¹⁵⁶

Schumpeter'e göre, kapitalizm ve demokrasi barış için baskıdırlar. Aslında, bunlar emperyalizmin tam karşısındalar. Dahası, kapitalizm ve demokrasinin gelişmesi emperyalizmin kaçınılmaz olarak ortadan kalkması demektir. Demokrasilerin gelişmesiyle savaş ihtimallerinin azalacağını ve bu doğrultuda insanların enerjilerini üretime yönlendireceklerini ifade etmektedir. İş hayatı içerisindeki bireyin daha fazla hesap yapmak zorunda kalacağını ve bireyciliğinin artacağını belirtmektedir. Schumpeter, bu faktörlerin sonucunda daha rasyonel düşünen insan ise demokratik hükümetleri iş başına getireceği ve

---

¹⁵³ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 83–90

¹⁵⁴ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 83

¹⁵⁵ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 84

¹⁵⁶ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s.85

tüm bu nedenlerden dolayı da demokratik kapitalizmin barışı teşvik edeceğini savunmaktadır.¹⁵⁷

Liberal emperyalizm fikrini savunan Machiavelli, cumhuriyetlerin sadece barışsever olmadığını aynı zamanda emperyal büyüme için en iyi devlet şekli olduğunu iddia etmekteydi. Emperyal genişlemeye uygun bir cumhuriyet kurmak devletin kurtuluşunu garanti etmenin en iyi yolu olduğunu söylemiştir. Machiavelli'nin cumhuriyeti, klasik karma bir cumhuriyettir. Bu cumhuriyet, tiranlığa dönüşebilecek bir demokrasi olmadığı gibi, toplumsal eşitlik, halk özgürlüğü ve siyasal katılımı öngören bir cumhuriyettir. Machiavelli bu cumhuriyette, konsey, senato ve halk meclisinden oluşan ve gücün kaynağını temsilden alan bir yapısı olduğunu ifade etmektedir. Güçler ayrımı ilkesinin geçerli olduğu bir yapı içerisinde konsey, senato ve halk meclisi birbirlerini dengeleyerek gücün tek elde toplanmamış olması ile rekabeti ve dolayısıyla özgürlüğü garanti ederken, güçlerin ayrımı ise uzlaşmayı doğurmaktadır. Ancak güçlü bir azınlığın halkın denetimi almak suretiyle cumhuriyeti tiranlığa dönüştürebilmesine karşılık halkın özgür iradesiyle bu emeli gücünü kullanarak devletin özgürlüğünün devam etmesini sağlayacaktır.¹⁵⁸

Liberal emperyalizm için çok sayıda kanıt vardır. Hem Machiavelli'nin Roma'sı hem de Thucydides'in Atina'sı Machiavellist ruhlu emperyal cumhuriyetlerdir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki kayıtları Machiavelli'nin tartışmasını desteklemektedir. Fakat günümüz liberal barışseverlik görüşü ne kadar zayıf olsa da Machiavelli'nin bazı görüşlerini şüpheye düşürmektedir.

Kant'ın liberal uluslararasılık anlayışı ise, liberal devletlere barış, huzur, güvenlik yaratmaktadır ve bu devletler genelde işbirliğine açıktırlar. Bu yapıdaki devletlerin kendi aralarında hem de liberal olmayan devletler arasında çatışmalar yaşanmışsa da bunlar nihai aşama da anlaşmayla

---

¹⁵⁷ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s.86–87

¹⁵⁸ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 87

sonuçlanmış ve liberal olmayan devletlere karşı işbirliği yapabilmişlerdir. Liberal toplumlar arasında, 18 Yüzyılın başlarından itibaren yavaş yavaş ilerleyen, Kant'ın "pasifik birlik" diye adlandırdığı bir barış alanı kurulmaya başlandığıdır. Kant'ın görüşleri çerçevesinde liberal devletlerin kendi aralarında barış ve işbirliğini kolaylıkla geliştirebilecekleri ve ebedi barışın gerçekleşebileceği üzerinde durulmuş ve demokratik ülkelerin artması durumunda uluslararası ortamın daha barışçıl olacağı savunulmuştur.¹⁵⁹

Liberal teori sonuç olarak, uluslararası barışın sağlanabileceği inancı doğrultusunda görüşlerinde yapıcı ve iyimser bir hava hâkimdir. Liberal teorinin dış politika konusunda yaklaşımları, devlet ile birlikte gelişen çok uluslu şirketler, hükümet dışı kurumlar ve uluslararası örgütlerin önemine dikkat çekerek bu yapılarında uluslararası sistemde aktör oldukları üzerinde durulmuştur. Bu kurumlar arasındaki ortak değer ve işbirliğinin artmasıyla, uluslararası ortamda barışın daimi hale geleceğine inanmaktadırlar.

3. Pluralizm

Pluralizm 1970'lerle beraber uluslararası ilişkiler alanında, özellikle sistemin değişim içinde olduğu süreçte dış politika ve iç politika arasında ayırımı giden ve devlet merkezli analizleri benimseyen düşüncelere karşı yeni fikirler ve yeni perspektifler getirme iddiası ile ortaya çıkmıştır.¹⁶⁰

Pluralizm sistemdeki değişikliklerle beraber artan karşılıklı bağımlılık ve etkileşim nedeniyle devletin sınırlarının önemini yitirmeye başladığı, iç ve dış politika arasındaki ayırımın oldukça güçleştiğine dikkati çeken uluslararası politikanın ekonomik olaylardan ve uluslararası örgütlerin kararlarından giderek daha fazla etkilendiğini savunarak karşılıklı bağımlılık ekseninde değerlendirmeler yapan düşünce akımı olmuştur.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ DOYLE, **Liberalism and World Politics...** s. 90–93

¹⁶⁰ VIOTTI, KAUPPI, s 196

¹⁶¹ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 295

Pluralizm daha çok liberal teori çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak ekonomik ilişkilerin çok önemli bir konuma gelmesi, bu doğrultuda çok uluslu şirketlerin etkin rolleri, iletişim teknolojisindeki olağanüstü ilerlemeler ve bunun sonucunda bireylerin teknolojik gelişmelerle enformasyon ağına girmesi ve uluslararası örgütlerin etkin konumlara yükselmesi gibi olgulara daha kapsamlı açıklamalar getirmesi pluralizmin ayrı bir teorik yaklaşım olmasını sağlamıştır.¹⁶²

Liberalizmin karar verme teorisi, uluslararası rejim teorisi, çok taraflılık, karşılıklı bağımlılık ve uluslararası entegrasyon teorisi pluralizm tarafından belirlenmiştir. Pluralizm, liberal ve idealizmin eksik noktalarını, bu teorilerden bağımsız olarak yeni fikirler getirme iddiasında bulunmuştur.¹⁶³ Liberal teoriden farklı olarak pluralist teori uluslararası ilişkiler davranışlarında en belirgin unsurun belirsizlik olduğunu ileri sürmüştür. Uluslararası ilişkilerin iç ve dış faktörlerce şekillendiğini anlamak, birinin diğerine baskın olduğu koşulları belirtmekte değildir.¹⁶⁴

Pluralist yaklaşımın öncülerinden Rosenau, devletlerin etkilerinin azalması, hükümet dışı unsurların otorite ve etkinliklerin artması üzerindeki ters eğilime sebep olacağını belirtmiştir. Sonuç olarak devletlerin dış politikalarında yapımında değişiklik yapabilmeleri için çok az alan kalmıştır. Çünkü uluslararası politika artık tüm devletlerin dış politikalarının toplamından oluşan bir ilişkiler bütünü değildir. Artık devletler uluslararası politikanın tek yapımcısı konumunda olmayıp bu işlevlerini devlet dışındaki birimlerle paylaşmaktadırlar.¹⁶⁵

Pluralist teorinin dört temel argümanını özetlersek, öncelikle pluralist teori hükümet dışı aktörlerin uluslararası politikada önemli birer unsur olduğunu kabul etmektedir. Pluralist teori devlet merkezli yaklaşımlar yerine çok aktörlü uluslararası ilişkiler yaklaşımını benimsemiştir. Uluslararası

---

¹⁶² SÖNMEZOĞLU, s.107

¹⁶³ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s. 296

¹⁶⁴ VIOTTI, KAUPPI, s. 199

¹⁶⁵ ARIBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...** s. 212

örgütlerin, çok uluslu şirketleri, bireyleri, uluslararası politikayı etkiledikleri ve gündemi belirlemede önemli bir ağırlığının olduğudur. Ayrıca gelişen dünyada bu aktörlerin dışında terörist gruplar, silah tüccarları gibi devlete ait olmayan unsurların etkisinin inkâr edilemeyeceğidir. Çok uluslu şirketler gibi, devlet dışı aktörlerin karşılıklı bağımlılığı, gelişen uluslararası ekonomi içinde sadece marjinal önemleri olduğu belirtilerek geçiştirilemeyecek kadar dikkate değerdir. Karşılıklı bağımlılığın temel itici gücü ise uluslararası sistemi bir arada tutan ve gittikçe artan etkileşim ağının yoğunluğudur.¹⁶⁶

İkinci olarak pluralistler için devlet bölünmez bir unsur değildir. Devlet somutlaştırılmış bir varlık da değildir. Devlet rekabet eden, bireylerden, çıkar gruplarından ve bürokrasiden meydana gelir. Bu unsurlar arasındaki rekabet, mücadele ve uzlaşmalar, devleti oluşturan koalisyonun temelidir. Devletin dış politika kararlarının oluşumunda ayrı ayrı etkileri ve rolleri bulunmaktadır. Örnek olarak Amerikan dış politikası kararları soyut bir mevcudiyet olan devlet tarafından değil, dış politika unsurları içindeki çeşitli birimlerin bazı kombinasyonlarınca verilir. Pluralist yaklaşım devleti parçalara ayırarak onu oluşturan unsurları da uluslararası ilişkiler aktörü olarak kabul etmektedir.¹⁶⁷

Üçüncü olarak pluralistler devletin rasyonel bir unsur olduğu şeklindeki realist görüşe karşı çıkarlar. Bunun devlet içerisindeki görüş farklılıklarının çatışmaları, koalisyon ve pazarlıkları reddetmek anlamına geleceğinden yanlış kabul edilmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Çünkü pluralistler açısından farklı görüşler, farklı rasyonellikler öngörebilmekte ve devlet bir bütün olarak aynı rasyonel temel üzerinde uzlaşamayabilmektedir. Bu uzlaşmazlık, dış politikanın belirlenmesinden kullanılacak yöntemlerin seçilmesine kadar genişleyen bir boyutta söz konusu olabilmektedir.¹⁶⁸

Son olarak pluralistler için uluslararası ilişkiler gündemi çok kapsamlı ve geniştir. Her ne kadar ulusal güvenlik konuları önemli ise de, pluralistler

---

¹⁶⁶ VIOTTI, KAUPPI, s.192

¹⁶⁷ VIOTTI, KAUPPI, s.193

¹⁶⁸ VIOTTI, KAUPPI, s.193

aynı zamanda 20. yüzyılda karşılıklı bağımlılığın artmasından doğan çeşitli ekonomik, sosyal ve ekolojik konular üzerinde de durmaktadırlar. Bazı pluralistler, ekonomi, enerji ve çevre konuları ile bu konuların uluslararası ilişkiler gündeminde nasıl önem kazandığını vurgularlar. Diğer pluralistler ise dünya nüfus problemi ve üçüncü dünya ülkelerindeki açlık ile ilgilenen uluslararası girişimleri incelerler. Devletin uluslararası ilişkiler gündemini sadece askeri konularla tanımlayan ve ulusal güvenlik konuları ile ilgilenen realistlerin aksine, pluralistler ekonomik ve toplumsal konuların da en az bunlar kadar önemli olduğunu öne sürmektedirler. Pluralistlere göre modern uluslararası sistemde devletler ve toplumlar arasında tüm bu alanlarda karşılıklı bağımlılık oluşmuştur.¹⁶⁹

Pluralist teori, idealizmin ve liberalizmin argümanlarını destekleyen ve onların bir uzantısı olarak görünse de pluralizmin görüşlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Pluralizm devletin çıkarlarını, sadece güvenlik ve askeri konulara indirgememesi, bireyin ve devletin çıkarlarını içsel ve uluslararası çevre tarafından belirlendiğini kabul etmesi, devletin dış politika kararlarını farklı unsurların pazarlık ve konsensüs sonucunda alındığını varsayması, yerel ve uluslararası çevresel koşulları sürekli değişen dinamik bir süreç olarak görmesi, uluslararası işbirliğinin birey ve devletin özgürlüğünü geliştirici bir unsur olarak değerlendirmesi ve uluslararası hukuk, uluslararası örgütler ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesini önemli araçlar olarak kabul etmesi ile farklılığını ortaya koymuştur.¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ VIOTTI, KAUPPI, s.193–194

¹⁷⁰ ARI, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, s.307–308.

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK YAKLAŞIMLAR AÇISINDAN SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ GENEL YAPISI VE KARAR ALMA SÜRECİ

I.Amerikan Dış Politikasında Teorilerin Yeri ve Önemi

Uluslararası ilişkiler teorilerinden realist ve idealist teorilerin argümanlarını ve tezlerini açıkladıktan sonra özellikle bu iki teorinin Amerikan dış politikasındaki yeri üzerinde durulacaktır. Amerikan dış politikasına baktığımızda politikaların oluşumunda ve uygulanmasında teorik argümanların kullanıldığı görülmektedir. Uluslararası ilişkiler süper gücünün dış politikada almış olduğu kararlar çok önemli bir yere sahiptir. Neden bu politik kararlar önemlidir? Amerikan'ın dış politikadaki uygulamaları dünya üzerindeki siyasal yapıları etkileme gücüne sahiptir. Böylesi bir etkiye sahip Amerikan dış politikasını yönlendiren dünya görüşleri bulunmaktadır. Ancak kuruluşundan günümüze kadar Amerikan dış politikasında iki yaklaşım etkili olmuştur: Realizm ve İdealizm.¹⁷¹

George W. Bush döneminin Dışişleri Bakanı Condolezza Rice Bush Doktrini'nin, tek teoriyle yetinmeyerek, pragmatik realizm ile Wilsoncu liberal teorinin görüşleri doğrultusunda hazırlandığını ifade etmiştir. Son başkanlık seçiminde Demokratların adayı olan John Kerry'in Amerikan dış politikası ile söylediği, "dış politikamız sadece idealizm ile realizmin birleştirdiği zamanlarda azamete kavuşmuştur" sözleri dikkat çekicidir.¹⁷²

Teoriler Amerikan dış politikasına yön vermektedir. Ancak bir ülkenin dış politikası, değerlerden olduğu kadar çıkarlardan ve algılamalardan

---

¹⁷¹ Maxime LEFEBVRE, **Amerikan Dış Politikası**, İstanbul: İletişim Yay. 2005, s. 72

¹⁷² SNYDER, s.42

oluşmaktadır. Bu doğrultuda belirlenen hedeflere erişebilmek için, kullanılan siyasi, diplomatik, askeri ve ekonomik araçlarla beraber sosyal ve kültürel faktörlere de görev düşmektedir. Bu faktörlerin dışında dış politikanın içeriğini çeşitli değişkenler belirlemektedir, bunlar arasında tarih, coğrafya, ulusal kimlik ve kültür gibi sabit öğelerle beraber, zaman içerisinde değişim gösteren siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri unsurlar da bulunmaktadır.¹⁷³

Birleşik Devletler, kendini toplumun doğası ile ilgili dogmalar kümesini içeren bir ideoloji etrafında kurulmuş bir ülke olarak tanımlamaktadır. Bunu da Amerikanizm ile ideolojik bir simge haline getirmektedir. Amerika dünya üzerinde felsefi temeller üzerine kurulmuş tek millettir. Bu felsefe Bağımsızlık Bildirgesinde dogmatik ve hatta teolojik bir berraklıkta izah edilmiştir. Birleşik Devletlerin, ideolojisi 5 kelimeyle tanımlanabilir: özgürlük, eşitlik, bireycilik, halkçılık ve devletin ekonomiye müdahale etmemesidir.¹⁷⁴

Amerikan dış politikasında birbirini güçlendiren, birbiriyle örtüşen bazen de çatışan çeşitli dış politika gelenekleri vardır. Yazar Walter Russell Mead,¹⁷⁵ bu gelenekleri birbirinden daha kolay ayırmak için, geçmişteki liderlerin adlarıyla tanımlama yöntemini kullanmıştır. Tedbirli davranarak ulusal çıkarlar ve ekonomik ilişkilere vermiş olduğu önemle peşinden gidilen realistler, Alexander Hamilton'un adıyla anılmaktadır. Thomas Jefferson özgürlüğü savunması ile kendine güveni temsil etmiştir. Andrew Jackson onur ve güce vermiş olduğu değerle bilinmektedir. Son olarak, Wilsoncular da dünyayı demokrasi için daha güvenilir yapmaya çalışan ve Woodrow Wilson'un yolundan giden idealistlerdir.¹⁷⁶

---

¹⁷³ Füsun TÜRKMEN, "ABD'nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim", **Doğu Batı**, Sayı: 32, (Mayıs- Haziran 2005), s. 157

¹⁷⁴ Seymour Martin LIPSET, **American Exceptionalism**, New York: W.W. Norton Company, 1996, s. 31

¹⁷⁵ Walter Russell MEAD, **Special Providence: American Foreign Policy and how it changed the World**, New York, London: Routledge, 2002

¹⁷⁶ Joseph S. NYE, **Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, İstanbul: Elips Kitap, 2005, s.136–137

Bu gelenekler dışında, ABD'yi dışarıdan gelebilecek saldırılara ve kötülöklere karşı koruma dünyadan soyutlanma görüŖü izolasyon (yalnızcılık) politikası Amerikan dış politikasının kökenlerini oluŖturan güçlü bir unsurdur. Bu politikayı Başkan Monroe tarafından ortaya konulan "Monroe doktrini" ile görölmüŖtür. Birinci Dünya SavaŖı'ndan sonra varlığını hissettirmiŖtir. Amerikan'ın politika ruhunda izolasyon (yalnızcılık) yatmaktadır. İkinci Dünya SavaŖı'na ve ABD'nin dünyanın sorumluluklarını üstlenmesine rağmen izolasyonist gelenek her zaman canlı kalmıŖtır.¹⁷⁷

ABD'nin izolasyon politikasının çıkıŖında coğrafi faktörlerin rolü olmuŖtur. Amerika doğu ve batı da iki okyanusla, kuzey ve güneyde tehlikesiz komŖularıyla çevrelediği bir kıtada, zengin doğal kaynaklarla bağımsız ve rahat bir biçimde gelişme yaŖamıŖtır. Amerikan'ın sahip olduğu jeostratejik bu durum çeŖitli zamanlarda dünya politikasından kendini geri çekme Ŗeklinde gösterecektir. Bu gelenek Soğuk SavaŖ sonrası Clinton döneminin çok taraflılık politikasına son veren George W.Bush ilk yıllarında görölmüŖtür. Bush ilk iş olarak ABD'yi Ortadoğu ve Kuzey İrlanda barıŖ süreçlerinde çekmiŖ, Kuzey Kore ile yürütölen müzakerelere son vermiŖ, Balkanlara yeni kuvvet gönderilmeyeceğini ilan etmiŖ ve yeni bir füze savunma sistemi kurulacağını ilan etmiŖtir. Ancak 11 Eylül saldırıları ortaya konan yeni izolasyonist politikalara son vermiŖtir. Ancak izolasyon tutum Amerika dış politikasının temelinde varlığını sürdürmektedir ne zaman uygulanacağı uluslararası ortama göre belirlenmektedir.¹⁷⁸

Amerikan dış politika geleneklerinden, Başkan Wilson'ın ortaya koymuŖ olduğu ilkeler bütünü dış politika prensipleri olarak kabul edilmiŖ ve idealistlerin ilham aldığı ve Amerika'nın uluslararası ilişkilerde özgürlük ve adaleti yaymasının araç ve yöntemi olarak çıkmıŖtır. Bu amaçla idealistler, dış politikanın yürütölmesinde ahlaki değerlerin ön plana çıkarılmasını savunmuŖlardır. İdealistlere göre, uluslararası sistemin demokrasi ve

---

¹⁷⁷ LEFEBVRE, s. 72-73

¹⁷⁸ TÜRKMEN, s. 168

özgürlük gibi Amerikan değerlerini benimsemesi ile hem Amerikan'ın güvenliği sağlanacak hem de dünyaya barış gelecektir.¹⁷⁹

Başkan Wilson'ın görüşleri daha çok ulusal sistemin demokrasi prensibi etrafında ve uluslararası sistemin açık diplomasi ve yeni bir uluslararası kurumlaşma çerçevesinde örgütlenmesini savunuyor ve bu düşünceleri uygulamaya geçirecek Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük ediyordu. Wilson'un amacı kolektif güvenlik prensibine dayanacak, eski güç dengesi yaklaşımlarını ortadan kaldıracak ve barışçı bir dünya düzeni kurulmasına öncülük ederek savaşları imkânsız kılmaktı.¹⁸⁰ Başkan Wilson'ın görüşleri ve politik yaklaşımı Amerikan dış politikasındaki teorilerin yerine önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Amerikan dış politikasındaki idealist görüşler 20. yüzyılın başlarından itibaren liberal politikalardan etkisi altına gelişmiştir. Dış politikada Wilsonculuk olarak nitelendiren idealist dış politika yaklaşımı, özellikle Soğuk Savaş ve sonrasında etkin bir yaklaşım olmuştur. Uluslararası sistemde faşizm, komünizm ve bugün de köktendinci terörizme karşı sürdürülen mücadele ile özdeşleşen Wilsoncu dış politikanın özelliği, Amerika'nın diğer devletlerin uluslararası davranışların yanı sıra iç politikalarını da ilgilenmeyi, kendine misyon edindiğidir.¹⁸¹ Çünkü bu misyon diğer devletlerinde demokrasi temelleri üzerinde idare edilmesi ile dünyanın daha barışçıl ve huzurlu olacağı inancını taşımaktadır.

Wilsoncu dış politika dinsel ritüelleri de kullanarak, Amerika'nın rakipsiz bir erdem ve güç sahibi olduğunu ve bunu bütün dünyada kendi değer yargıları için savaşması inancını taşımaktadır. Amerika'nın bu farklılığa olan inancının kaynağını Tanrıdan aldığını ortaya koyarak Wilsoncu dış politikanın hareket noktasını oluşturmaktadır.¹⁸²

---

¹⁷⁹ Hakan TUNÇ, **Amerika'nın Irak Savaşı**, İstanbul: Harmoni Yay. 2004, s. 54

¹⁸⁰ ERALP, s. 63

¹⁸¹ MEARSHEIMER, s. 26

¹⁸² KISSINGER, s. 770

Wilsoncu dış politika anlayışında evrenselcilik ilkesi politikalarının özünü oluşturmaktadır. Wilsonculuk; ulus, din, sınıf, birey veya cinsiyet ayırımını yapmamakta ve istisnasız herkesin aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğunu savunmaktaydı. Ve bu değerler için dünyanın her yerinde çatışmayı göze almaktadır.¹⁸³

Evrensel değerler ABD'nin kuruluşun yıllarında ortaya çıkan bağımsızlık bildirgesinde de yer almaktadır. Robert Kagan bildiriye atıfta bulunarak "günümüz Amerikan dış politikasının her zaman Bağımsızlık Bildirisinin geçerli ilkelerine dayandırmanın pratik değeri, bu ilkelerin evrensel arzuları yansıtmamasından gelir" ifadesini kullanmıştır.¹⁸⁴ Wilsoncu dış politikada evrensel değerlerinin tarihten günümüze kadar kalıcı olduğu görüşü yansıtılmaktadır.

Amerika dış politikasında geçerli olan ikinci temel teori ise realizmdir. Realist yaklaşımın, ulusal güvenlik, stratejik çıkarlar ve ülkeler arasındaki güç dengelerini soğukkanlı ve rasyonel bir yaklaşımla yorumlayarak Amerika dış politikasında realpolitik kavramıyla sistemize edilmiştir. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında Amerika politikalarının temelinde yer alan bir yaklaşım olmuştur. Realizmin, Soğuk Savaş yıllarında egemen olmasının sebebi, savaş, ittifak emperyalizm, işbirliği önündeki engelleri ve diğer uluslararası olgular için basit ama güçlü açıklamalar getirmesiydi. Ayrıca bu dönem içerisinde realizmin rekabet üzerine yaptığı vurgunun, Sovyet-Amerikan düşmanlığının ana öğeleri ile uyumlu olması realist teorinin gücünü ortaya çıkarmıştır.¹⁸⁵

Realpolitığın temel yaklaşımları Amerika dış politikasını yönlendiren dört başkandan biri Jackson'ın görüşleri ile tam uyuşmaktadır. 20. yüzyılda etkin olan bu görüşleri Soğuk Savaş sırasında Amerika Başkanlarından, Truman, Nixon ve Reagan tarafından benimsenmiş ve politikalarına

---

¹⁸³ TÜRKMEN, s. 166

¹⁸⁴ Robert KAGAN, **Cennet ve Güç, Yeni Dünya Düzeninde Amerika ve Avrupa**, İstanbul: Koridor Yay. 2005, s. 102

¹⁸⁵ WALT, s. 16

yansımıştır. Ayrıca George W. Bush'un ikinci başkanlık döneminde de vurgulanmıştır.¹⁸⁶

Realpolitik anlayışı dış politika konusunda güvenlik odaklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Ulusal çıkar ve ulusal onur için savaşmayı doğal karşılayan politikaları ile Wilsoncu dış politikanın insancıl müdahalesinden ayrılmaktadır. Realpolitik'in dış politika konusunda yaklaşımı realist teorinin görüşleri temel alınmaktadır. Dış politikadaki kararlarda realizmin temel unsurları vurgulanmaktadır.¹⁸⁷

Realpolitik dış politika anlayışının Wilsoncu dış politika anlayışından ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Realpolitik'in, dış politikanın ahlâki ilkelere göre yürütülmemesi gerektiğini ve uluslararası ilişkilerde demokrasi, insan hakları gibi değerlere önem vermenin, doğru bir politika olamayacağını ayrıca ülke güvenliğinin ikinci plana atılamayacağı vurgulanmıştır.¹⁸⁸

Önde gelen realistler Amerikan diplomasisini aşırı idealist olmakla eleştirmektedirler. Ayrıca Başkanların güç dengelerine gereken önemi vermedikleri konusunda da eleştiri getirmişlerdir. 1951'de George Kennan bu konuda geçmiş politikaların en ciddi yanlışların uluslararası problemlere meşru ahlaki yaklaşım içerisindeki davranışları eleştirmektedir. Bu davranışların Amerikan dış politikasındaki kırmızı çizgileri zafiyete uğrattığını ifade etmiştir.¹⁸⁹

Amerika'da seçilen başkanlar dış politikadaki temel misyonu olan Wilsoncu görüşler doğrultusunda politikalarını şekillendirmektedirler. Ancak bu politikaların başarısızlığında olaylara daha gerçekçi yaklaşan realpolitik ortaya çıkmaktadır. Başarısız olan politikalarından geri dönülmesini sağlamaktadır. Bir nevi Amerikan dış politikasında realpolitik kurtarıcı can

---

¹⁸⁶ TÜRKMEN, s.168

¹⁸⁷ TÜRKMEN, s.169

¹⁸⁸ LEFEBVRE, s. 75

¹⁸⁹ MEARSHEIMER, s. 25

simidi işlevini de yerine getirmektedir. Zira Amerikan dış politikasında bu tür olayların örneklerine çok sık rastlanmaktadır.¹⁹⁰

Başkan Truman döneminde Wilsoncu anlayışıyla ABD Kore Yarımadasındaki savaşa girmiştir, amaç komünizmin yayılmasını engellemek. Ancak stratejik olarak bir çıkarı olmayan bu bölgede ABD savaşıyor. Bu durumdan realist politikalar ortaya koyan Dwight Eisenhower'ın başkanlığı döneminde Kore'deki savaş bitiriliyor ve bölgeden çıkılıyor. Kore Savaşı olayın bir benzeri Vietnam Savaşı sırasında yaşanmıştır. Amerika'nın inandığı prensipleri ne pahasına olursa olsun savunacağını belirten Wilsoncu Başkan John F. Kennedy iktidara gelmiştir. Amerika Vietnam savaşında beklemediği bir sonuçla karşılaşmıştır. Bunun sonucunda ABD Vietnam'da yaklaşık 60 bin askeri kaybetmiştir. 1968'de iktidara gelen Nixon realpolitik bir yaklaşımla Henry Kissinger tasarladığı Vietnam'dan onurlu çıkış politikası ile savaşı sona erdiriyor. Bu dönemde Sovyetler Birliği ile yumuşama, Çin ile yakınlaşma politikaları uygulanmıştır. ABD izlemiş olduğu soğukkanlı dış politika ile bu dönemi geçirmiştir.¹⁹¹

Amerikan dış politikasında teorik görüşler olaylara ve başkanlara göre değişiklik göstermektedir. Ancak Mearsheimer bu konuda Amerikan dış politikasının genellikle realist mantıkla hareket ettiğini ancak liderlerin iç politikada halka söylediklerinden daha farklı şekilde düşünmekte ve hareket etmekte oldukları görülmektedir.¹⁹²

Amerikan halkı genelde realpolitikten hoşlanmadığı için, Amerikan dış politikasında bazen iç politikadaki görüşler doğrultusunda liberalizmin unsurları ağır basmaktadır. Bu doğrultuda Başkanlar söylemlerinde yoğunlukla iyimsercilik ve ahlakçılık ile birleştirirler. Amerikalı akademisyenler de genellikle serbest piyasa fikirlerini liberal düşünceyle desteklemektedirler. Fakat kapalı kapılar arkasında, ulusal güvenlik politikalarını yapan devlet

---

¹⁹⁰ NYE, s. 138

¹⁹¹ Ömer TAŞPINAR, "ABD Yine Realizme Dönüyor" **Radikal**, 28.11.2005

¹⁹² MEARSHEIMER, s 25–26

adamlarına daha çok gücün dilinden bahsederler. Kural tanımayan ve ABD'nin uluslararası sistemde realist mantıkla göre hareket etmesini sağlarlar. İşin özünde gözle görülen boşluk iç politikadaki görüşlerin Amerika dış politikasının da farklılık gösterdiğidir.¹⁹³

Amerikan halkı, aslında barışçı sayılan, fakat atom bombasını kullanmak zorunda kalan bir toplum olarak, yeni kitle imha silahlarının uluslararası ilişkiler üzerindeki etkilerine karşı herkesten fazla hassas davranmak zorunluluğunu duymaktadırlar. Ayrıca, uzun bir izolasyondan sonra dünya ile birdenbire temaslarında Amerikan halkı derin hayal kırıklığına uğramıştır. Kuruluşundaki temel değerlere sahip çıkan Amerikan halkı dünyaya karşı bir güvensizlik duygusu içerisinde oldukları görülmektedir. Dış politika konusunda gereği kadar enerjik davranılmadığı, bir şeyler yapılmadığı takdirde, üstünlüğüne inandığı bütün nimetleri ve değerleri kendisine sağlayan bir sistemin, gün geçtikçe güç kazanan dış güçler karşısında tehlikeye düşeceğine inanmaktadır. Bu konuda ülkenin bağımsızlığını süper güç konumunu daima koruması içerisinde. Amerikan halkı bu duyguları kuruluşundaki temel prensiplerden almaktadır. Dış politika geleneğinde bu değerlere sıkça atıfta bulunan Wilsoncu yaklaşım Amerikan halkı tarafından genel kabul görmektedir.¹⁹⁴

Bunun yanı sıra Amerikan dış politikası teoriler üzerine kurulmuş mekanizmalara sahiptir. Dış politikada temel iki teoriden hangisi baskın sorusuna verilecek cevap, Amerikalıların liberalizm kültürü çok derinlere işlemiştir. Sonuç olarak, Amerika kutsal değerlere göre hareket etmeyi soğuk ve hesaplanmış güç dengelerine göre hareket etmekten daha kolay olduğuna inanmıştır.¹⁹⁵

---

¹⁹³ MEARSHEIMER, s.25

¹⁹⁴ LİPSET, s. 34-35

¹⁹⁵ MEARSHEIMER, s.27

II. Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikasını Etkileyen Teorik Yaklaşımlar

Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasında geçici bir dönem belirsizlik yaşanmıştır. Bu belirsizliğin sebebi Soğuk Savaş döneminin en büyük rakip devleti Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması olmuştur. Sovyetlerin çökmesi Amerikan dış politikasındaki plan ve hedefler konusunda boşluklar meydana getirmiştir. Ortaya çıkan bu boşluklar bazı politik düşünürlerin görüşleri tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Bu düşünürlerden Fukuyama, Huntington ve Brzezinski'nin görüşleri Amerikan dış politikasında uygulamada referans alınmıştır. Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasının plan ve hedeflerinde bu düşünürlerin görüşlerin etkisi görülmüştür. Bu düşünürlerin dışında Yeni Muhafazakarlar adlı grubun görüş ve yaklaşımları ise George W.Bush döneminin tamamen yönlendiricisi olmuştur.

A. Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni çerçevesinde uluslararası ilişkilerde yeni teorik yaklaşımlar öne çıkmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ve Soğuk Savaşın hemen ardından ortaya çıkan en çarpıcı teorik yaklaşım Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" yaklaşımı olmuştur.

Komünist ideolojinin çökmesi ile Amerikan dış politikasında yeni dönemle birlikte yeni yaklaşımlar, yeni politik söylemler de yerini almıştır. Fukuyama'nın "*Tarihin Sonu*"¹⁹⁶ adlı eseri, Romanya devrimin ve Berlin duvarın yıkılmasının oluşturduğu iyimser bir ortamda yazılmıştır. Serbest piyasa mekanizmalarına dayalı Batılı liberal demokrasilerinin mutlak zaferini ilan ettiği tezi, insanoğlunun tarih boyu süren arayışı Batılı liberal demokrasinin getirdiği değerlerle nihai mükemmeliyete ulaştığı tezi bu eserde vurgulanmıştır. Fukuyama, artık bütün alternatif değer sistemleri ve

---

¹⁹⁶ Francis FUKUYAMA, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev. Zülfü DİCLELİ), İstanbul: Gün Yay. 1999

medeniyet yapılarının tarihin bu son evresinde batı medeniyetinin üstün değerleri altında ezildiğini ifade etmiştir.¹⁹⁷

Fukuyama'nın ortaya koyduğu tarihin sonu tarihsel analizlerden çok felsefi tartışmalara dayalı bir yaklaşım ortaya koyarak yeni dünya düzeni fikrinin entelektüel zeminini hazırlamıştır. Fukuyama tarihin sonu ile evrensel tarihin ilk yazıcısı olarak kabul ettiği Kant'ın ayak izlerini takip ederek günümüze uyarlamaya çalışmıştır. Evrensel tarihin medeniyetlerin yıkılışları üzerine yazılmış tarih olduğunu, ilk evrensel tarihin Batı dünyası tarafından Hristiyanlarca yazıldığıdır. Bu tarih anlayışı bütün insanların tanrı önünde eşit olduğunu ve tarihin nihai bir sonu olduğunu belirterek tarihin insanoğlunun yaratılması ile başladığını ve insanın kurtuluşuyla sona ereceğidir.¹⁹⁸

Fukumaya tarihe felsefi yaklaşımla açıklamalar getirmiştir. Bu düzlemde kitabında fikirleri ile aynı doğrultuda görüşleri olan düşünürlerin tarihin sonu ile ilgili fikirleri belirtmiştir. Fukuyama, Kant'tın liberal demokrasi yönünde genel bir ilerlemenin, sivil bir anayasa ile olabileceğini ve bunun bütün zamanlar ve toplumlar için geçerli olduğunu belirterek, Hegel'i Kant'ın izleyicisi olarak tanımlamaktadır. Hegel tarihin ilerlemesini sorunsuz toplumlardan geçtiğini öne sürmüştür. Hegel Roma İmparatorluğunu örnek vererek, Roma'nın yasa önünde insanlara eşitlik tanımamasına rağmen, insanların haklarını ve onurunu tanımadığı için yıkıldığını ifade etmiştir.¹⁹⁹

Tarihin sonu ile son yıllarda liberal demokrasinin meşruluğu konusunda dünya çapında bir uzlaşma olduğu ve aynı zamanda monarşi, faşizm ve son yıllarda komünizm gibi rakip siyasal düşünceler liberal demokrasiye yenik düştüğü ortaya konmuştur. Liberal demokrasilerin temelde iç çelişiklere sahip olmadığı, diğer ideolojilerin sorunları olduğu ve bu

---

¹⁹⁷ Ahmet DAVUTOĞLU, "Fukuyama'dan Huntington'a Bir Bunalımı Örtme Çabası ve Siyasi Teorinin Pragmatik Kullanımı", (Der) Murat YILMAZ, **Medeniyetler Çatışması Samuel P.HUNTINGTON**, Ankara: Vadi Yay. 1997, s. 243

¹⁹⁸ FUKUYAMA, s. 68–69

¹⁹⁹ FUKUYAMA, s. 73

sorunların sonunda büyümesi ile yıkıldıkları bilinmektedir.²⁰⁰ Fukuyama'nın tarihin sonu görüşlerinde ileriye sürdüğü demokratik değerlerin insanlığın ulaştığı son nokta olduğu görüşleri ile ebedi barışın nihai hedefi, moral zorunluluğu ve kültürel gelişmişliğin tarihi olarak düşünülmesi ile aynı bakış açısına sahiptir.

Fukuyama, insanların yüzyıllar içerisinde tek bir politik kurumsallaşma biçimine liberal demokrasiye yöneldiklerini belirtmiştir. Zira hiçbir yerde liberal demokrasinin karşısında yaşam gücüne sahip başka alternatifler görünmüyorsa ve liberal demokrasinin yurttaşları yaşamlarından genel olarak memnun ise o zaman nihai sona gelindiği ve bütün dünya sürecini aşmayı başarmış olduğu sistem olarak ifade etmektedir. Fukuyama, tarihin sonunda artık liberal demokrasilere ciddi ideolojik rakip kalmadığını, geçmişte görülen günümüzde var olan ideolojilerin liberal demokrasinin en mantıklı hükümet biçimi olduğunu rasyonel düşünce tarafından da kabul edilmektedir.²⁰¹

Fukuyama, demokrasilerin oluşmasında kültürel engellerin olduğu üzerinde durmuştur. Birinci engelin milliyetçilik olduğu, bu olgunun kendilerini aynı ulusun üyesi olarak hisseden ve öteki grupların hakkına saygı göstermek konusunda güçlü güdüler taşımayan toplumların demokratik bir sistemin kurulamayacağıdır. Demokrasinin oluşmasında ikinci kültürel engel dindir. Din ile demokrasi arasında temelde bir çatışma yoktur. Çatışma, dinin hoşgörülü ve eşitlikçi olmaktan çıktığı noktada başlamasıdır. Üçüncü engel olarak, büyük çaplı sosyal eşitsizlik ve insanların devlet karşısındaki bu konudaki tutumlarıdır. Son olarak, halkın bağımsız olarak sağlıklı bir sivil toplumu oluşturamaması demokrasinin oluşumunu etkilemektedir.²⁰²

Fukuyama tarihin sonu ile ilgili olarak ortaya koyduğu felsefi argümanları genel olarak uluslararası ilişkilere özelde de Amerikan dış politikası üzerine uyarladığında, genel olarak realizmi eleştirmektedir.

---

²⁰⁰ FUKUYAMA, s. 20

²⁰¹ FUKUYAMA, s. 214–215

²⁰² FUKUYAMA, s. 217–219

Demokrasinin yaygınlaştırılması konularında realizmin eksikleri olduğunu ifade etmektedir.

Fukuyama liberal düşüncenin dış politika üzerindeki barışçıl etkisini, 1980'lerin ortasından bu yana Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da gerçekleşen değişiklikleri gözlemlerine dayandırarak açıklamaktadır. Realist teorinin Sovyetlerde meydana gelen kısmi demokratikleşmenin stratejik konumunu değiştirmeyeceği yönünde görüşler ileri sürmüştür. Ancak 1985 ve 1989 yılları arasında Glasnost ve Perestroika Sovyet dış politikasında çarpıcı değişiklikler meydana getirmiştir. Sovyetler yeni bir bakış açısıyla dış tehditleri yeniden değerlendirmeye başlamıştır. "Sovyet dış politikası, kapitalizm tarafından kuşatıldı korkusu" ve "NATO'nun saldırgan bir örgüt olarak değerlendirilmesi gibi" fikirlerin eski önemlerinin olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu bir devletin kendisine yönelik tehdide ilişkin değerlendirmesi onun, uluslararası sistemdeki objektif konumuna bağlı olmadığı ve bunun daha çok güçlü bir ideoloji etkilemesine bağlı olduğunu göstermiştir. Fukuyama, uluslararası sistem karşısında realistlerin aksine iyimser bir yaklaşım içerisindedir.²⁰³

Fukuyama, dış politikada demokratik liberal değerler üzerine vurgu yapmaktadır. ABD ve diğer liberal demokrasilerin, komünizmin çökmesinden sonra içinde yaşadıkları dünyanın eski jeopolitik dünyaya giderek daha az benzediği ve tarihsel dünyanın kural ve yöntemlerinin tarih sonrası dünyadaki yaşama uymadıkları görülmüştür. Tarih sonrası uluslararası sistemdeki devletlerin ağırlıklı olarak, rekabet ve yenilikçi yeteneğini arttıracacağı, iç ve dış açıkları kapatacağı, ekolojik sorunların çözülmesi gibi ekonomik problemleri çözüme kavuşturacakları söylenmiştir. Tarih sonrası dünyada barış içinde yaşama isteğinin artması sonucunun, ancak liberal demokratik barış ile gerçekleşeceği öngörüsünde bulunmaktadır²⁰⁴

---

²⁰³ FUKUYAMA, s. 262–263

²⁰⁴ FUKUYAMA, s. 282

Fukuyama, demokratik olmayan devletlerin önemli sorunların kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bu sorunların demokrasilerin çoğalması ile çözüme kavuşacağını ortaya koymuştur. Fukuyama Demokratik Barış Teorisinin yaklaşımlarına vurgu yapmaktadır. Amerikan dış politikasının demokratik değerlerin yaygınlaşması yönünde politikalar yürütmesini yönünde görüşlerde bulunmaktadır.

Ayrıca Fukuyama, ABD'nin ve diğer demokratik devletlerin, demokrasinin dünyada etki alanını genişletmelerin uzun vadede çıkarlarına olduğunu belirterek, demokratik devletlerin kendi aralarında mücadele yapmazsa, tarih sonrası dünya sürekli olarak genişleyecek ve daha barışçıl ve daha zengin olacağını ifade etmektedir. Demokratik devletlerin demokrasiyi ve uluslararası barışı desteklemek için işbirliği yapması gerektiği düşüncesi ile demokratik barışa atıflarda bulunmaktadır.²⁰⁵

Fukuyama, insanoğlu kendinin nasıl yönetmesi gerektiği konusunda yüz yıllardır süren büyük mücadelenin, sonuçta Batı liberal ideallerinin lehine olacağı görüşüne inanmaktadır. Fukuyama Soğuk Savaş sonrası ortaya koymuş olduğu görüşleri Amerikan dış politikasında demokratik değerlere yönelmesi gerektiği konusunda olmuştur. Bu doğrultuda Yeni Dünya Düzeni politikaların oluşturulmasında fikirsel alt yapının oluşturulmasında önemli katkısı olmuştur. Fukuyama'nın görüşleri her dönem dikkate alınmış ve üzerinde tartışılmıştır. Bir dönem Yeni Muhafazakârların içerisinde yer almış ve bu hareketin hazırlamış olduğu projelerde yer almıştır. Fukuyama, Amerikan dış politikasını idealist/liberal yaklaşımları ile etkilemeye çalışmıştır.

B.Samuel Huntington ve Medeniyetler Çatışması

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler içerisinde jeopolitik tezlerin, uluslar ve bloklar arası güç dengeleri gibi konuların yanında jeokültürel çelişkiler, uygarlıklar arası çatışmalar gibi konularda inceleme ve analizler yapılmaya başlanmıştır. Bu konuların en çarpıcı olanı ise Sovyetler Birliği'nin

---

²⁰⁵ FUKUYAMA, s. 278–279

ve komünist ideolojinin uluslararası siyaset sahnesinden çekilmesinden sonra meydana gelen jeopolitik boşlukta en tutarlı, iddialı ve üzerinde birçok tartışmalara sebep olan ve yeni dünyanın düzenlemesi ile ilgili jeopolitik görüş Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi olmuştur.

Huntington, Soğuk Savaş sonrasındaki ideolojik boşluk içerisinde olan uluslararası ortama dair açıklamalar getirmeye çalışmıştır. Geliştirmiş olduğu tezi şöyle özetlemektedir:

Bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. İnsanlar arasındaki büyük bölünmeler ve hâkim mücadele kaynağı kültürel olacak, millî devletler, dünyadaki hadiselerin gene en güçlü aktörleri olacak, fakat dünya çapında politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve devletler arasında meydana gelecektir. Medeniyetler çatışması küresel politikaya hâkim olacak, medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muharebe hatlarını teşkil edecek. Medeniyetler arasındaki mücadele, modern dünyadaki mücadelenin evriminde nihai safha olacak.²⁰⁶

Huntington'un tezinde yeni dönemle beraber ideolojik unsurları içeren mücadele yerine, medeniyet ve kültürel eksenindeki mücadele öne çıkartılmaktadır. Huntington dönemindeki diğer düşünürlerin ve onların görüşlerinden farklı fikirlere sahiptir. Huntington, Fukuyama'nın aksine tarihin sonunun geldiğini eleştirerek, zafer yerine itidalle sisteme yaklaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Huntington Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile bu bölgede ortaya çıkacak coğrafyanın ve jeopolitik koşulların değişmeyeceğini savunmaktadır. Aksine bu bölgede ortaya çıkacak güç boşluğunun muhtemel olarak devletler üzerinde istikrarsızlık ve uluslararası olayların ve çatışmaların çıkma olasılığının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.²⁰⁷

Huntington, dünyanın Soğuk Savaş sırasında Batı, Doğu ve Üçüncü Dünya olmak üzere bölündüğünü, ancak bu bölünmelerin artık geçerliliği

---

²⁰⁶ Samuel P.HUNTINGTON, "Medeniyetler Çatışması", (Çev. Mustafa Çalık), **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 23, (Yaz 1993), s. 23

²⁰⁷ ARIBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...** s. 234

olmadığını ülkelerin siyasî ve iktisadî sistemleri veya ekonomik gelişme seviyeleri ile ilgili terimlerle değil kültür ve medeniyet ile ilgili kavramlarla tanımlamayı ve gruplandırmayı daha anlamlı görmektedir.²⁰⁸

Bu doğrultuda Huntington, demokrasilerin uluslararası sistemde yayılmasının savaşları engelleyeceği konusunda karamsardır. Huntington, demokrasilerin dünyada hakim olan rejimler arasında azınlıkta olduğunu belirterek, demokratik devletler arasında devam eden barışın demokrasilerin tabiatından değil, dış faktörlerden kaynaklandığını öne sürmektedir.²⁰⁹

Huntington, bugüne kadar meydana gelen çatışmaların temelinde bir farklılaşma olabileceğini ve gelecekteki çatışmaların ideolojik olmaktan ziyade medeniyet merkezli olacağıdır. Huntington, medeniyeti belirleyen ana unsurların dil, din, tarih ve gelenek gibi değerlerden oluştuğunu ve kültürel farklılıkların son derece gerçek ve önlemez ayrılıkları doğurabileceği bundan sonraki çatışmaların da farklı medeniyetlere bağlı uluslar arasında ortaya çıkacağını öngörmektedir.²¹⁰

Huntington, dünyayı sekiz medeniyete ayırıyor. Bunlar; Batı, Sinik (Konfüçyüs), Japon, İslam, Slav-Ortodoks, Latin Amerika, Hint ve Afrika medeniyetleridir.²¹¹ Kültürel benzerlikler veya farklılıklar devletlerin birlikte hareket etmelerinde menfaatlerin veya husumetlerin rol oynadığını belirtmektedir. Dünyadaki en önemli devletleri farklı medeniyetlerin kurduğu üzerinde durarak, siyasal ve ekonomik gelişmişliği baskın olan medeniyetten medeniyete değiştiğini belirtmektedir. Uluslararası gündemin başlıca konularının medeniyetler arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını ve iktidarın uzun dönemdir egemen olan Batı'dan diğer medeniyetlere doğru

---

²⁰⁸ Samuel P.HUNTINGTON, **Medeniyetler Çatışması ve dünya düzenin yeniden kurulması**, (Çev: M.TURHAN, Z.C.SOYDEMİR), İstanbul: OkuyanUs Yay. 2005, s. 22–23

²⁰⁹ Yılmaz TEZKAN, M. Murat TAŞAR, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, İstanbul: Ülke Kitap, 2002, s. 170

²¹⁰ HUNTINGTON, s. 31–32

²¹¹ HUNTINGTON, s. 52–56

kaymakta olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca uluslararası politikanın çok kutuplu ve çok medeniyetli bir konuma geldiğini öne sürmektedir.²¹²

Huntington, Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu uluslararası sistemin yerine çok kutuplu yönelime girmesi gerektiğini fikrini savunmaktadır. Bu görüşü Kenneth Waltz'ın çok kutuplu sistemin iki kutuplu sistemden daha istikrarlı olduğu görüşü doğrultusunda uluslararası sistemi sekiz kutba ayırmaktadır.

Huntington sekiz kutba ayırdığı medeniyetler arasında fay kırıklarının olduğunu bu fay kırıklarının da medeniyetler çatışmasına yol açabilecek bir neden olabileceğini iddia etmektedir. Öncelikle insanlar kendi uygarlıkları doğrultusunda farklı temel inanç ve değerlere sahip bulunmaktadır. Bu temel inanç ve değerler, farklı medeniyetlere ait olan bireylerin dünya görüşlerini, topluma, aileye, devlete ve bireylere bakış açılarını birbirinden farklılaştırmaktadır. Bununla birlikte farklı uygarlıklara mensup insanlar arasındaki coğrafi uzaklık kavramının ortadan kalkması ile birlikte birbirleri ile iç içe girmiştir. Son olarak, devletlerin izlediği ekonomik gelişme ve modernleşme politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal değişim ve beraberinde getirdiği toplumsal krizler çatışmaları doğurmaktadır. Bu toplumsal krizler, kimlik arayışlarına yol açmakta ve dinî kimliklerin ön plana çıkması özellikle genç kesimde popüler hale gelmektedir. İnsanlar sahip oldukları medeniyetin kültürel özelliklerini kolayca değiştirememektedir. İnsanlar ideolojik taraflarını seçebilmekte iken kültürlerinde ya da dinlerinde değişim olması çok zordur. Ekonomik bölgeselcilik hareketi ancak uygarlık bilincinin teşvik edilmesi ile mümkün olabileceğinden, ortak ve diğerlerinden farklı medeniyet yaratılmaya çalışılmaktadır²¹³ Bu sebeplerin yanında oldukça önemli bir diğer sebep de günümüzde gücünün zirvesinde olan Batıya karşı, Batılı olmayan ülkelerde başlayan ulusal hareketlerdir ve bu şekilde insanlar kendi geleneklerine bir dönüş yaşamaktadırlar.

---

²¹² HUNTINGTON, s. 28

²¹³ HUNTINGTON, s. 18–21: ARİBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...**, s. 235

Huntington, medeniyetler arası ilişkilerde bazılarının diğerlerine kıyasla daha fazla çatışma eğimli olduğunu ifade etmektedir. Mikro düzeyde en belirgin fay hatları İslam ile Ortodoks, Hindu, Afrikalı ve Batılı Hristiyan komşuları arasında bulunmaktadır. Makro düzeyde baskın bölünme, bir tarafta Müslüman ve Asyalı toplumlar ile diğer tarafta Batı arasında cereyan eden çatışmalardır. Geleceğin tehlikeli çatışmaları muhtemelen Batı'nın kibri, Müslümanların artık hoşgörülerinin kalmaması ve Çinlilerin aşırı inatçılığı ve iddiacılığı arasında etkileşimden kaynaklanacaktır.²¹⁴

Huntington, Batıya meydan okuyan en önemli medeniyetlerin, İslam ve Sinik medeniyetleri olduğunu öne sürmüştür. İslam ve Batı arasında Müslümanların lehine nüfus artışının varlığı, İslamcı davalara katılan, komşu toplumlara baskı yapan ve Batıya göç eden işsiz ve hoşnutsuz genç nüfusu, Batı'nın kendi değerleri ve kurumlarının evrenselleştirme ilkelerine uyum gösterememesi Müslümanlar arasında bir öfkenin doğurduğunu ve bununda çatışmaya sebep olabileceğini söylemektedir.²¹⁵

Huntington, Sinik medeniyeti çevresinde Çin ve diğer Güney Asyalı toplumlarda görülen ekonomik ve askerî büyüme bölgedeki güç dengelerini değiştirmektedir. Bu toplumların artan özgüvenleri, uluslararası politikaya olumsuz olarak yansiyacaktır. Ekonomik gelişmenin bu devletlerde askerî kapasitesini arttıracığını, bu durumun doğal olarak gelecekteki ilişkileri etkileyerek, bir belirsizlik ortamını getireceğini ve paralelinde Soğuk Savaş döneminde bastırılan meselerin ve çekişmelerin ön plana çıkacağı savını yürütmektedir. Ayrıca büyüyen Çin ekonomisi, Çin'i hegemon bir güç haline getirecektir. Bu bölgede oluşturulacak bir birliğin ileriki aşamada bölge üzerinde güç mücadelesine dönüşme ihtimalini güçlendirmektedir.²¹⁶ Huntington iki medeniyetin Batı karşısında gerçek birer tehdit olduğunu ve

---

²¹⁴ HUNTINGTON, s. 267

²¹⁵ HUNTINGTON, s. 309–322

²¹⁶ HUNTINGTON, s. 323–350

ikisinin ileriki bir tarihte Batı medeniyetine karşı bir ittifak oluşturma ihtimalinin olabileceği üzerinde durmaktadır.²¹⁷

Medeniyetler arası çatışmalar iki şekilde görülebilir. Birincisi mikro çatışmalar olarak, çatışmaların yerel düzeyde cereyan edeceğidir. Yerel çatışmalar farklı medeniyetlere mensup komşu ülkeler arasında olabilir. Dağılan büyük devletler içindeki farklı grupların kendi devletlerini kurmak için giriştikleri mikro çatışmalara örnek olarak da Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan bu tip çatışmalar gösterilmektedir. İkinci olarak farklı medeniyetlere mensup büyük devletler arasındaki çatışmalar yani küresel ve makro seviyede olanlardır. Huntington, küresel olan çatışmalara çekirdek devlet çatışmaları olarak tanımlamaktadır.²¹⁸

Huntington, çekirdek devlet olarak tanımladığı farklı uygarlıkların lokomotifi olarak belirli devletleri seçmiştir. Çekirdek devlet, mensup olduğu uygarlığın liderliğini üstlenen ve simgeleyen devlettir. Bu açıdan Huntington, Sinik medeniyetinin çekirdek devletini Çin, Batı'nın çekirdek devleti ise ABD ve Avrupalı devletler olarak görmektedir.²¹⁹

Huntington, Batı medeniyetini en yüksek düzeyde tutmaktadır. Batı medeniyetinin diğer medeniyetlerden farklı değerlere sahip olduğunu, bunların bireysellik, liberalizm, anayasalcılık, hürriyet hukuk düzeni, demokrasi, serbest piyasa, laiklik olarak belirtmektedir. Bu değerlerin diğer medeniyetlerin kültürlerinde olmadığını, olma ihtimalinin de düşük olduğunu ileri sürmektedir.²²⁰

Huntington, Avrupa'nın dünya hâkimiyeti çok uzun zaman önce sona erdiğini, ABD'nin önderliğindeki Batı'nın ise tehdit altında olduğunu

---

²¹⁷ HUNTINGTON, s. 356

²¹⁸ TEZKAN, TAŞAR, s. 175

²¹⁹ HUNTINGTON, s. 360–365

²²⁰ Samuel P.HUNTINGTON, "Batı Tek'tir Ama Evrensel Değildir", Murat YILMAZ (Der), **Medeniyetler Çatışması**, Ankara: Vadi Yay. 1997, s. 105

belirtmektedir. Bu durum ABD'nin muhtemel düşüşü engellemek ve uygarlığının devamını sağlamak için, Batı uygarlığı kimliğini sağlamlaştırması ve temel inanç ve değerlerine sahip çıkmak için fırsat doğurmaktadır. Ayrıca Trans-Atlantik içerisindeki çatlakların giderilmesi gerektiğini belirterek, ABD Avrupalı güçlerle ilişkilerini güçlendirmek suretiyle Batı medeniyetinin devamını da sağlayacaktır.²²¹

Amerikan dış politikasında da ses getiren Huntington'ın görüşleri özellikle 11 Eylül olaylarından sonra politik bir görünüm almıştır. 11 Eylül 2001 tarihindeki New York ve Washington'daki saldırıların sonucunda Batı medeniyetinin, İslamiyet'e ve Müslüman topluma karşı bir husumetin su yüzeyine çıkmasına sebep olmuştur. Huntington'un ortaya koymuş olduğu Medeniyetler Çatışması adlı tezine birçok kesimden eleştiriler gelmiştir. Siyaset bilimci Fouad Ajami, tezi devletlere ve laikleşme-modernleşme süreçlerine yeteri kadar önem verdiği konusunda eleştiri getirmiştir. Devletlerin medeniyetleri kontrol ettiği, Azerbaycan Ermenistan çatışmaları sırasında İran'ın Müslüman Azerbaycan yerine Ermenistan'a yakın dış politik izlediği ve bunun ulusal çıkar ile açıklanabileceğini üzerinde durmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa'ya yönelik dış politikalara ağırlık verdiğini ve Türkiye'nin Müslüman kimliği içerisinde politikalarını İslam Dünyası üzeri yerine aksine Avrupa Birliğine girmek için çabaladığını vurgulamıştır. Ajami, Huntington belirtmiş olduğu Türkiye'nin politik yönünün Orta Asya ya da İslam Dünyası olması gerektiği görüşlerin tersine Türk dış politikasının ana stratejisinin Batı dünyası ile ilişkileri kuvvetlendirmek prensibi üzerine inşa ettiğini belirtmiştir.²²²

Huntington objektif verilere dayanmayan İslam-Çin ittifakı ve tehdidi iddiası ise temelde yanlıştır. Çin'in Doğu Türkistan'da Müslüman Uygur Türklerine karşı uygulamış olduğu baskılar ve cinayetler Huntington öne sürmüş olduğu iddiaları çürütmektedir. Ayrıca Çin İslam dünyası ile ilgili temel

---

²²¹ ARIBOĞAN, **Kabileden Küreselleşmeye...** s. 237

²²² Fouad AJAMI, "Fakat Dediler ki, Kulak Vermeyeceğiz" Murat YILMAZ (Der), **Medeniyetler Çatışması**, Ankara: Vadi Yay. 1997 s. 48-49

olaylarda olumsuz tavır sergilemiş ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. BM'deki İsrail'in Filistinlilere olan çatışmalarında İsrail lehinde oy kullanırken 1991 Bosna krizinde İslam dünyasından gelen taleplerin karşısında yer almış ve bu yönde oy kullanmıştır.²²³

Eleştiriler karşısında, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD ve müttefik güçlerin Afganistan harekâtı ve ABD'nin Irak, İran ve Kuzey Kore'yi teröre destek veren devletler olarak nitelmesi Huntington'ın görüşlerini haklı gösteren örnekler olmuştur. Ayrıca Afganistan ve Irak müdahaleleri Huntington'ın çekirdek devlet çatışmalarına örnek teşkil etmektedir.²²⁴ Huntington'ın ortaya koymuş olduğu çatışma senaryoları, gelecekteki uluslararası sistemin temel yapısı içinde bir model teşkil etmektedir. Bu model günümüzde uluslararası politikanın aktörlerinin korkuları olarak kalacak olsa da, bunun Huntington'a ait gerçekçi ve tutarlı bir çatışma senaryosu olduğudur.

C. Jeopolitik Açılımlar: Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası

Zbigniew Brzezinski "*Büyük Satranç Tahtası*" adlı eserinde Amerikan dış politikasının Soğuk Savaş sonrası politik hedefleri ve yönleri hakkında bilgi vermektedir. Yazarın bu eserde ortaya koymuş olduğu tezlerinin jeopolitik açıdan daha mantıklı ve uygulamaya elverişli olması, Amerikan dış politikasının Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar gelen politikaları ile örtüşmektedir. Brzezinski'nin değerlendirmeleri net, kapsamlı ve öğretici niteliktedir. Avrasya bölgesini satranç tahtasına benzetmekte ve oyunun piyonlarını da bu bölgedeki devletler oluşturmaktadır. Ancak satranç tahtasındaki en önemli taş olan "şah" ise bölge dışındaki bir devlet, yani ABD olarak nitelendirilmektedir.

Brzezinski, hegemonyanın insanlık tarihi kadar eski ve imparatorluklara özgü bir kavram olduğunu ve ABD'nin ise son dönemde

---

²²³ DAVUTOĞLU, s. 247–248

²²⁴ TEZKAN, TAŞAR, s. 175

özellikle Soğuk Savaşın sonu ve Sovyetlerin yıkılışı ile rakipsiz kaldığını belirtmiştir. İmparatorluk stratejisi içerisinde hareket eden ABD'nin bu hareketleri tartışma yaratsa da Brzezinski ABD'yi rakipsiz ve hegemon güç olarak tanımlamaktadır.²²⁵

Brzezinski yaklaşık beş yüz yıl önce yani kıtalar arasındaki politik etkileşimin başlamasından bu yana, Avrasya'yı dünya gücünün merkezi olarak göstermektedir. Brzezinski, Roma, Çin, Moğol, Britanya ve Sovyet İmparatorluklarının tarih içerisinde gelişme, büyüme ve çöküş dönemlerini incelendiğinde, bu imparatorlukların hüküm sürdükleri devirde bile tam anlamıyla küresel hegemonya tesis edemediklerini söylemektedir.²²⁶

Brzezinski'ye göre; ABD kendinden önceki imparatorluklardan farklı olarak dev ve küresel bir sistem, hiyerarşik bir piramit değildir. ABD birbirine bağlı bir evrenin merkezinde durmaktadır. Bu evrende güç her ne kadar sonuçta tek bir kaynaktan yani Washington'da olsa da; resmî uzlaşma arayışı, sürekli pazarlık, diyalog, yayılma ve biçimsel uzlaşma yolu uygulanmaktadır. İktidar oyununu Amerika'nın kurallarına göre oynamak zorunda olduğu ve rakibi olmayan Amerika'nın ödülü olarak da Avrasya coğrafyası gösterilmektedir.²²⁷

“Avrasya neden önemli?” sorusuna Brzezinski; “Avrasya yer kürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksendir. Avrasya'ya egemen olan bir güç dünyanın en ileri ve ekonomik olarak en verimli olan üç bölgesinden ikisini kontrol edebilir. Dünya nüfusunun yaklaşık % 75'i Avrasya'da yaşamaktadır. Ekonomik girişimler ve yeraltı zenginliklerinin çoğu oradadır. Avrasya dünya GSMH yüzde altmışına ve bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Avrasya aynı zamanda siyasal olarak en iddialı ve dinamik devletlerin bulunduğu yerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en büyük

---

²²⁵ Zbigniew BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, (Çev. Ertuğrul DİKBAŞ, Ergün KOCABIYIK) İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s. 8–9

²²⁶ BRZEZINSKI, s.15–26

²²⁷ BRZEZINSKI, s.24

altı ekonomisi ve en büyük silah alıcıları Avrasya'da bulunmaktadır. Bölgesel hegemonya ve küresel etki hevesi olan dünyanın en kalabalık nüfuslu iki devleti Avrasya'dadır. Özetle Avrasya'nın gücü büyük ölçüde Amerika'nın gücünü gölgede bırakmaktadır. Avrasya'da hâkim konumda olmak büyük öneme sahiptir" şeklinde cevap vermektedir. ²²⁸

Avrasya üzerinde küresel öncelik mücadelesinin sürdüreceği bir satranç tahtasıdır, diyen Brzezinski bu bölgeyi dört farklı alana ayırmaktadır: Batı alanı nüfusça yoğun, yüzölçümü bakımından nispeten küçük, zengin ve güçlü Batı Avrupa ülkelerinin bulunduğu coğrafyadır. Amerikan gücü, Batı alanına ve yakın çevresine doğrudan yayılmaktadır. Satranç tahtasının doğu ucunda Doğu alanı bulunur. Doğu alanı nüfusu bir milyarı çoktan aşan ve giderek her bakımdan güçlenen bağımsız bir oyuncu mekânıdır. Satranç tahtasının Doğu ve Batı alanları arasında az nüfuslu, siyasî olarak belirsiz ve parçalanmış çok geniş devasa bir Orta alan bulunmaktadır. Orta alan yakın zamana kadar Amerika'yı Avrasya'dan atmaya uğraşan Rusya'nın kontrolü altındaydı. Orta alanın güneyinde de enerji kaynakları bakımından zengin, siyasî bakımından istikrarsız ülkelerin ve nüfus bakımından dünyanın ikinci kalabalık ülkesi ve bölgesel hegemonya heveslisi olan Hindistan'ın bulunduğu Güney alanı bulunur. Güney alanda ülkeleri Hindistan ve Kafkaslardaki Gürcistan ve Ermenistan hariç Müslümanlar yer almaktadır. Türkiye'de Güney alanı içerisindedir. ²²⁹

Brzezinski'nin "Küresel Balkanlar" olarak tanımladığı bu bölgenin Amerika için önemi ise gelecek yıllarda dünyanın en hasım ve tehlikeli bölge olacağı ve patlayıcı potansiyeli ile dünyayı kaosa çevirerek Amerika'nın küresel hegemonyasını riske sokabileceğini vurgulamıştır. Soğuk Savaşın sonu ile ortaya çıkan durumda, ABD'nin birincil jeostratejik hedefinde, AB devletlerinden, Rusya, Orta Asya, Çin ve Japonya'ya uzanan Avrasya kara

---

²²⁸ BRZEZINSKI, s.32

²²⁹ BRZEZINSKI, s.32–36

kütlesinin kontrol edilmesi ya da stratejik etki altına alınması olduğudur. Avrasya içerisindeki ilişkiler de ABD açısından önem kazanmıştır.²³⁰

Brzezinski satranç tahtasındaki oyuncuları ikiye ayırmaktadır. Jeopolitik Oyuncular: Bu ülkeler, Amerika'nın çıkarlarını etki edecek derecede jeopolitik ortamı değiştirmek amacıyla sınırlarının ötesinde güç uygulama ya da etkide bulunma yeteneğine ve ulusal iradesine sahip olan devletlerdir. Jeopolitik Mihverler: Önemleri güç ve motivasyonlarından değil daha çok hassas konularından ve potansiyel olarak saldırıya açık durumlarının jeostratejik oyuncuların tavırları için doğuracağı sonuçlardan kaynaklanan devletlerdir.²³¹

Brzezinski, jeopolitik oyuncular olarak; Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan olarak görmekte; Jeopolitik Mihverler ise Türkiye, İran, Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore olarak görmektedir. Brzezinski bu devletlerin özelliklerinin ve hedeflerinin bilinmesinin Amerikan dış politikasında bu devletlerle ilgili politik kararların oluşturulmasında katkı sağlayacağını belirtmektedir.²³²

Almanya ve Fransa birlikte Avrasya'nın Batı ucunda kilit ve dinamik oyuncular olarak görülmektedir. Bu iki devletin mevcut statükodan rahatsız olduklarını ve bunu değiştirmek istedikleri aşikardır. Bu iki devlet Avrupa Birliğini tam olarak sağlayarak ABD'ye karşı bir güç olarak çıkmak istemektedirler. Avrupa'nın diğer önemli bir gücü olan İngiltere ise; jeopolitik oyunculuktan emekli olmuş, ABD'ye yakın ve sadık bir müttefik olarak tanımlanmaktadır. Rusya ise zayıflamış durumuna rağmen büyük bir jeostratejik oyuncu olmaya devam etmektedir. Rusya, Sovyetler zamanındaki topraklar üzerinde hala etkili olmaya çalışmaktadır. Brzezinski "ABD dost mu düşman mıdır?" sorusunun cevabını net bir biçimde ortaya koyamadığını da çalışmasında vurgulamaktadır.

---

²³⁰ Zbigniew BRZEZINSKI, **Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, İstanbul: İnkılap Yay., 2005, s. 83

²³¹ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s.40

²³² BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s. 41

Brzezinski; Çin'in bir büyük oyuncu olduğunu ancak içteki ve dışındaki sorunları dolayısıyla ABD ile Uzakdoğu'daki konumu üzerinde tartışmalı yaşadığını söylemektedir. Uzakdoğu'daki önemli bir ülke olan Japonya ile ilgili olarak da ABD'nin koruması altında olmasından dolayı jeopolitik bir güç olamayacağını vurgulamaktadır. Bu siyasî profili "özdenetim" olarak tanımlayan Brzezinski, Japonya'nın ancak bu özdenetim durumundan kurtulması ve Uzak Doğu'daki Çin-ABD arasındaki dengelerde herhangi bir değişme olması halinde öneminin artacağını yazmaktadır. Diğer bir jeopolitik oyuncu olan Hindistan ise Brzezinski'ye göre; kendisini bölgesel bir oyuncu olarak kabul ettirme ve potansiyel olarak büyük bir küresel oyuncu olarak gösterme çabasıdadır. Ayrıca bölgede Çin'i kendisine en büyük rakip olarak görmektedir. Aşırı derecede nükleer silahlanma yoluna gitmesini ise Pakistan'a değil, Çin'e gözdağı vermek olduğunu iddia etmektedir.²³³

Brzezinski jeopolitik mihver olarak tanımladığı Ukrayna üzerinde özellikle Rusya açısından önemi bakımından ele almaktadır. Brzezinski, Ukrayna olmaksızın Rusya'nın Avrasya'da bir imparatorluk olma durumunun sona ereceğini söylemektedir. Ayrıca Moskova'nın Ukrayna üzerinde kontrolü sağlaması durumunda Rusya Avrupa'dan Asya'ya uzanan güçlü bir yayılcı devlet olma şansını otomatik olarak yeniden kazanır. Ukrayna'nın bağımsızlığını kaybetmesi Orta Avrupa için dolaysız sonuçlar doğurur. Polonya'yı birleşik bir Avrupa'nın doğu sınırında jeopolitik bir mihver haline getirir.²³⁴

Türkiye ve İran, Rus gücünün çekilmesinden faydalanarak Hazar Denizi ve Orta Asya bölgesinde bir ölçüde etki kurma çabası içerisindedirler. Brzezinski, Türkiye ve İran'ı bazı yönlerden birbirine benzetmektedir. Her iki ülkenin ciddi sorunlarla karşı karşıya olmaları ve güç dağılımındaki büyük çaplı bölgesel değişiklikleri etkileme güçleri sınırlıdır. Ayrıca iki devleti birbirine rakip olarak görmektedir. İran'ı ve Türkiye'yi önemli jeopolitik mihver

---

²³³ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s. 42–44

²³⁴ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s. 45

olarak da görmektedir. Brzezinski, Türkiye'yi bölgesinde istikrar sembolü olarak görmektedir. Türkiye'nin istikrarsızlaşması durumunda Karadeniz bölgesinde, Kafkaslarda ve Akdeniz'in geçişini kontrol etmede sorunların meydana geleceğini ifade etmektedir. Ayrıca İslam ülkelerine bir model teşkil ettiğini, NATO'nun güney kanadındaki dayanak noktası olduğunu belirtmektedir. İran'ı ise ABD düşmanlığını göz ardı ederek, Basra körfezinde uzun vadede Rusya tehdidine karşı bir kalkan olarak görmektedir. Brzezinski, Güney Kore'yi ise Uzak Doğu'da ABD ile yakın bağları dolayısıyla önemli jeopolitik bir mihver olarak değerlendirmektedir. Ayrıca ekonomisi ve bulunduğu konum itibarıyla Çin'e karşı bir kalkan görevini yerine getirebilecek devlet olarak tanımlamaktadır.²³⁵

Brzezinski devletlerin analizinden sonra bölgelere ve ABD'nin uluslararası ortama şekil verme ve yeni bir dünya düzeni oluşturma siyasetini belirleyecek konular üzerinde durmaktadır. Brzezinski; Avrupa'yı ABD'nin doğal müttefiki olarak tanımlamaktadır ve birliğini tamamlamış bir Avrupa'dan yana olduğunu ifade etmektedir. Avrupa'nın ayakları üzerinde durmasının artık kaçınılmaz olduğunu ve her başı sıkıştığında ABD'den yardım beklememesi gerektiğini söylemektedir. Brzezinski, Avrupa'yı tasvir ederken, Avrupa'nın bölünmesinin sona erdiği, geniş bir NATO ile pekişmiş ve Rusya ile yapıcı bir güvenlik ilişkisi ile daha güvenli hale getirilmiş daha büyük ve giderek artan biçimde bütünleşmiş bir Avrupa'nın şekillenmesinde kalkış noktası olarak göstermektedir. Dolayısıyla Amerika'nın Avrupa'daki merkezi jeostratejik hedefi oldukça basit şekilde özetlenebilir. Bu daha gerçek bir Atlantik ötesi ortaklık aracıyla Avrasya kıtasındaki köprü başını sağlamlaştırmak, böylece büyüyen bir Avrupa'nın Avrasya'ya uluslararası demokratik ve işbirlikçi düzenin yansıtılması için daha uygun bir sıçrama tahtası olabilmemesini sağlamaktır.²³⁶

Brzezinski Rusya ile ilgili analizlerinde Soğuk Savaşın etkilerin sürdürdüğünü belirtmektedir. Rusya coğrafyasını "kara delik" olarak

---

²³⁵ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s.45–46

²³⁶ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s.55–80

tanımlamaktadır. 1991 sonlarında dünyanın toprak bakımından en büyük devletinin dağılması, Avrasya'nın tam ortasında bir kara delik yaratmıştır. O bu durumu; "sanki jeopolitikçilerin ana karası küresel haritadan birden bire koparılıp alınmış" şeklinde tasvir etmektedir.²³⁷

Brzezinski Rusya'nın yeni hedeflerden biri olarak göstermektedir. Ona göre; "Avrupa-Atlantik sistemi ile bütünleşmeli ve buna engel olacak Avrasya İmparatorluğunun yeniden oluşumuna karşı çıkılmalıdır. Bütün bu arayışlar içinde Rusya Federasyonu tek gerçek jeostrateji seçeneği Avrupa'dır. Avrupa seçeneği, Rusya'ya hem uluslar arası bir rol verecek hem de reformlarını yaparak kendisini modernleştirecek bir fırsat sağlayacaktır. Avrupa seçeneği, Avrupa Birliği ve NATO'yu kapsamaktadır. Başka hiç bir seçenek Amerika'ya bağlanmış, modern, müreffeh, zengin ve demokratik bir Avrupa'nın sağlayacağı faydaları sunamaz. Avrupa ve Amerika yayılmacı olmayan demokratik bir Rusya için tehdit oluşturmaz. Demokratik bir Rusya, Avrupa ve Amerika için jeopolitik açıdan arzu edilen değişken Avrasya kompleksinde bir istikrar kaynağı olur.²³⁸ ABD'nin Soğuk Savaş döneminde uygulamış olduğu çevreleme politikasının Soğuk Savaştan sonra da bu politikaların devam ettirdiğini Brzezinski'nin kitabında açıkça görülmektedir.

Brzezinski'nin Uzak Doğu ile ilgili analizleri Çin merkezlidir. Brzezinski için denizlerle çevrili Japonya ile yakın ilişkiler ABD'nin küresel politikası için esastır. Ancak ana kara Çin ile işbirlikçi bir ilişki ABD'nin Avrasya jeostratejisi için zorunludur. Brzezinski'nin Çin ile ilgili tahmini şöyledir: "2020 yılına kadar en iyi koşullardaki Çin'in küresel gücün kilit bileşenleri içerisinde gerçekten rekabet edebilir olması olası değildir. Ne var ki öyle olsa dahi Çin, Doğu Asya'da ağır basan bölgesel güç olma yolundadır. Daha şimdiden jeopolitik olarak ana karada belirleyicidir. Ordusu ve ekonomisi, Hindistan hariç komşularını cüceleştirmektedir. Dolayısıyla Çin'in tarihinin coğrafyasının ve

---

²³⁷ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s.82

²³⁸ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s.109–111

ekonomisinin buyruklarıyla uyum halinde giderek bölgesel olarak iddialı kılmaktadır”.²³⁹

Brzezinski'ye göre; Çin'in küresel bir güç olama potansiyeli şimdilik yoktur. Çin'e küresel bir güç korkusuyla yaklaşmak onu ABD'den itecektir. Çin daha geniş bir uluslar arası işbirliğine çekilmeli, ona hasretini çektiği statü verilmeli ve böylece ulusal hırslarının sivri tarafları törpülenmelidir. Brzezinski'nin tüm bu söyledikleri Rusya Federasyonu'nu çevreleme politikasının bir parçasıdır. Çin'in stratejik seçenekleri yoktur. Tarihsel ve jeopolitik sebeplerle Çin ABD'yi doğal müttefiki olarak görmelidir. Zira ABD'nin Rusya ve Japonya gibi Çin üzerinde bir toprak niyeti olmamıştır.²⁴⁰

Brzezinski analizlerinde realizmin unsurlarına sıkça vurgular yapmaktadır. Brzezinski'nin teorik fikirleri, Amerikan dış politikasının uygulamada nasıl sonuçlar doğuracağını ortaya koymaktadır. Brzezinski ABD'nin özellikle Avrasya bölgesindeki politikalarının nasıl olması gerektiği konusunda yol göstermektedir. Amerikan dış politikasının bu bölgeye önem vermesi gerektiğini belirterek bölge üzerindeki dengeleri Amerika'nın oluşturması gerektiğini ifade etmektedir. ABD'nin son dönemde Avrasya bölgesine verdiği önemi politikalarına da yansıtması teorik yaklaşımların Amerikan dış politikasındaki önemini göstermektedir.

Sonuç olarak, Brzezinski'nin “Büyük Satranç Tahtası” günümüzdeki jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli olan Avrasya bölgesine yönelik net, kapsamlı ve uygulanabilir analizler içermektedir. Brzezinski görüşlerini ortaya attıktan sonraki dönemlerde büyük ölçüde uygulanabilir bir dış politikaya dönüştüğünü ve ABD'nin neredeyse küresel siyasetinde teşkil ettiğini görmekteyiz. Günümüz de Amerikan dış politikada uygulamış olduğu politikaları ve politik hamleleri adı geçen kitaptaki analizlerin doğrultusunda olması da eserin 1997 yılında yazıldığı göz önüne alınırsa analizlerin ne kadar isabetli olduğu görülmektedir.

---

²³⁹ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s.148–150

²⁴⁰ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası** s.169

III. Yeni Muhafazakârların (Neo-Cons) Amerikan Dış Politikasına İlişkin Görüşleri

George W. Bush döneminde ismini çok sık duyduğumuz ve Amerikan dış politikasında 2000’li yıllardan sonra etkinliklerini arttıran görüşleri ile bir politik yaklaşım olarak “Yeni Muhafazakârlar” (*neo-conservatives*) son yıllarda dikkat çekmektedir. Yeni Muhafazakârlar 1970’li yıllarda ortaya çıkan, 1930’lu yıllarda Stalinistlere, daha sonra da Vietnam Savaşı aleyhtarı çevrelere tepki göstererek, Soğuk Savaş dönemi Sovyetler Birliği karşıtlığı ve eleştirisi üzerine düşüncelerini şekillendiren, liberal soldan sağa kayan siyasi kimliğe verilen isimdir.²⁴¹

Yeni Muhafazakârlar’ın tarihine baktığımızda entelektüellerden oluşan ilk yeni muhafazakârlar yerlerini 1970’lerden itibaren siyasetçilere bırakmaya başlamışlardır. Ancak entelektüel yapıları sürekli devam etmiştir. ABD basınında çıkarmış oldukları dergi ve gazetelerle, düşünce kuruluşları ile ciddi bir etkiye sahiptirler. Yeni Muhafazakârların medya kuruluşları şöyle sıralanabilir: *The Weekly Standart, Wall Street Journal, National Review, Commentary, Fox News, The New Republic*. Vakıf, düşünce kuruluşları ve diğer oluşumları: *Hudson Institute, American Enterprise Institute, The Heritage Foundatiton ve Project for New American Century*.

Yeni Muhafazakârlar’ın kurucularından olan Irving Kristol’a göre; Yeni Muhafazakâr düşünceyi paylaşanlar beş ilke etrafında toplanmışlardır. Bunlar; refah devleti fikrini benimsemek, serbest piyasanın kaynak dağılımı ve bireysel özgürlüklere katkıda bulunduğu inancını taşımak, din ve aile gibi değerlere saygı duymak, her şeyin herkes tarafından eşit paylaşılmasına gerektiği fikrine karşı çıkmak ve Amerikan dış politikasında, Amerikan değerlerine düşman bir ortamda Amerikan demokrasisinin uzun süre yerinin olmadığı görüşüdür.²⁴²

---

²⁴¹ Merdan YANARDAĞ (Edt), **Yeni Muhafazakârlar (Neo-Cons) Amerika’nın Kara Kitabı**, İstanbul: Çiviyazıları Yay. 2004, s. 38, TÜRKMEN, s. 171

²⁴²TÜRKMEN, s. 171

Yeni Muhafazakârların üyeleri entelektüel bilgiye sahip, orta sınıf, çoğunluğu Yahudi aydınlardan oluşan sıra dışı bir gruptur. Bu grubun içinde Irving Kristol, Daniel Bell, Irving Howe, Seymour Martin Lipset, Philip Selznick, Nathan Glazer Daniel Patrick Moynihan, Wiliam Kristol ve Robert Kagan gibi entelektüel isimlerini sayabiliriz. George W. Bush yönetiminden de Paul Wolfowitz, Douglas Feith, Richard Perle, Yeni Muhafazakârların önde gelen siyasetçileri olarak biliniyor. Ayrıca Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney’ de bir dönem bu akımın içinde yer almışlardı.²⁴³

Yeni Muhafazakâr akımın felsefi temellerini Prof. Dr. Leo Strauss’tan almaktadır. Siyasal rejimlerin bireyleri biçimlendirdiğini ifade eden Strauss, “dünyada iyi ve kötü rejimlerin bulunduğu ve iyi rejimlerin görevinin kötülere karşı mücadele etmek olduğunu vurgulamaktadır. Amerika’yı var olan kötülere karşı savaştan devlet olarak” görmektedir.²⁴⁴

Yeni Muhafazakârlar’ın, fikirlerinin oluşmasında ideolog olarak kabul ettikleri bir diğer isim ise Albert Wohlstetter’dir. Yeni Muhafazakâr düşüncenin mensuplarına dış politika hakkında verdiği bilgilerle derinden etkilemiştir Wohlstetter’in yakındaki ve öğrencileri ise, Wolfowitz, Perle, Allan Bloom ve Zalmay Halilzad olmuştur. Akademi kökenli askeri stratejist olan Wohlstetter’in önemi Sovyetler ile girilen tarihin en kapsamlı ve zorlayıcı askeri yarışı “Yıldız Savaşları” fikrinin yaratıcısıdır. Wohlstetter, Reagan döneminde Yıldız Savaşları olarak bilinen anti-füze korunma sisteminin oluşturulmasında önemli rol oynamıştır.²⁴⁵

Yeni Muhafazarkarlar, uluslararası ilişkileri iyiler ve kötüler arasında mücadele olarak görmektedirler. Demokratik değerleri yönetimde ağırlıklı olan devletlere “iyi devlet”, diktatörlük rejimlerine “kötü devlet” olarak nitelenmektedirler. Ronald Reagan Sovyetler Birliği’ne kötülüklerin başı

---

²⁴³ Francis FUKUYAMA, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, İstanbul: Profil Yay., 2006 s. 27

²⁴⁴ YANARDAĞ, s.41

²⁴⁵ YANARDAĞ, s.42–43

olarak şer imparatorluğu ilan etmesi ve yakın dönemde George W.Bush'un "şer eksenî" ifadesiyle İran, Irak ve Kuzey Kore'yi tanımlamasında yeni muhafazakârların etkisi görülmektedir.²⁴⁶

Yeni Muhafazakârlar, Ronald Reagan'a sempati ile yaklaşmaktadırlar. Joseph Nye'nin ifade ettiği gibi; "Reagan'ın insan hakları söylemlerinin Yeni Muhafazakârlar tarafından Wilsonculuğun Reagan'cı politika türünü temsil etmektedirler. Yeni muhafazakârlar, Amerikan dış politikasında insan haklarına, din özgürlüklerine ve demokrasiye çok önem vermeleri ve bunları ABD çıkarları bağdaştırmaları da dikkat çekmektedir."²⁴⁷ Yeni Muhafazakârlar dış politikada önem verdikleri konular itibariyle idealist yaklaşımın görüşleri ile örtüşmektedirler.

Soğuk Savaşın sonu ile ABD'ye yönelik komünist tehdidin ortadan kalkması Yeni Muhafazakârlar tarafından sonun başlangıcı olarak tanımlanmaktadır. Soğuk Savaş sonunda tek kutuplu dünyada ABD'nin uluslararası ilişkilerde sorunların daha da artacağıdır. Soğuk Savaş sonrasında ABD'ye yönelik en büyük tehdidin, demokrasi ve insan haklarını göz ardı eden diktatörlük rejimlerinden geleceğini vurgulamışlardır. Zira Amerikan'ın dış politikadaki önceliğinin diktatörlükleri devirmek için çaba harcaması gerektiğini, bu mücadelede askeri güç de dahil her türlü imkanın kullanılması gerektiğini, tek başına da olsa demokrasiyi yaymayı misyon edinmesini belirtmişlerdir.²⁴⁸

Yeni Muhafazakârlar, değişim süreci yaşamaktadırlar: Bu süreç içerisinde entelektüel düzeyini yitirerek radikal ve saldırgan bir Amerikan dış politikasını önermektedirler. Yeni Muhafazakârlar, son dönemde "bizimle olmayan bize karşıdır" söylemini benimsediklerini ve pragmatizmle dengenin

---

²⁴⁶ TUNÇ, s. 65

²⁴⁷ Joseph S.NYE, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, (Çev. Gürol KOCA), İstanbul: Literatür Yay. 2003, s. 182–183

²⁴⁸ TUNÇ, s. 66

kilit rol oynadığı Cumhuriyetçi dış politikaya aykırı hareket ettikleri görülmektedir.²⁴⁹

Yeni Muhafazakârlar, ABD'nin gücünü göstermesini engelleyen liberal politikaların geçersiz ve anlamsız olduğunu belirtmektedirler. Askeri stratejiye önem vererek ABD'nin kendisi içinde bulunduğu stratejik durumunun korunması, hem bugün hem de gelecekte küresel olarak üstün bir askeri kapasiteyi gerektiğini bunun için savunma harcamaların artırılmasına, savunma teknolojisinin geliştirilmesine destek verilmesini ifade etmişlerdir.²⁵⁰

Yeni Muhafazakârlar dış politika ile ilgili diğer düşünce akımlarından ayıran temel üç temel ilkeyi şöyle belirtmişlerdir: Birinci olarak, devletlerin rejimlerin önemli olduğu ve dış politikanın liberal toplumların değerlerini yansıtması gerektiğini belirtmişlerdir. Yeni Muhafazakârlar, rejimlerin dış politikayı etkilediği görüşünü ve rejim türlerine bakılmasızın devletlerin güce ulaşmaya çalıştığı yönündeki realist görüşlere karşı çıkararak demokratik değerlerin etkilerini belirtmektedirler. İkinci olarak, ABD gücünün ahlaki amaçlar için kullanabileceğini ve ABD'nin uluslararası meselelerle ilgilenmeye devam etmesi gerektiğini ve Yeni Muhafazakâr dış politikanın, ahlaki amaçlara ulaşmak için güç kullanılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Son olarak, gerek güvenliğe gerekse adalete ulaşılmasında uluslararası hukuk ve örgütlerin yasallığı ve etkinliği hakkında duyulan şüphedir. Yeni Muhafazakârlar, Wilsoncu olarak adlandırılmış olsa da uluslararası hukukun kuralları uygulamayacak veya saldırganlığı önlemeyecek kadar zayıf, uluslararası adaletin hem bir hakemi hem de uygulayıcısı olan Birleşmiş Milletler'i aciz görmektedirler. Birleşmiş Milletler'e duyulan güvensizlik, Yeni Muhafazakârları NATO ittifakına olumlu yaklaşmakta ve demokratik ilkelere dayanan müşterek eyleme inanmaktadırlar.²⁵¹

---

²⁴⁹ TÜRKMEN, s.171

²⁵⁰ KAGAN, s. 44–46

²⁵¹ FUKUYAMA, **Neo-Conların Sonu...** s. 58–59

Yeni Muhafazakârların dış politikadaki düşünceleri idealist ve realist yaklaşımların bazı yönlerine benzemektedir. Bir dönem Yeni Muhafazakârların içinde yer alan Fukuyama bu yaklaşımların bazı yönlerini alan düşünceyi “realist Wilsonculuk” olarak isimlendirmiş ve formüle etmiştir. Bunu da şu şekilde tanımlamaktadır. ABD’nin çok taraflı bir dünya kurmaya çalışmasını ancak BM’ye vurgu yapılmamasını. Dış politikanın hedefinin, egemenliğin ve kuvvet politikasının üstünlüğü değil, kurumsal kısıtlamalar yoluyla politikanın düzenlenmesini belirterek. Realist yaklaşımın temelinde yatan demokratik meşruiyet, sistemin genel olarak tasarlanmasını öncülük yapmasını öne sürmüştür.²⁵²

Yeni Muhafazakârlar 1997’de Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (PNAC) adlı düşünce kuruluşunu kurdular. Bu kuruluşun önemi 1997’de yayınlamış oldukları rapordaki görüşlerin George W. Bush dönemi dış politikasında uygulanmasıdır. Rapor William Kristol ve Robert Kagan öncülüğünde hazırlandı Yeni Muhafazakâr akımın siyasi kanadındaki birçok isim tarafından altına imza atıldı. İmza atanların birçoğu George W. Bush yönetimi içerisinde etkin konumlarda bulunmaktadır.

PNAC, 1997’de Başkan Clinton’a bir rapor sunarak, kamuoyuna duyurulmuş ve politik arena da dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu raporda, Afganistan ve Irak’a müdahale edilmesini, İran ve Suriye’nin etkisizleştirilmesini, İsrail’in desteklenmesini ve savunma harcamalarının artırılmasını gibi bir başlıkların bulunmaktadır. Clinton yönetimi tarafından dikkate alınmasa da G.W. Bush döneminde bu başlıkların hepsinin uygulanması gerçekleşmiştir. Raporda Ortadoğu bölgesinde bir takım değişikliklere gidilmesi gerektiği üzerinde durarak bölge içerisinde İsrail’in güvenliğinin sağlanması üzerinde sıkça vurgulanmıştır. Büyük Ortadoğu Projesinin dinamikleri belirlenmesi yapılmıştır.²⁵³

---

²⁵² FUKUYAMA, **Neo-Conların Sonu...** s. 220

²⁵³ Thomas DONNELLY, **Amerikan İmparatorluğun Yeniden İnşası**, İstanbul: Çiviyazıları Yay. 2004, s. 71

Ayrıca PNAC' da belirtilen bir diğer husus da uluslararası planda ABD'yi bağlayabilecek her türlü anlaşmaya karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşım, ABD'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni reddetmesi ve dünya ölçeğinde çevresel dengenin korunmasını amaçlaya Kyoto Protokolü'nden çekilmesi gerçekleşiyor. Raporda ABD'nin askeri gücünü ve savunma harcamalarını arttırmak konusunu üzerinde durarak, ABD'nin birden çok cephede savaş yapma yeteneğine erişmesini dünya egemenliği için gerekli görmektedir. ABD'nin askeri müdahale konusunda etkin olmasını bununda çıkarlar için gerekli görmektedir.²⁵⁴

Kasım 2000'de seçimlerinde başkan olan George W.Bush yönetiminde etkin konumlarda yer alan yeni muhafazakârlar, Bush dönemi Amerikan dış politikasını yönlendirme konusunda etkin olmuşlardır. Bush yönetiminin Başkan Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in başını çektiği ve kendilerini Wilsoncu olarak tanımlayan yeni muhafazakârlar üç ana konu üzerinde birleşmektedirler. Öncelikle, Yahudi inançtan kaynaklanan ve siyasal yaşamı iyi ve kötü arasında ahlaki bir seçim olarak kabul etme. İkinci olarak, devletler arası ilişkilerin temel belirleyicisinin askeri güç ve bunu kullanma iradesi olduğudur. Son olarak, ABD'nin denizaşırı çıkarlarının Ortadoğu ve İslam odaklı olduğudur. Yeni Muhafazakârlar bu konuları uygulamaya koyarken olaylara siyah beyaz bir yaklaşım sergilemekte ve kendileriyle hem fikir olmayanları dışlamakta, dış politikada askeri gücü son çare değil ilk seçenek olarak görmekte, diplomatik yöntemleri ve uluslararası örgütleri süreç dışına itmektirler. Son dönemde ortaya çıkan Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesin hazırlanmasında etkin rol oynamışlardır.²⁵⁵

Yeni Muhafazakârların görüşleri doğrultusunda hazırlanan Büyük Ortadoğu Projesi'nin temelinde Ortadoğu bölgesi birtakım düzenlemelerin yapılmasını öngörmektedir. Yeni Muhafazakârların bu bölgeye yakın ilgi duyması akımın içerisinde yer alan birçok ismin Yahudi kökenli olmasıdır.

---

²⁵⁴ DONNELLY, s. 73

²⁵⁵ TÜRKMEN, s.172

Ortadoğu bölgesinde İsrail'in tehdit altında olduğu görüşünün genel kabul görmesi sonucu bölge içerisinde İsrail'in güvenliğinin uzun vadede sağlanması amaçlanmıştır. Yeni Muhafazakârlar Ortadoğu bölgesi ile ilgili çıkışları Reagan döneminde olmuştur. Bu dönemde Perle ve Wolfowitz Reagan yönetiminde yer alan isimlerdir. Perle ve Wolfowitz, ABD'nin Ortadoğu bölgesinde sürdürmüş olduğu politikaların doğru olmadığını savunmaktaydılar. Önerileri ise İsrail ve Türkiye dışında diğer bölge devletlerinin demokratikleşmeye doğru adımlar atmaları gerektiğini ve ABD'nin bölge politikalarında değişikliklere gitmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Filistin-İsrail çatışmalarının çözümünden önce bölgedeki devletlerin sorunların çözülmesi gerektiğini, bölge devletlerin sorununu ise demokratik rejimler olmadıklarını ifade etmişlerdir. Perle ve Wolfowitz, Suriye, Irak ve İran'ın demokrasi ile yönetilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.²⁵⁶

Yeni Muhafazakârlar Ortadoğu bölgesi ile görüşlerini 1997'de hazırlamış oldukları PNAC' da belirtmişlerdir. Belgede Ortadoğu ile ilgili olarak, Afganistan ve Irak'a müdahale edilmesi, İran ve Suriye'nin etkisizleştirilmesi ve İsrail'in koşulsuz şartsız desteklenmesini belirtmişlerdir. Ayrıca İsrail'in güvenliğinin müdahaleci bir ABD politikaları sağlanabileceğini dile getirmişlerdir. Bu görüşleri öne süren Yeni Muhafazakârlar Amerikan dış politikasında yeteri kadar etkili olmamışlardır. Ancak George W Bush iktidara gelmesi ile yönetimde etkin konumlarda yer almaları ve dış politikayı kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirmeye sahip olmuşlardır. Özellikle 11 Eylül olayları, sonrası geçmişte ortaya koymuş oldukları fikirlerinin gerçekleştiğini öne sürmüşler. Ortadoğu bölgesine yönelik projeleri olan Büyük Ortadoğu hayata geçirmişlerdir.²⁵⁷

Bu doğrultuda, Yeni Muhafazakârlar bölgeye demokrasinin ve demokratik rejimlerin getirilmesi temel hedefi ile İsrail'in güvenliği de sağlanarak Genişletilmiş Ortadoğu Projesini ortaya çıkarmışlardır. Projedeki

---

²⁵⁶ Türel YILMAZ, "ABD'nin Yeni Muhafazakâr Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye" Çınar Özen- Hakan Taşdemir (Der), **Yeni Muhafazakar Amerikan Dış Politikası ve Türkiye**, Ankara:Odak Yay., 2006 s. 175-176

²⁵⁷ YILMAZ, s. 180

bütün politikalar ve görüşler Yeni Muhafazakâr düşüncenin temelindeki görüşler olmuşlardır. Genişletilmiş Ortadoğu Projesinin teorik temellerinde Demokratik Barış Teorisinin yaklaşımları kullanılmıştır. Ortadoğu'ya demokrasi getirmek ve demokratik rejimleri yaygınlaştırmak gibi amaçların belirtilmesi Demokratik Barış Teorisinin argümanları olmuştur.²⁵⁸ Ancak Yeni Muhafazakârların dış politika konusunda kendilerine uygun gelen görüşleri dikkate almaları projenin Demokratik Barış yaklaşımının öngörülerinden uzaklaştırarak kendi oluşturdukları misyonun çizgisine çekmişlerdir.

Yeni Muhafazakârlar son dönem Amerikan dış politikasında uluslararası örgütlere karşı tavır alınmasında etkin olmuşlardır. Mevcut uluslararası kurumları gereksiz görmekte olup, diplomasiye fazla yer vermemektedirler. Bush döneminde ABD'nin BM karşıtı tutumu ve kararlarını dikkate almayışında etkileri görülmektedir. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra önleyici vuruş stratejisinin hazırlanmasını sağlayarak, dış politikada bu stratejiyi ön planda tutmuşlardır.²⁵⁹

IV. Teorilerin Uygulamaya Geçirilmesi: Amerikan Dış Politikasında Karar Alma Süreci

Amerikan dış politikasında etkin olan teoriler ve teorik yaklaşımlar incelendikten sonra dış politikada karar alma süreçleri üzerinde değerlendirme yapılacaktır. Amerikan dış politikanın oluşturulma safhasında birçok birimin etkileri olmaktadır. Amerikan dış politikasında etkin olan birimlere değinmeden önce konu ile ilişkisi olan karar verme süreci kavramını kısaca açıklamak gerekmektedir. Bu doğrultuda dış politikada karar verme süreci, dış politikanın yapımı ile ilgili bir kavram olarak dış politika kararların alınmasında takip edilen aşamaları ve kararın alınmasına katılan kişi ve kurumlar üzerinde durmaktadır.²⁶⁰

---

²⁵⁸ ÖZDEMİR, s. 204

²⁵⁹ YANARDAĞ, s. 68

Karar verme sürecinde kurumlardan olan devlet, uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul edilmektedir. Zira uluslararası politika hükümetlerin resmi kanallar aracılığıyla yürüttükleri karşılıklı politikalar kastedilmektedir. Buda devletlerin siyasal bakımdan örgütleniş biçimleri ve karar alma süreçleri dikkate alınmaktadır. Bunların göz önünde bulundurulması devletler arasında bir karşılaştırma yapmayı kolaylaştırdığı gibi devletlerin hareketlerin daha sağlıklı bir şekilde analiz edilmesine de yardımcı olmaktadır.²⁶¹ Karar verme yaklaşımında karar vericinin rasyonel davranacağını ve rasyonel bir bireyin tüm alternatiflerden haberdar olarak ve sonuçlarını iyi düşünerek maksimum faydayı tercih edeceğidir.

Karar verme sürecinde içsel ve dışsal faktörlerde etki etmektedir. İçsel faktörler olarak, iç politikadaki gelişmelere paralel olarak siyasal partiler, baskı grupları, kamuoyu ve coğrafi konumlar etkilemektedir. Ayrıca devletin sahip olduğu bürokratik yapının karar verme safhasında etkisi bulunmaktadır. Karar vericilerin ulusal çıkar için daha yararlı olduğunu karar verirken bürokrasinin etkisi çoğu zaman diğerlerinden daha fazla hissedilmektedir. Dışsal faktörler olarak, devletin sınırları dışındaki gelişmeler etkilemektedir. Uluslararası politikadaki tüm gelişmeler ve bunun devlete olan etkileri ile bölgesel güç ilişkileri içerisindeki durumlarda karar alma safhasında etkin olmaktadır.²⁶²

Karar verme süreci aşamalı bir işlemde sonra ortaya çıkmaktadır. Karar verme süreci oluşum sırası, karar alınacak olayın ortaya çıkması ve bunun fark edilmesi başlamaktadır. Bu olay uluslararası politikada ortaya çıkan bir olay olabileceği gibi, karar vericilerin içsel çevresinden gelebilecek bir talep olabilir. Bu durum, karar alma süreci dış politikada herhangi bir ülke diplomatının karşı ülkeye nota vermesi ile başlayabileceği, ülke içerisinde herhangi bir grubun gösterileri karar alma sürecini başlatmaktadır. Sonraki

---

²⁶⁰ Tayyar ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul: Alfa Yay. 2000, s. 26

²⁶¹ ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s. 27

²⁶² TAYFUR, s. 84; ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s. 28

aşama ise olayın algılamaya bağlı olayın doğru analiz yapılmasıdır. Algılanan bilginin değerlendirilmesi ve yorumlanmasının karar vericinin değer yargıları ve çevresel faktörde etki etmektedir.²⁶³

Bu aşamalardan sonra alınan kararın uygulanması safhasına gelmiştir. Alınan kararların devlet politikasına dönüştüğü bu aşamada bir takım stratejiler geliştirip bunun doğrultusunda bazı kararlarında alınması da gerekmektedir. Yukarıda anlatılan karar alma ve karar verme sürecini safhalarını Amerikan dış politikasına kurguladığımız sistem şöyledir. ABD'yi ilgilendiren bir olayın ortaya çıkması ile başlar. Bu olayın değerlendirmesi ulusal çıkar bazında düşünülür. Bu olay bazen tehdit algılaması da olabilir. Bu olay başkanın ve yardımcılarının olayın ABD çıkarlarını ve güvenliğini ne oranda etkilediği araştırmaları yapılır. Bundan sonraki aşama ise olaya ilişkin politik seçenekler üzerinde durulur. Bu seçenekler arasında en uygun olanı başkan tarafından seçilir. Seçilen politika başkan tarafından yürütülmesidir.²⁶⁴

Bu noktada başkan çeşitli birimleri görevlendirmektedir. Bu birimlere verilen görevler şöyledir. Dışişleri Bakanlığına bağlı bir diplomatın yurt dışına gönderilmesi, Savunma Bakanlığında askeri programların hazırlanmasını, CIA tarafından istihbarat ve diğer operasyonların yapılması, Maliye Bakanlığı tarafından ekonomik önlemler alınmasını ve Kongrenin bu olay hakkında yasanın çıkarılması için gerekli girişimlerde bulunmaktadır. Bu aşamalardan sonra olay hakkında ortaya konan politikaların amacına ulaşıp ulaşılmadığı hakkında değerlendirmeler yapılmaktadır. Son olarak karar vericilerin politikanın devam ettirilmesi, değişikliklere gidilmesi veya politikadan vazgeçmek için karar verirler.²⁶⁵

Amerikan dış politikasındaki karar alma süreci yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız aşamalardaki gibi gerçekleşmektedir. Bu aşamalara

---

²⁶³ ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s. 29

²⁶⁴ ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s.30

²⁶⁵ ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s. 31–32

katılan aktörlerin görevleri ve ABD siyasal yapısı ise şöyledir. ABD'deki siyasal yapı, güçler ayrımı, kontrol ve denge ve federalizm gibi üç önemli unsura dayanmaktadır. Yetkiler federal düzeyde yasama, yürütme ve yargı organları arasında sonrada federal hükümetler ve eyaletler arasında paylaşılmıştır. Güçler ayrımına göre, Kongre yasaları yapmakta, Başkan bu yasaları uygulamakta, Federal Anayasa Mahkemesi ise uygulamanın yasalara uygunluğunu denetlemektedir. Kontrol ve denge kuralı ise, öncelikli etkisi Kongrenin iki meclisli (Temsilciler Meclisi ve Senato) yapısını göstermektedir. Federalizm ilkesi, Anayasayla federal hükümete yetki verilmemiş olan konularda eyalet hükümetlerin yetkili saymaktadır.²⁶⁶

ABD Anayasası bütün yürütme yetkisini doğrudan Başkan'a bırakmıştır. Bu doğrultuda Başkan, yetkileri açısından hükümeti temsil etmektedir. Başkanın görevleri şöyledir. Silahlı kuvvetlerin Başkomutanı'dır. Senato üçte iki çoğunluğu sağlamak şartıyla ile bazı üst düzey idari görevlileri atama yetkisine sahiptir. Yürütme gücünü temsil etmesi dolayısıyla, dış politikanın oluşturulma ve uygulamasında hemen hemen pozitif anlamda bütün yetkileri tek başına (bazı durumlara yasama birlikte) sahiptir.²⁶⁷

Başkan dış politika konusunda kendisine yardımcı olan başlıca birimler bulunmaktadır. Bunlar Dışişleri Bakanlığı, Beyaz Saray Yürütme Bürosu (Ulusal Güvenlik Konseyi, Merkezi Haberalma Örgütü CIA, Ulusal Güvenlik Danışmanı), Savunma Bakanlığı olarak sayılabilir. Dışişleri Bakanlığı, dış politika oluşturulması ve uygulaması açısından, özellikle de kurumsal anlamda büyük öneme sahiptir. Bakanlık Başkan'ın yönetim ve denetimi altında, devletin diğer devletlerle ile olan bütün ilişkilerinin yürütülmesinde sorumludur. Dış politikada karar alma sürecinde Dışişleri Bakanın kişiliği ve tavrı önemli bir yere sahiptir. Amerikan dış politikasında alınacak kararların teorik çerçevesi üzerinde önemli etkilere sahiptir.²⁶⁸

---

²⁶⁶ ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s.19–20

²⁶⁷ SÖNMEZOĞLU, s. 509

²⁶⁸ SÖNMEZOĞLU, s. 510

Başkana dış politika konusunda yardımcı olan diğer birimde Beyaz Saray Yürütme Bürosu bünyesinde yer alan kurumlardır. Bunlardan dış politikayı oluşturma konusunda büyük etkisi olan Ulusal Güvenlik Konseyi 1947 yılında kurulmuştur. Konseyin Soğuk Savaş yıllarında başlayarak zaman içerisinde önemi gittikçe artan bir birim halini almıştır. Toplantılarını Başkan'ın Başkanlığında yapan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri, Başkan, Başkan Yardımcısı, Savunma ve Dışişleri Bakanlarıdır. Bunların yanı sıra Genel Kurmay Başkanı, CIA Başkanı görüşleri alınmak üzere toplantılara davet edilmektedir. Konsey bu yapıyla ulusal güvenlik konularından sorumlu iç kabine niteliğindedir. Ulusal Güvenlik Konseyi plan, strateji, niyet ve beklentiler konusunda Başkana tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca Konsey, ülkenin kaynakları nerede kullanılırsa ABD'nin ulusal güvenliğinin ve çıkarlarının en üst düzeyde korunabileceğine dair konularda Başkana önerilerde bulunmaktadır. Ulusal Güvenlik Konseyi, iç politika, dış politika ve güvenlik politikası arasındaki koordinasyonu sağlamaktadır.²⁶⁹

Ulusal Güvenlik Danışmanı Ulusal Güvenlik Konseyi'nin başında bulunmakta ve Konseyin çalışmalarını koordine etmektedir. Zaman içerisinde Ulusal Güvenlik Konseyi Dışişleri Bakanlığı'nın ağırlığını üstlenmeye başlamış bu doğrultuda Dışişleri Bakanı'nın önemi de Ulusal Güvenlik Danışmanı kaymıştır. Özellikle Nixon ve Ford dönemi Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Kissinger zamanında Ulusal Güvenlik Konseyi, Dışişleri Bakanlığı'nı ve Bakanı gölgede bırakmıştır. Kissinger'dan sonraki dönemlerde gelen bazı Ulusal Güvenlik Danışmanları Amerikan dış politikasında etkin olmuşlardır. Carter döneminde Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, George Bush dönemindeki Danışman Brent Scowcroft ve George W. Bush birinci başkanlık döneminde Condolezza Rice örneklerini verebiliriz. Ulusal Güvenlik Danışmanı karmaşık yapıdaki dış politika konusuna ilişkin hemen her konuda bilgi aktarılması, mevcut bilgilerinin

---

²⁶⁹ ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s. 125

düzenlenmesi, raporlar hazırlanması, çeşitli bölümler arasında koordinasyonun sağlanması gibi konularda Başkana yardımcı olmaktadır.²⁷⁰

CIA, Ulusal Güvenlik Konseyi gibi 1947'de kurulmuştur. Kurumsal anlamda bu kurula bağlı olmakla beraber belirli bir otonomiye sahiptir. ABD'de içerisindeki bütün haber alma birimleri CIA Başkanına bağlıdır. Amerikan dış politikası açısından CIA'nin iki tane görevi bulunmaktadır. Birincisi ülkenin dış politikası ile ilgili olabilecek her konuda normal ya da gizli yollardan bilgi toplamak ve toplanan bilgileri, Başkana, Ulusal Güvenlik Konseyine, Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarına sunmaktır. İkinci görevi ise, Amerikan dış politikasını desteklemek amacıyla diğer ülkelerde örtülü faaliyetlerde bulunarak, ABD'nin çıkarları doğrultusunda diğer ülkelerde kararların alınmasını sağlamaktır. CIA son Irak Harekâtını meşrulaştırmak için ortaya koymuş yanlış bilgilerle dış politikada karar alma aşamasında etkinliği ortaya çıkmıştır.²⁷¹

Dış politika konusunda Başkana yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuş olan kurumlar arasında olan Savunma Bakanlığı 1947'de kurulmuştur. İlk yıllarda yetki ve kadro açısından zayıf olan birim zaman içerisinde çıkarılan yasalarla ulusal savunma politikaları açısından Başkan için ayrı yeri ve öneme sahip bir bakanlık haline gelmiştir. 1986'da çıkarılan en son yasa ile hem bakanın rolü güçlendirilmiş hem de Bakanlığının askeri konularda etkinliği arttırılmıştır. Pentagon adıyla bilinen Savunma Bakanlığı, dış politika sürecinde en etkili birimlerden biridir. Özellikle Amerikan dış politikasının son dönemdeki uygulamalarında ön plana çıkmıştır. Önemli dış politika kararların alınmasında en etkin unsur olmuştur. Savunma Bakanlığı tüm askeri birimlerin eşgüdümünü ve koordinasyonu sağlamaktadır. Bu bakanlığın bünyesinde kara, deniz ve hava gücünün yanında Genel Kurmay Başkanlığı da bulunmaktadır.²⁷²

---

²⁷⁰ LEFEBVRE, s. 79

²⁷¹ SÖNMEZOĞLU, s. 511-512

²⁷² ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s.119

Federal devlet yapısına sahip olan ABD'nin yasama organı Kongre'dir. Kongre federal yapıya uygun olarak iki meclisten oluşmaktadır: Temsilciler Meclisi ve Senato. Yasama organının normal hukuki yollarla dış politika karışması ilk önce ABD'de rastlanmaktadır. Ancak dış politika açısından Kongre'nin Başkan karşısında güçsüz olduğu genel olarak kabul edilmiş olgudur. Kongre'nin dış politika ile olan ilişkisi, politikaların oluşması ve uygulanması ilgili olmayıp, bazı konularda denetim fonksiyonu görevini yerine getirmektedir. Kongre'nin en önemli dış politika konusunda en önemli yetkisi savaş ilanıdır.²⁷³

Senato'nun dış politika konusundaki yetkileri etkileyici yönlendirici değil denetleyici bir yapıdadır. Senato dış politika konusunda sahip olduğu en önemli yetkilerden birisi, Başkan'ın imzalayacağı uluslararası antlaşmaları ancak Senato'nun üçte iki bir çoğunlukla onaydan sonra ABD'yi hukuken bağlayacak resmi bir nitelik taşımaktadır. Temsilciler Meclisi ise, dış politika konusunda Senato'nun yetkilerinin oldukça gerisinde kalmıştır. Temsilciler Meclisi, mali konularda yetkili olması dış politika konusundaki eksikliğini bir nevi telafi etmektedir. Başkan dış politika konusunun oluşturulma ve yürütülmesi konusunda üstünlüğü olsa da, birçok dış politika eylemleri konusunda Kongre'nin onayını almak zorundadır.²⁷⁴

Başkan ve Kongre'nin dışında karar alma sürecinde etkinlikleri doğrudan olmamakla beraber, dolaylı yollardan kararlar üzerinde bir etkiye sahip olan aktörler ise ABD' deki lobilerdir. Amerikan sisteminde iki partili sistemin üzerine kurulduğundan lobiler temsil edilen iki parti Cumhuriyetçi ve Demokrat Partilerin içerisinde büyük serbestlik içerisinde faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Baskı grupları olan lobiler ülke içerisinde yer alan etnik unsurlar tarafından oluşturulmuştur. Bu baskı grupları dış politika üzerinde iç politika kadar etkili olamadıkları bilinmektedir.²⁷⁵

---

²⁷³ SÖNMEZOĞLU, s. 513

²⁷⁴ SÖNMEZOĞLU, s. 514

²⁷⁵ ARI, **Amerika'da Siyasal Yapı...** s. 203

Sonuç olarak Amerikan dış politikasındaki uygulamaların teorik yaklaşımlara dayanmasının yanı sıra karar alma aşaması da önemlidir. Dış politikadaki karar vericilerin fikirleri de ön plandadır. Amerikan dış politikası bürokratik bir yapının dışında alınan kararların fikirsel alt yapısı olan uzun dönemli planlar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Alınan kararların başarılı olup olmadığı takip edilmektedir. Herhangi bir başarısızlık da yeni politikalar devreye girmektedir. Yeni politikalarda genellikle belli bir fikirsel alt yapının sonucu olmaktadır. Ortaya konan politikaların fikirsel alt yapıları ise teorik yaklaşımların, dış politika üzerine çalışan düşünürlerin görüşleri doğrultusunda olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI AMERİKAN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN TEORİK YAKLAŞIMLARIN UYGULAMADAKİ YANSIMALARI

I. GEORGE BUSH DÖNEMİ- WILSONCU DIŞ POLİTİKA

Soğuk Savaş sonrası dönem dünya için yeni bir süreci başlatmıştır. Waltz'ın belirttiği gibi, "Her savaş sonunda bir takım galipler ve mağluplar ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaşın galibi ise NATO ittifakının lideri olan ABD'dir."²⁷⁶ Yeni dönemin karmaşık ve belirsiz ortamı çabuk geçildi. ABD açısından bu sürecin en önemli faktörü, statüsünde olan değişiktir. Çünkü ABD tek büyük devlet oldu ve kendi olanakları ve büyüklüğü itibariyle rakiplerinden ve müttefiklerinden bir anda aradaki mesafeyi açtı. ABD'nin uluslararası politikada süper güç konumu değişmedi. Ancak Amerikan dış politikasında problemlerin düzeyinde değişimler olmuştur. Komünist olmayan dünyanın ilişkilerini düzenlemekten ve Sovyetlere karşı gelmekten yeni dünya düzeninin inşası gecikmişti. Fakat yeni dünya düzeni kurma projelerine gecikmeden başlandı. Amerikan dış politikası en az 15 yıl içerisinde bir devletin dış politikası olmaktan çıkmış, daha çok küresel dünya politikası ve uluslararası ilişkilerin gelişimini etkileme politikasına dönmüştür.

Soğuk Savaş sonrasında dünyada ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve siyasi değişiklikler, bu dönem süresince Amerikan bilimsel ve siyasi topluluğunda yansımaları neden olmuştur. Değerler ve din alanındaki konular tartışmalarda önceliklerden birini teşkil etmektedir. 1990 – 2000 yılları arasındaki analizlerde değer ve etnik temelleri hakkında ortaya çıkan

---

²⁷⁶ WALTZ, *Structural Realism...* s. 18

tartışmalar konusunda sadece dünya düzenindeki değişmelerin bir yansıması olmamıştır. Bunlar Amerikan dış politikasında temel politikalar geliştirilmekteydi. Bu kararlar önemli düzeyde sadece Amerikan düşünürlerin içinde ve uluslararası politika konularında oluşan çeşitli tutumları yansıtmıyor, Amerikan dış politika düşüncesine ve temel yaklaşımlara da etki etmişti.²⁷⁷

Ayrıca Amerikan analizcilerin ve düşünürlerin değerler ve etnik problemlere olan yakın ilgisi Amerikanın Yeni Dünya düzenini inşa etmesinin meşruluğu ile yakından desteklenmekteydi. George Bush (1989 -1992) ve Clinton' (1993–1996) dönemler Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan büyük global siyasi değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Amerikan dış politikasıyla ilgili olan analizcilerin büyük bir kısmı için bu yıllar Soğuk Savaşın ABD için sonuçlarını değerlendirme dönemi olmuştur. Bunun sonucunda ABD'nin sadece bir devlet olarak değil, ayrıca belirli bir değerler sistemi olarak da galip geldiği ile ilgili kanı kalıplaşmıştır. Bu değerler bireysellik, din, özgürlük, serbest ticaret, liberal pazar ekonomisi ve demokrasi prensipleridir.²⁷⁸

George Bush yönetimi döneminde istikrar, globalizm, global istikrar misyonu, serbest ticaret, karşılıklı bağımlılık, liberalizm gibi kavramlar politik kararların içinde sıkça kullanılmıştır. Bu kavramların yanında döneme damgasını vuran kavram ise “Yeni Dünya Düzeni” olmuştur. George Bush dönemi dış politikasına Wilsoncu yaklaşım hâkim olmuştur. Dış politikadaki uygulamalarda bu yaklaşım referans noktası alınmıştır. Yeni Dünya Düzeni bakış açısıyla Wilsoncu yaklaşımın argümanları kullanılmıştır. Bush 1992 Haziran'ında Kongrede yaptığı bir konuşmada “Yeni Dünya Düzeni” kavramını şöyle açıklamıştır: “Daha önce silahlı iki kutba bölünmüş olan dünyada artık tek ve üstün bir güç var: ABD. Dünya bunu hiçbir korku duymadan kabul ediyor. Çünkü gücümüze inanıyor. Bu konuda adil olacağımızı, kendimizi dizginleyeceğimize de inanıyorlar; itidalden yana

---

²⁷⁷ NYE, **Amerikan Gücünün...** s. 5–7

²⁷⁸ Immanuel WALLERSTEIN, **Amerikan Gücünün Gerileyişi**, İstanbul: Metis Yay. 2004, s. 44–45

olacağımıza inanıyorlar. Doğru olan neyse, onu yapacağımıza da inanıyorlar.”²⁷⁹

A. Yeni Dünya Düzeni Politikası Tartışmaları

Yeni dünya düzeni fikri Soğuk Savaşın hemen ardından ortaya çıkmıştır. Komünizmin jeopolitik unsurlarla durdurulması neticesinde Başkan Bush’un Wilsoncu terimlerle vurgu yaptığı kavram yeni döneme damgasını vuran bir süreç olmuştur. Başkan George Bush, 19–21 Kasım 1990 Paris Zirvesinde yeni dünya düzeni düşünce ve yaklaşımını açıklamıştır. Yeni bir tehlike ve fırsat döneminde, başlıca amacımız pazar ekonomisine dayalı devletlerin dünya topluluğunu genişletmek ve kuvvetlendirmek olmalıdır açıklamasını yapan Bush, Soğuk Savaş sırasında özgür kurumlara yönelik bir tehdidi sınırlandırmanın amaçlandığını, şimdi ise bu özgür kurumlar altında yaşayan ulusların birlikteliğinin amaçlandığını belirtmiştir. Çünkü temel hedef dünyadaki herkesin fikir ve enerjisini birileri ile işbirliği yapan ve barış içinde yaşayan başarılı demokrasiler dünyasında ifade edebilmesidir.²⁸⁰

Dünya düzeni- yeni dünya düzeni deyim ve kavramları, yazılı tarihin her döneminde yer aldı. Dünya siyaset tarihinde büyük olayların amaç ve hedefleri güç gösterilerini belirten anlamlar taşıdı. Gelişen bilim ve teknoloji, bilgi üretimine, iktisadi ve sosyo kültürel ilerlemeye bağlı olarak farklı kapsamlara, boyutlara ulaştı. Uluslararası ilişkilerde dünya egemenliğini sağlayarak, dünyaya kendi düzenini yeni bir düzeni getirmenin ötesinde, tüm insanlığın iktisadi, sosyal, kültürel ve hatta siyasi hayat ve yapılarını etkileme, yenileme gibi düşünceleri kabul ettirme gayelerini tanımladı.²⁸¹

George Bush döneminde savunulan yeni dünya düzeni işte bu değer ve algılama ile ilgiliydi ve Bush’un temel politikasını oluşturmaktaydı. Bu konseptin ideologları yeni dünya düzenini demokrasinin yayılması ve onunla

---

²⁷⁹ BOSTANOĞLU, s. 305

²⁸⁰ KISSINGER, **Diplomasi...** s. 766

²⁸¹ Yeni Dünya Düzeni Kavramı, Yay. Haz. TÜRKSAM, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 62, (Mart 2002) s. 102

ilgili olan değerlerin yayılması ile ilişkilendirmektedir. 1992’de Amerikan dış politikasının değer dayanaklarını şöyle açıklanmaktadır; hiçbir zaman Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcından beri Batı demokrasileri, bizim dünyamızın siyasi temelini oluşturmak için böyle bir olanağa sahip değildiler. Amerikan demokrasisinin uluslararası sistemde yayılması yolu ile dünyada daha sağlam demokrasilerden oluşan devletler konusunda yardım edilebilir.²⁸²

Başkan Bush’un yeni dünya düzeni kavramındaki sözü, ilk bakışta olumsuz olarak değerlendirilebilir. Yeni dünya düzeni içerisinde dünya Soğuk Savaş’tan, stratejik rekabetten, komünizmin yıpratıcı etkisinden uzak ve en son insanlık tarihinin üstün başarılarından birini temsil etmektedir. Bazı analizciler yeni dünya düzeni kavramını Amerikan Barışı(Pax Americana) şeklinde görür. Diğer analizciler ise bu sonuçtan korkmaktadırlar. Her iki tartışma aslında birtakım sonuçlara varılmasında yardımcı olmaktadır. Amerikan üstünlüğü gibi bir şey olmayabilir. Eğer düzen varsa ve bu noktada tartışmalıysa, bu kesinlikle ABD’nin üstünlüğü üzerine kurulmaz.²⁸³

Başkan Bush’un yeni dünya düzeni yaklaşımı, dünyada küresel demokrasilerin kurulması ve uluslararası ilişkiler içerisindeki bütün devletlerin, ABD’yi örnek alan siyasi, iktisadi, sosyal sistemlerin geliştirilmesi şeklinde ortaya koymuştur. Ayrıca bu düzen içerisinde küresel ve bölgesel olay ve sorunlara Birleşmiş Milletler’in müdahalesini meşru görürken, güvenliği tehlikeye düşüren tehditlere karşı kollektif müdahale ile uluslararası örgütlerin uygulamalarına destek olmak şeklinde de özetleyebiliriz.²⁸⁴

Yeni dönemle beraber ABD’nin artık tek süper güç olduğu, dünyayı yeniden şekillendirmek ve yeni düzeni kurmak sorumluluğuna sahip olduğudur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD kendisi uluslararası

---

²⁸² John SEWELL, “Foreign Aid for a New World Order”, Brad ROBERTS (edt), **U.S. Foreign Policy After The Cold War**, London: MIT Press 1993, s. 187

²⁸³ Robert E. HUNTER, “Starting at Zero: U.S. Foreign Policy for the 1990s”, Brad ROBERTS (Edt), **U.S. Foreign Policy After The Cold War**, London: MIT Press 1993, s. 5

²⁸⁴ Michael KLARE, “Yeni Dünya Düzeni Kavramı”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 61, (şubat 2002), s 117

sistemde tek süper güç olarak bulması ile birlikte, dünyaya demokrasi ve özgürlük taşıyama misyonunu dış politika hedefi olarak benimsemişlerdir. Amerikalı düşünürler, Soğuk Savaşın kazanılmasının nedeni olarak demokrasi idealinin başarısı ve komünizm idealinin çöküşü olarak göstermişlerdir.²⁸⁵

Yeni dünya düzeni konusunda Rosenau, uluslararası toplumun bugünkü belirsizlik dönemi sona erdikten sonra, ortaya dört sistemden birinin çıkacağını belirtmiştir. Öncelikle “çok merkezli dünya toplumu sistemi”, ikincisi “yenilenmiş devlet sistemi”, üçüncüsü devlet içindeki alt gurupların ortaya çıktığı “çoğulcu sistem” ve son olarak otoritenin uluslararası kuruluşlar ile paylaşıldığı “sürekli bölünmüş sistem.” Joseph Nye ise yeni güç dağılımı konusunda beş ayrı seçenek belirtmektedir: “Birincisi iki kutupluluğa geri dönüş, ikincisi çok kutupluluk, üçüncüsü üç ekonomik blok, dördüncüsü tek kutuplu hegemonya ve son olarak karşılıklı bağımlılık”.²⁸⁶

Bu konuda Henry Kissinger, ABD'nin yarım yüzyıllık başarılı politikalarının sonucu ortak bir düşman yerine ortak görevlerin ortaya çıktığını, entegrasyona eğilimli çok kutuplu bir dünyanın oluştuğunu belirtmektedir.²⁸⁷ Bir başka açıdan yaklaşan Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft ise, bütün sorunun “ABD'nin yeni düzeni kendi çıkarı ile uyum içinde şekillendirmekte aktif rol almak veya kendi içine dönmek arasında yapacağı tercihtir” vurgusunu yapmaktadır.²⁸⁸

Ayrıca Bush, ABD'nin tarihindeki en büyük fırsatlardan biri ile karşı karşıya olduğunu belirterek, Amerika gücünü çoğulcu bir ilişkiler düzeninden çeşitli koalisyonlardan, ittifaklardan ve BM'den alarak ABD'nin enternasyonalizme devam ettiğini belirtmiştir. Çünkü böyle bir politikanın

---

²⁸⁵ Burcu BOSTANOĞLU, “Amerika’da Tarihi Kim Yazacak?” **Panorama**, Sayı:2, (Mart 2004), <http://www.panoramadergisi.com>, s. 8

²⁸⁶ Erol KURUBAŞ, “Soğuk Savaş Sonu Amerikan İmparatorluğu’nun Sonu mu?” **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı: 2 (Güz 1997)

²⁸⁷ Henry KISSINGER, **Amerika’nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?** Ankara: METU Press, 2002 s. 19

²⁸⁸ BOSTANOĞLU, **Amerika’da Tarihi...** s. 8

Amerika'nın ulusal çıkarına son derece uygun olacaktır. Amerika uluslararası sistemi ikinci kez kendi değerleri üzerine kurulu bir düzen etrafında oluşturmaya çalışmaktaydı. Bu yüzden ABD'de Soğuk Savaş sonrasında Wilsoncu yaklaşımı dış politikanın tek dayanak noktası yapma konusunda tartışmalar yaşanmaktaydı.²⁸⁹

Yeni dünya düzeni yaklaşımı devletlerin demokratikleşmesini amaçlamıştır. Birinci olarak bu demokratikleşme her şeyden önce insanın siyasi hak ve özgürlükleri ile başlatılmıştır. Bunlar düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, görüş ve anlatım özgürlüğü, doğrudan ya da seçilmiş temsilciler aracılığı ile yönetime katılma, kamu hizmetlerine girme, seçme ve seçilme gibi haklardır. İkinci olarak yönetimin özgür seçimlerle iş başına getirilmesi ve değiştirilmesidir. Üçüncüsü, iktidarın denetlenmesi, tutum ve davranışlarında, kararlarda temel ilke ve esaslara aykırılığın çeşitli yollarla ve gerekirse denetimidir. Dördüncüsü çoğulculuktur. Yönetimde, temsilde, ayırımın gözetilmemesidir. Son olarak, çok partili sistemin demokratikleşmenin esası olduğu ilkesidir.²⁹⁰

Yeni dünya düzeninin etkileri Soğuk Savaşın sona erişinden ve ondan sonraki gelişmelerde bütün Doğu Bloku ve bağımlı ülkelerde görülmüş, serbest seçimlerle işbaşına gelen yönetimler iktidar olmuşlardır. Yeni dünya düzeninin bu yaklaşımı, 21. yüzyılın en önemli özelliklerinden biri olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dünyada, Amerikan dış politikası yeni karışıklıklar arasında yolunu bulabilmesi için jeopolitik analizlere gereksinim duymuştur. Jeopolitik olarak, Amerika kaynakları ve nüfusu ile büyük kara parçası olan Avrasya'da hâkimiyet için yönelmiştir. Avrasya'nın herhangi tek bir büyük devlet tarafından egemenlik altına alınması, Soğuk Savaş olsun veya olmasın Amerika için stratejik tehlikenin tanımını oluşturur.²⁹¹

---

²⁸⁹ KISSINGER, *Diplomasi...* s. 771–772

²⁹⁰ KLARE, s. 126

²⁹¹ KISSINGER, *Diplomasi...* s.773

Sonuç olarak Soğuk Savaş sona erdikten ve düzeni ortadan kalktıktan sonra belirsizlikler ve risklerle dolu zaman kesitinde devletler ve uluslararası güvenlik kuruluşları yeni güvenlik stratejileri ürettiler. Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin güvenlik stratejileri, ele geçirilen etkinliğin ve gücün mümkün olduğu kadar korunmasına yönelmiş bulunuyordu. Soğuk Savaş dönemi sona erip dünya iki merkezli güç dengesinden çıkınca ve Sovyetler Birliği tehdidi ortadan kalkınca durum birden fazla çoklu güçlerin veya çok güçler dengesinin kurulması sorunu ile karşı karşıya geldi. Başlangıçta ABD tek süper güç olarak görüldü. Sovyetler Birliği dağılıp çözülmeye tek dünya devleti dünya çapında tek güç konumuna sahip oldu. Yeni dünya düzeni hedefini de bu konuma bağlı olarak uluslararası ilişkilerde bir Amerikan Barışı düşüncesi ile ortaya çıktı. Gerçekte bu durumunu 5 yıl süre ile sonuna kadar kullandı. Dönem içerisinde güçler arası dengenin henüz tam olarak oluşmadığı, belirsizliklerin devam ettiği, çeşitli yeni risklerin, risk alanlarının ortaya çıktığı dönemde devletler yeni düzene uygunluğu her zaman tartışılmıştır.²⁹²

B. Birinci Körfez Krizi ve Müdahalesi

Başkan Bush'un döneminde meydana gelen en önemli uluslararası olaylardan biri, Sovyetlerin dağılması ile Kore'den beri ilk kez Batı dünyasının ABD öncülüğünde toplu şekilde sıcak savaşa katıldığı Körfez Krizi'dir. Yeni dünya düzeni kavramı Amerika'nın genel bir amaç ve Wilsoncu dış politika anlayışı ile 30 ülkeden oluşan koalisyon güçleri ABD öncülüğünde Saddam Hüseyin'in Irak'ına karşı birleşmişlerdi.

ABD, Irak'ı yenmek için kendi başına yeterli güce sahipti. Ama Avrupa koalisyonuna hayır demedi. Koalisyon siyasi amaca hizmet ediyordu. ABD'nin harekâttaki öncelikli hedefi Amerikan halkına, diğer devletlerin en önemli olarak gördüğü mal ve petrolü tek başına güvenlik altına almaya çalışmadığını göstermek ve ikinci olarak Saddam Hüseyin'in emperyalist ve

---

²⁹² KLARE, s. 105

Siyonistlere karşı ezilmiş olma sebebini desteklemesine karşı çıkmak içindir.²⁹³

Bush, Wilsoncu bir yaklaşımla olaya yaklaşmış olsa da pragmatizm ve real politiğin esaslarını da göz ardı etmemiştir. Ulusal Güvenlik Danışmanı Scowcroft'un bunda payı büyük olmuştur. Bush bu harekât içerisinde “küresel istikrar” misyonu ve “karşılıklı bağımlılık” gibi kavramlar doğrultusunda kararlar almıştır.²⁹⁴

Kissinger'a göre Amerikan dış politikasında yaklaşım tarzı açısından dünyadaki hiçbir yer Körfezden daha çok Amerika'nın temel ilkelerini büyük karmaşıklıklarla karşı karşıya bırakmamıştır. Wilsoncu dış politika ilkeleri bu bölgede Amerika'nın hareketlerine rehberlik etmemiştir. Wilsoncu bakış açısına göre saldırgan bir güç tarafından yönetilmesini önlemenin mantığı kötülükler arasında birini seçmek anlamına gelir. Korunacak demokrasiler bulunmamaktadır. Ancak Amerika ile diğer endüstriyel demokrasilerin amaçları ABD ile bağdaşmayan ülkeler tarafından bölgenin yönetilmesini engellemek için zorlayıcı ulusal çıkarları vardır.²⁹⁵

16 Temmuz 1990'da ABD casus uyduları Irak sınırı boyunca olağanüstü faaliyetler tespit etmiştir. Yüzlerce Irak tankı ve zırhlı aracı Kuveyt sınırının hemen kuzeyinde saldırı pozisyonuna intikal etmekteydi. Kriz 2 Ağustosun 1990'da Irak ordusunun Saddam Hüseyin'in emri ile Kuveyt'i ilhak niyeti ile işgal etmesi ile başlamıştır. İşgal 1991'in başlarına kadar sürmüştür.²⁹⁶

Kuveyt'in işgaline karşı sert tepkide bulunan Bush; “Saddam Hüseyin'e karşı “uluslararası haydutlar” tabirini kullanmış ve bunun uluslararası düzene ve uygarlık ideallerine vurulmuş bir darbedir” açıklamasını yapmıştır. Daha sonra Bush “Çöl Kalkanı Harekâtı” adı ile işgale karşı askeri saldırı

---

²⁹³ HUNTER, s. 7

²⁹⁴ SEWELL, s. 189

²⁹⁵ KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s. 170

²⁹⁶ BOSTANOĞLU, **Türkiye- ABD ilişkileri...** s. 304

stratejisinin planlanması emrini vermiştir. ²⁹⁷ Başkan George Bush 8 Kasım 1990'da şu açıklamada bulunmuştur:

Irak'ın saldırganlığı sadece Kuveyt'in diğer Körfez uluslarının güvenliğine karşı bir meydan okuma değildir. Soğuk Savaş sonrasında hepimizin kurmaya çalıştığı daha güzel bir dünyaya karşıdır ve böylece, biz ve bizim müttefiklerimiz sorumluluklarımızdan kaçamayız, kaçmamalıyız. Kuveyt devleti yeniden inşa edilmelidir. Aksi takdirde hiçbir ulus güvencede olmayacak ve beklediğimiz umut verici gelecek tehlikeye atılmış olacaktır. ²⁹⁸

Bush işgale karşı askeri bir cevap verilmesi ve yeni stratejinin derhal uygulamasını için onay verdi. Kuveyt'i işgal eden Saddam tahmin ettiğinden daha sert ve güçlü bir Amerika tepkisi ile karşılaşmıştır. Başkan Bush'un onayladığı ve General Powell tarafından geliştirilen planlar, ABD'nin 1944'deki Normandiya çıkarmasından beri oluşturulan en büyük ve ateş gücü en yüksek askeri gücün kurulmasını gerektirmişti. Çöl Fırtınası Harekâtı başlamadan Irak ordusu Kuveyt'ten çekilmişti. ABD öncülüğünde koalisyon güçleri Saddam ordusunu püskürterek Kuveyt'i Şeyh Sabbah yönetimine tekrar devretmişti. ²⁹⁹

Koalisyon güçlerinin başarısı geçmişte örnek teşkil edecek bir başka olay olmamıştır. Burada ABD'nin rolü çok önemli olmuştur. ABD'nin tehdidi tanımlaması ve koalisyonun geliştirilmesi ve baştan sona kadar stratejik yönetimi bu zincirleme faktörlerdeki başarısıdır. Irak'ın yenilmesi gelecekte başka bir askeri koalisyon ihtiyacının olasılığını da azaltmıştır. Fakat başka koalisyon gücüne ihtiyaç duyulursa, bu ABD'nin problemleri tanımlamada gereğinin yapılmasını önermede stratejiler üretme ve rolleri dağıtmada

---

²⁹⁷ Michael KLARE, "ABD'nin Soğuk Savaştan Sonra Yeni Bir Tehdit Yaratma Çabaları", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı:70(Kasım 2002), s. 99–100

²⁹⁸ MEARSHEIMER, s. 464

²⁹⁹ KLARE, s. 101

kendini sınırlayacak daha büyük dereceyi kabul etmek zorunda olduğunun göstergesidir.³⁰⁰

Harekât başarılı olsa da dış politika açısından ileriki yıllarda sorunun tekrar gündeme gelmesi açısından başarısız olmuştur. Kissinger'a göre,"Amerika tamamen yenilgiye uğramış bir düşmanın, yenilgisinin sonuçlarından tümü ile kaçmasına izin vermiştir. Savaşın amaçları çok fazla dar ve yasalara aşırı derecede uyan bir biçimde tanımlamıştır. Amerikan dış politika yapımcıları Irak'ın Kuveyt'i işgali ile birlikte hem kendi hedeflerine hem de BM yetki sınırlarına ulaştıkları sonucuna vardılar. Bu kararı Bağdat'taki gelişmelerin riskini ve savaşın kazanılacağı anlaşıldıktan sonra olan olaylar üzerinde halkın etkisini vurgulayarak haklı gösterdiler. Kore'deki ve Vietnam'daki çıkmazları hatırladılar, ancak bunların nedenlerini unuttuklarını" ifade etmiştir. Kissinger'ın bu öngörüsü ilerleyen yıllarda haklılığı ortaya çıkmıştır. ABD Irak'a 2003 yılında tekrar harekât düzenlemiştir.³⁰¹

Irak'ın yenilgisinin ölçüsünü ayarlama girişimi uzun vadeli politik ikilemlere yol açtı. 687 nolu BM Güvenlik Konseyi önergesi ile ateşkes sağlandı. Amerikan güçlerinin hızla geri çekilmesi gittikçe müdahale tehdidini ortadan kaldıran, silah bırakma şartları yalnızca müdahaleci uluslararası denetim tarafından yaptırılabilir. Saddam bu imkânlar içerisinde kendi konumu ile Irak'ın konumunu güçlendirdi.³⁰²

II. Bill Clinton Dönemi- Demokratik Barışçıl Yaklaşımlar

Bill Clinton Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk Amerikan başkanı olmuştur. Clinton, başkanlığı boyunca demokrasilerin genişletilmesi kavramını sık sık kullanmıştır. Bunun açıkça görülmesi ise ABD'nin NATO ve AB işbirliği içerisinde olumlu havanın etkisiyle Batı Avrupa'da ve yeni ortaya

---

³⁰⁰ HUNTER, s.10–12

³⁰¹ KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s.171

³⁰² KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s.172

çıkan demokratik devletlerin güçlendirilmesi ve artırılması temeline dayanan işbirliğinin kuvvetlendirilmesidir.³⁰³

Clinton, 1990'ların başında NATO'nun genişlemesinin başlıca hedeflerinden birinin, Orta Avrupa'da demokrasi kazanımlarına faydasının olacağını ima ederek demokrasiler farklılıkları barışçıl bir şekilde çözerler iddiasında bulunmuştur. Ayrıca BM serbest piyasa sistemini teşvik etmesi gerektiğini, çünkü güvenlik diğer ulusların başka uluslara karşı çatışmaktansa, birlikte çalışma ve özgür kalma zenginliğine sahip oldukları yatırımlara bağlı olduğunu vurgulamıştır.³⁰⁴

Clinton dönemi Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, NATO'nun genişlemesi için aynı iddiaları yapmıştır. Ayrıca Soğuk Savaşın sonu ile serbest toplumlar ve serbest piyasaların sorumluluğunu paylaşımı ile artarak birbirine bağlanan bir Avrupa inşa etmek mümkün olmuştur, ifadelerini kullanmıştır.³⁰⁵

Clinton demokratik barış teorisinin ortaya koymuş olduğu değerlere göre hareket etmiştir. Bu teorisinin anahtar kavramı olan "Demokrasilerin genişletilmesi" fikri Wilson'un liberal evrensellik ilkesi çerçevesinde gelişmekteydi, bu fikir Amerikan pragmatik çıkarları ile Amerikanın liberal demokrasiyi tüm dünyaya yaymasının aynı yönde olduğunu varsaymaktaydı.³⁰⁶

Bu düşünce Başkanın Ulusal Güvenlik Danışmanı E.Leyk'in Amerikan Kongresi önünde yaptığı konuşmasında açıkça ifade edilmişti: "Bu yaklaşımı harekete geçiren fikirler Woodrow Wilson'un derin içgüdülerinde ortaya çıkmaktaydı ve o anlamaktaydı ki bizim güvenliğimiz diğer devletlerin rejimleri

---

³⁰³Clinton'un Dış Politikası, Foreign Policy Editörleri, **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, Sayı:6, (Kasım-Aralık 2000), s. 12

³⁰⁴MEARSHEIMER, s. 9

³⁰⁵Strobe TALBOTT, "Karşılıklı Bağımlı Bir Dünyada Kendi Kaderini Tayin Hakkı", **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, Sayı: 6, (Kasım-Aralık 2000),s 105

³⁰⁶Clinton'un Dış Politikası, s. 13

tarafında belirlenmektedir. Zira daha sonra gelen Başkanlar, ister Demokrat, ister Cumhuriyetçi olsun bizler demokrasiyi ve pazar ekonomisini genişletmek gerektiğini inanıyoruz çünkü onlar bizim çıkarları koruyor ve hem Amerikan hem de genel olan değerleri yansıtmaktadır". Bu fikirler 1993 -2000 yılları arasında Amerikan siyasi çevrelerinde Clinton taraftarları ve karşıtları tarafından Amerikan dış politikasını daha çok neyin, değerlerin mi çıkarların mı belirlediği konusunda tartışmalar yaşanmıştır.³⁰⁷

Demokrasinin genişlemesini savunan Clinton politikasının taraftarları bunun Amerikan çıkarlarıyla uyduğunu, karşıtları ise bunun Amerikan çıkarlarını değiştirdiğini iddia etmekteydiler. Ancak bazı Amerikalı düşünürler bu antitezin yapaylığını belirtmekteydiler. Hoffman, Amerikan değer ve çıkarlarının çakıştığının bir uydurma olduğunu belirtmiş. Çıkar ve değerlerin çakıştığının iddiasının tamamen saçma olduğunu gösteren aşağıdaki noktalara değinmektedir: "En önemli gerçeklerden biri büyük bir devletin her zaman kendi çıkarları doğrultusunda ulusal güvenliğini sağlayacak bir dünya düzeni yaratma isteğine sahip olduğunu, ayrıca bu dünya düzeni görüşü, onun değerlerinden oluşmaktadır."³⁰⁸

Clinton'un ikinci döneminde Dışişleri Bakanı olan Madeleine Albright bu tartışmalar hakkında: "Bazıları demokrasinin genişletilmesinin iyi olduğunu, fakat ulusal çıkarların ne olacağını sormaktadırlar. Bunu Truman'dan Reagan'a, Bush'tan Clinton'a kadar tüm başkanlar destekledi, ABD'nin kendisini demokrasiye ile özdeşleştirmesi Amerikan çıkarları için çok önemlidir." görüşünü belirtmiştir.³⁰⁹

Clinton'un ikinci dönem başkanlığı (1997–2000) sırasında ABD dış politika yaklaşımında yeni değişimler olmuştur. Bu dönemde ABD'nin yeni dünya düzeninde pozisyonunun belirlenmesi sürecinden, Beyaz Saray tek

---

³⁰⁷ KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s. 181

³⁰⁸ Stanley HOFFMANN, "In Defense of Mother Teresa: Morality in Foreign Policy", **Foreign Affairs**, Vol:75, (Summer 1996), s 74

³⁰⁹ Tunç NAHİ, "ABD Milli Güvenlik Stratejisi Başkan Bill Clinton Dönemi", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı:16, (Mayıs 1998), s.117

kutuplu dünya düzeninde uluslararası örgütlerin kurumsal temellerini oluşturmaya yönelik politikalar üretmiştir. İdeolojik açıdan ise tüm tartışmalar demokratik ideal ve prensiplerin siyasi ve toplumsal ilişkileri oluşturmanın genel kabul görmüş araçları olup olmadığı konusundaydı. Tüm bunlar Amerikanın yeni dünya düzenini inşasıyla ilgili politikalarla direk ilişkiliydi.³¹⁰

Clinton dönemi dış politikasında devletlerin yapısıyla ilgili olarak ABD'li analizciler devletin daha demokratik olup olmadığını gösteren ölçütün ne olduğuyla ilgili tartışmalar meydana gelmiştir. Dikkate alınan konuların başında, Amerikan siyasi fikrinin dogmalarına uygun olarak, bir devletin demokratikliği, onun saldırganlığı ile ters orantılıdır üzerinde olmuştur. Bu tartışmanın nedeni 1990 yılların başında “liberal olmayan demokrasiler” teriminin ortaya çıkmasıydı. Bu terim Amerikan siyaset ve ekonomi uzmanları tarafından ABD'nin Güneydoğu Asya devletleri ile ilgili izlemiş olduğu politik planlarıyla ilgili olmuştur. Çünkü bu Güneydoğu Asya devletleri yarı otoriter ve yarı demokratikler.³¹¹

Siyasi çevrelerde tartışmalar iki noktada toplanmaktaydı. Bunlardan ilki, herhangi bir devletin demokratikliği konusunda hangi kriterler olmalı ve ABD'nin onların uygunluğu veya uygunsuzluğuna göre politikası ne olmalıdır? İkinci olarak, bir devletin yönetimi demokratik yöntemle gelmiş fakat demokratik değerle önem vermeyen yapıda ise, bu devlet demokratik kabul edilebilir mi? sorusuydu. Bu şekilde ideolojik nitelikli tartışmaların ortaya çıkması, Clinton yönetiminin daha önce demokratik olmayan yönetimleri demokratikleştirme çalışmalarının karşılaştığı zorluklar nedeniyle olmuştur.³¹²

Clinton'un ikinci başkanlık döneminde uluslararası sistem için değerlerin seçimi problemi Amerikan dış politikasının önüne geldi, çünkü

---

³¹⁰ Clinton'un Dış Politikası, s. 14

³¹¹ Robert KAGAN, “Âlicenap İmparatorluk”, **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, Sayı:1 (Yaz 1998)

³¹² HOFFMANN, s. 78

uluslararası ilişkileri organize etmede zorluklar yaşanmaktaydı. Bu siyasi ideolojik tartışmalarda ön plana çıkan sorunlardan biri tüm bu sistemin nasıl düzenleneceği ve ABD'nin bu konuda üstleneceği roldür. Washington en azında kendi dış politikasını meşru kılmak amacıyla dünya düzeninin düzenlenmesi ve oluşturulması çabalarına uluslararası kuruluşları da dâhil etmeye çalışmaktaydı.³¹³

Clinton döneminde yaygın ve popüler olarak “küresel düzen” ve “çok yanlılık” fikirleri kullanılmıştır. Bu kavramlar Amerikan dış politikasının teorik temellerini üzerine önemli etkilerde bulunmaya başlamıştır. Çok yanlılık yaklaşımının karşıtları, bu fikrin Amerikan olanaklarını toplu karar verme ile sınırladığını belirtmekteydiler. Ayrıca NATO'daki üye devletlerin çıkarlarına gösterilen fazla özen ABD çıkarlarını zedelemekteydi. Ancak buna karşın liberal demokratik değerlerin Amerikan dış politikasında kullanılması tezi itiraz görmemekteydi.³¹⁴

Amerikan toplumunun liberal olan kısmı ABD'nin dünyada sahip olduğu özel yeri kabul ederken, Washington tarafından oluşturulan dünyanın hiyerarşik ve otoriter olduğunu da kabul etmek istemiyordu. Bu da liberalleri ileride oluşacak olan dünya düzeninin tam olarak demokratik olmayacağını fikrini doğurmaktaydı. Bu noktadan hareketle liberaller demokrasinin genelliği ve üstünlüğü iddialarından vazgeçmek zorunda kalarak, demokratların yönetiminin uygulamada o kadar da demokratik olmadığını dolaylı olarak kabul etmişlerdir.³¹⁵

Clinton döneminde Amerikan dış politikasına dört hedef hâkimdi. Birincisi hükümet güvenlik yarışını bastırmaya ve Avrupa, Doğu Asya ve Orta Doğuda önemli bir savaş riskini bu bölgelerin her birini askeri açıdan birbirine dengeleyerek düşürmeye çalıştı. İkincisi hükümet düşük düzeyli tehditleri azaltmak için uğraştı. Üçüncüsü Amerikan ekonomisinin başarısı için çok

---

³¹³ Clinton'un Dış Politikası, s.13

³¹⁴ NYE, **Amerikan Gücünün...** s. 191–192

³¹⁵ KAGAN, **Âlicenap İmparatorluk...** s. 27

önemli bir bileşen olarak gördüğü açık ve üretken dünya ekonomisini geliştirmek için uğraştı ve son olarak demokrasinin gelişmesini teşvik ederek ve önemli insan hakları suiistimallerine karşı askeri güç kullanarak dünyaya temel Amerikan değerleri ile bağlanan bir değer oluşturmaya çalıştı.³¹⁶

Clinton geçmişteki başkanlardan Woodrow Wilson ve Franklin Delano Roosevelt'in izinde yürümüştür. Wilson'un Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sisteme yönelik önerileri ile Roosevelt'in İkinci Dünya Savaşının son yıllarındaki fikirleri Clinton'ın da Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk başkanı olması ve diğer iki başkanın benzer uluslararası ortamlara sahip olması söylevlerinde benzerlikler içermektedir. Clinton dünyada tiranlar değil özgürlükler vardır, sadece güç politikalarının olumsuz hesapları yapılmaz diyerek geçmişte iki başkana benzerliğini ortaya koymuştur.³¹⁷

Clinton Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikaya yaklaşımını şu şekilde ortaya koymaktaydı: Çevreleme doktrininin ardından dünyada piyasa demokrasilerinden oluşan özgür topluluğun gelişmesi anlamında bir genişleme stratejisi gelmelidir. Serbest piyasa demokrasilerinin yayılması fikri Clinton yönetiminin dış politikasının ana temalarından biri haline gelmiştir.³¹⁸

Clinton demokratik barışın öncülerinden olan insan haklarına önem vererek BM gibi çok taraflı kuruluşlara itimat etmek konusunda hassasiyet göstermiştir. Wilsoncu dış politikanın gereği olarak da insani operasyonlar Clinton'ın dış politikasında özellikle Bosna ve Kosova'da daha belirgin durumdaydı.³¹⁹

Clinton Bosna ve Kosova'daki etnik temizliği durdurmak için askeri müdahaleler gerçekleştiren ve bu sayede söyledikleri ile eylemlerini de aynı çizgiye getirmiştir. ABD ve müttefiklerinin soykırım ve diğer insani felaketleri

---

³¹⁶ Stephen M. WALT, "Clinton'ın Dış Politikasına Koşullu İki Övgü", **Avrasya Dosyası ABD Özel**, Cilt: 6, Sayı: 2, (Yaz 2000), s. 142

³¹⁷ MEARSHEIMER, s. 9

³¹⁸ Clinton'un Dış Politikası, s. 12

³¹⁹ WALT, **Clinton'ın Dış Politikasına...** s. 150

önlemek için gerektiğinde müdahale edeceğini kabul eden “Clinton doktrini” yurtdışındaki bir askeri çatışmanın ancak dar, stratejik çıkarlarla haklı gösterilebileceği şeklindeki Soğuk Savaş düşüncesinden uzaklaşması anlamına da geliyor.³²⁰

A. Kosova Müdahalesi

Avrupa'nın yeniden istikrarsız bir bölge haline gelmesi büyük ölçüde eski Yugoslavya'daki savaştan kaynaklanmaktaydı. Bosna ve Kosova'daki insanlık trajedisi Balkan sorununun geri dönüşü olarak Avrupa'nın ortasında gerçekleşmekteydi.

ABD, Bosna'da 1991 ve 1995 yılları arasında süren ve yaklaşık üç yüz bine yakın insanın öldüğü savaşı, 1995 yılında Dayton Anlaşması sonlandırdı. Ancak Sırbistan bölgede huzursuzluk yaratmaya devam ediyordu. NATO, barışı koruyacak ve güçlerini geri çekmesine imkân verecek bir formül bulamıyordu. Benzer şekilde NATO'nun Kosova'ya müdahalesi müttefik güçlerinin ve insani prensiplerin bir zaferi görünse de uzun vadede iç açıcı görünmüyordu.³²¹

Rambouillet konferansında Sırbistan'a karşı ultiimatın yayımlanması ile savaşın başlangıcı olmuştur. 1999 Martında NATO, Yugoslavya'yı bombalamaya başlamıştır. Amerikan dış politikasında önemli bir unsur olan insancıl müdahale çerçevesinde NATO kuvvetleri altında Kosova'daki insan hakları ihlallerini durdurmak ve bu durumu tersine çevirmek için Amerika'nın öncülüğünde 78 gün boyunca Yugoslavya aralıksız bombalandı. Bu durum Batının Balkanlardaki dış politikasının baskın itici gücü Wilsoncu ilkelerdi.³²²

---

³²⁰ KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s. 231

³²¹ Richard HOLBROOKE, **Bir Savaşı Bitirmek**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kül. Yay., 1999, s. 13

³²² KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s. 232

Kosova müdahalesinin önemi, Amerikan dış politikasında insancıl müdahaleyi öncelikli konu olarak yerleştirmek için dört koşulun karşılanması gerekiyordu. Bu müdahale dört koşula da uymaktaydı. İnsancıl müdahalenin dört koşulu ise şunlardı: ilke evrensel olarak uygulanabilir olmalıdır.³²³

Bu müdahale sonunda BM kararının alınmadığı yönünde tartışmalara yol açsa da Clinton uluslararası kuruluşların görüşlerine itimat edecekleri güvencesi dâhilinde çok yanlılığı kabul etmiştir. Clinton 1993 Eylülünde BM’de yaptığı bir konuşmada şöyle demişti; “48 yıl önce bu örgütün doğuşunda birçok ulustan güçlü liderler nesli, dünyaya gücünü güvenlik ve zenginlik adına organize etmek için ileriye doğru bir adım atmışlardı. Şimdi tarih bize daha büyük bir fırsat sunmuştur. Şimdi daha büyüğünü hayal edelim, çocuklarımıza miras bırakacağımız dünyayı daha sağlıklı, daha güvenli ve daha zengin olarak verelim.”³²⁴

Kosova savaşı, stratejik havadan bombalamanın etkili olduğu ve bir şekilde Yugoslavya’nın geri adım atmasını sağlamada başarılı bir anahtar rol oynamıştır. Yugoslavya’nın BM ve Avrupalı Müttefikler karşısında tek başına zayıf bir güç olarak değil, NATO’nun isteklerini kabul ettiren bombalamanın yanında diğer diplomatik faktörlerde etkili olmuştur. Modern uluslararası ilişkilerin doğasında yaşanan en önemli dönüşüm, evrensel ilkelerin gerek BM tarafından gerekse bir grup devlet tarafından oluşturulan ittifak sonucu uygulanması olmuştur. NATO’nun Kosova’ya müdahalesi, bu ilkenin uygulanabilir olduğunu uluslararası camiaya göstermesidir.

B. ABD’nin Ortadoğu’da Filistin-İsrail Barış Görüşmelerindeki Rolü

Clinton dış politikadaki demokratik barış yaklaşımı konusunda uluslararası sistemin doğasının barışçıl ve işbirliği gibi değerlere yatkın olduğu yönündeki politikaların sonucu olarak Ortadoğu’daki savaş durumunu

---

³²³ WALT, *Clinton’ın Dış Politikasına...* s. 151

³²⁴ MEARSHEIMER, s. 49

durdurmak ve barışı tesis etmek için girişimlerde bulunmuştur. Brzezinski'ye göre; "Ortadoğu yarım asırdır ABD'nin ulusal çıkarları için stratejik öneme sahip üç kuşaktan (Avrupa, Asya) biri olduğunu belirtmiştir. Bu üç bölgenin birinde rakip bir gücün egemenlik kurması veya büyük bir çatışmanın patlak vermesi, ABD'nin istikrarının devamını sağlayacak küresel dengeyi koruma yeteneğine zarar vereceğini. ABD dış politikası bölgede barışın ve petrol kaynaklarının istikrarlı erişimi için kendini garantör olarak görmektedir. Son yıllarda ABD'nin bölgeye yoğun ilgisi artmıştır. I.Körfez Savaşında Irak'a gerçekleştirdiği askeri harekâtla bölgenin söz sahibi olduğunu ortaya koyduğunu." fikrini savunmaktadır.³²⁵

ABD'nin bölgedeki diplomatik çabalarının büyük bölümü Arap – İsrail gerilimini çözmek için girişimleriydi. Clinton'ın amacı bu sorunu anında ve sonsuza dek çözüme girişiminin hayali olmuştur. Kissinger 1993 yılının Eylül ayında Beyaz Saray'daki Oslo Anlaşması, "umudun tüm şüpheleri askıya aldığı anlardan biri olduğunu belirterek. Bu ortamı sağlayan Clinton küresel liderliğin net biçimde Amerika'ya düştüğünü kanıtladığını göstermiştir", demiştir.³²⁶

Soğuk Savaş sırasında Sovyetleri destekleyen Arap ülkelerine karşı, ABD İsrail ile ittifak kurarak real politiğin bir gereği olarak hareket etmiştir. Soğuk Savaşın sonu ile Ortadoğu'da yeni gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin en önemlisi İsrail ve Filistin arasındaki görüşmelerin başlaması olmuştur. Amerika'nın desteği ile Washington'da sürdürülen görüşmeler Norveç Dışişleri Bakanın da arabuluculuk yaptığı görüşmeler ardından 13 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da imzalanan ve 13 Ekimde yürürlüğe giren Oslo Anlaşması olmuştur.³²⁷

Bu anlaşmanın önemi taraflar arasında karşılıklı tanıma gerçekleşmiştir. Filistin ilk etapta sınırlı bir bölgede özerklik ve sorunların belli

---

³²⁵ BRZEZINSKI, **Tercih...**, s. 90

³²⁶ KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s. 148–150

³²⁷ TUNÇ, s. 32

takvim çerçevesinde alınmasını öngörüyordu. Bu anlaşma Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), İsrail'in barış ve güvenlik içinde var olma hakkı tanırken. İsrail de FKÖ'nün Filistin halkının temsilcisi olduğunu kabul etmekteydi.³²⁸

Filistin – İsrail arasındaki barış görüşmeleri bu sürecin başlaması ile beraber ABD ilerleyen tarihlerde bu sürecin içine dahil olmuştur. Clinton bu süreç içinde aktif rol almış ve sorunun çözümü için uğraşmıştır. Clinton tarafların bir araya gelerek görüşmelerini, diyalog kurmalarını ve iş birliği doğrultusunda sorunun çözümü için uğraşmalarını istemekteydi. Clinton bir nevi barış diplomasisi yürütmekteydi. Barış diplomasisinin sonuca ulaşmasında temel engel taraflar arasındaki kavram farklılıkları olmuştur. İsrail ile ABD barışı, iddiaları sona erdiren ve kalıcı yasal statüyü belirleyen bir sıradanlık olarak tanımlamakta, bir anlamda, 21. yüzyıl liberal demokrasi kavramlarını uygulamaktadırlar. Ancak Filistinliler İsrail varlığını kutsal Arap bölgesine tecavüz olarak görmektedirler.³²⁹

Demokratik barış teorisinin liberal demokratik devletlerin aralarında savaşmayacağını, birlikte barış alanı oluşturacakları iddiası doğrultusunda demokratik devletler paylaşmış oldukları ortak değerler doğrultusunda ortak çıkar bilincine sahiptirler. Bu durum toplumlarda karşılıklı olarak paylaşılan bir algı oluşturur. Bu algı Filistin ve İsrail arasında bir türlü oluşturulamadı. Bunu bir sacın iki ayağı olarak değerlendirirsek, sacın bir ayağı eksik olduğundan denge oluşmadı şeklinde ifade edebiliriz.³³⁰

Clinton dış politikada barış ile ilgilendi. Barışı korumak için seçtiği strateji, büyük güçlerle sıcak ilişkilerini sürdürürken Avrupa ve Asya'daki Amerikan barışını korumak ve uygun olduğunda bölgesel barış çabalarını desteklemek oldu. Clinton'ın bu stratejisi birçok politikada önemli bir unsur teşkil etti. Clinton'ın İsrail-Filistin meselesinde aktif rol almasında bazı sebepleri ABD açısından çözüme kavuşturacağını da umut ediyordu. Taraflar

---

³²⁸ TAYYAR ARI, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu**, İstanbul: Alfa Yay., 2004, s. 676

³²⁹ Clinton'un Dış Politikası, s. 16

³³⁰ AĞCAN, s. 126

arasında bir barış sağlanırsa Ortadoğu'da ABD'ye yönelik düşmanlığın azalacağını, hatta köktenci terörün yükselişinin önlenilebileceğini inanmaktaydı.³³¹

Oslo Anlaşması'ndan sonra barış için sunulan takvimde istenmeyen olaylar meydana gelmiştir. Barış umutların azaldığı bir dönemde ABD Dışişleri Bakanı M. Albright mekik diplomasisi sonucu tarafları Washington yakınlarındaki Wye bölgesinde bir araya getirmiştir. 15 Ekimde başlayan müzakereler 23 Ekim 1998'de Wye Anlaşması ile sonuçlanmıştır. Wye Anlaşması ile Oslo'nun işlevsel hale gelmesi amaçlanmıştır.³³²

11 – 24 Temmuz tarihleri arasında Bill Clinton'ın daveti ile taraflar bu kez Camp David zirvesinde bir araya gelmişlerdir. Taraflar 1998 tarihli Wye anlaşmasının geliştirilmiş şeklini kabul eden bir anlaşmayı imzalamışlardır. Clinton'ın barışa olan inancı, görüşmeler ve anlaşmalar sonucu gerçekleşmemiştir. Clinton'ın inandığı değerleri taraflar kabul etmede direnç göstermişlerdir.

C. Irak Politikaları

1991 Körfez Savaşı ardından Irak'a karşı konan BM ambargosu, Irak'a ekonomik ve askeri yaptırımlar öngörüyordu. Bu yaptırımlar Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları ile ilgili koşullar yerine getirdiğinde ambargonun kalkacağını belirtiyordu. Ayrıca ambargonun ABD için önemi Irak'ın petrol gelirlerini kendi istediği gibi değil, BM gözetiminde kullanmasını öngörüyordu. Bu açıdan Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılması sağlanacaktı. Irak ve Saddam için izlenen bu strateji zamanla aşınmaya başladı. Saddam'ın BM silah denetçilerine karşı izlediği tavır, Irak'a yaptırımların sürmesine dayalı Amerikan politikasını kolaylaştırdı. Ancak Saddam BM denetçileri olarak görev yapan yetkililer ile tam ve sürekli bir işbirliği yapmadı.³³³

---

³³¹ WALT, *Clinton'ın Dış Politikasına...* s. 143

³³² ARI, *Geçmişten Günümüze...* s. 733

³³³ TUNÇ, s. 27

Clinton yönetimi süreç içerisinde Irak ile ilgili politikalarını Kissenger' in da belirttiği gibi üç seçenekten birine göre sürdürecektir. Birincisi yola geldiği umut edilen Saddam ile uzlaşmaktı. İkincisi Saddam'ı 687 nolu BM Güvenlik Konseyi önergesi şartlarını yerine getirmesi için zorlayarak iktidarda tutmaktı. Üçüncüsü ise Saddam'ı devirmeyi ulusal politika haline getirmektir.³³⁴

Clinton'ın Irak politikası Saddam'ı darbe ile devrilmesi seçeneği yerine, Saddam iktidarda kaldığı sürece rejimini zayıf tutmayı ve onun bir daha tehdit unsuru haline gelmesini önlemeyi amaç edinmiştir. Clinton yönetimi 1998'e kadar Saddam'ı kendi köşesinde tutmaya dayalı çevreleme politikası izledi. Amerikan dış politikası, Irak ve İran'ı bir arada değerlendirmeye dayalı olarak İran'ı da bu stratejiye dahil etti. Bu strateji Irak'ın toprak bütünlüğünü korumakla beraber Saddam rejimini zayıf tutmak, aynı zamanda da Irak'ın zayıf durumundan yararlanıp Körfezde gücünü artırmak isteyebilecek İran'ı da dizginlemektir.³³⁵

Saddam 1997 Kasım'ında kitle imha silahlarının üretilmesi için oluşturulan Irak programlarını izleyen BM denetim sistemini sabote etti ve 1998'de BM denetçilerini Irak'tan sınır dışı etti. Clinton yönetimi Saddam'ın BM denetçilerini 1998'de ülkeden çıkartması üzerine Irak'a karşı o zamana kadar sürdürdüğü politikasını değiştirdi ve Irak'ta rejim değişikliği siyasetini benimsedi.³³⁶

Clinton dış politikada Irak, İran ve Kuzey Kore gibi bölgesel dost olmayan devletlere karşı çatışma stratejisi ve planlarının odak noktası olarak caydırıcılık ve gerekirse savaş ile saldırganı yenmek esasına dayanan politikalar üretti. ABD için önemli bölgelerde yer alan ülkeler ciddi dengesizliklere sebep olacak kadar yüksek kapasiteli kuvvetlere sahiptirler. Bu devletler çoğu zaman müttefik ve dost ülkelere ve komşulara gözdağı vermektedirler. Clinton bu ülkelere karşı, saldırıyı caydırmak müttefik ve dost

---

³³⁴ KISSINGER, **Amerika'nın Dış Politikaya...** s. 172

³³⁵ TUNÇ, s. 26–28

³³⁶ SEWELL, s. 192

Ülkelerin baskı görmelerini engellemek ve her Şeyden önemlisi, meydana gelirse öncelikle dost ve mtfeviklerle birlikte ve gerekirse tek başına saldırıyı savuŐturmak için kuvvetlerimiz bu tehdidi karŐılamaya hazırlıktır ifadesini kullanmıştır. Irak'ın Kuveyt'e yaptığı saldırı sırasında çabuk cevap vererek gösterdiğimiz kararlılığımızı korumalıyız da demiştir.³³⁷

D. Orta Asya ve Kafkasya Politikaları

Soğuk Savaş sonrası ABD Orta Asya'ya yönelik politikalar geliŐtirmede geç kalmamıştır. ABD Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ardından ortaya çıkan ve bağımsızlığını ilan eden devletleri ilk tanıyan ülkeler arasında yer almıştır. Bölgedeki devletlerle diplomatik ilişkiler kurulmuş ve 1992'de ABD bölgeye yönelik üst düzeyde yöneticileri ziyaretlerde bulunmuştur. Bu dönemde Amerikan dış politikasının bölgeye yönelik ncelikleri Şöyleydi:

1. Kazakistan'ın nükleer silahları konusunu çözme ve diğer devletlere özellikle İran'a nükleer silahların, transferini ve teknolojisinin aktarımını önleyerek nükleer silahların yayılmayı engellemek.
2. Bölgenin tabii kaynaklarıyla ilgili, özellikle, petrol ve doğal gazın iŐletilmesinde önemli bir rol almak ve pazarlamasında söz sahibi olmak.
3. Yeni kurulan devletlerini Batı güvenlik ve ekonomi sistemine dâhil etmek.
4. Bu bölgede demokrasi ve insan haklarını yaymak.
5. Bu politik amaçları Rusya ile ilişkili bozmadan, tehlikeye atmadan eriŐmek.³³⁸

Clinton döneminde bölgeye yönelik politikalarda ne çıkan demokrasi ve insan hakları olmuştur. Clinton'un Demokratik BariŐ yaklaşımı doğrultusunda bu politikalar izlenmiŐtir. Ancak bölgedeki yeni devletlerin siyasi yapıları demokrasi ve insan hakları konusunda temkinli yaklaşımları bu

---

³³⁷ Clinton'un Dış Politikası, s. 19–20

³³⁸ İdris BAL, "ABD'nin Orta Asya Politikası", **Siyaset ve Toplum Dergisi**, Sayı: 2, (Bahar 2005) s. 43

politikaların stratejisini alt seviyede tutmuştur. ABD'nin bölge üzerindeki ekonomik çıkarları bu politikalardan geri adım atmasında etkili olmuştur.

Clinton'ın ikinci başkanlık döneminde bölgeye yönelik politikaların geliştirilmesinde ve uygulamasında Brzezinski'nin *Büyük Satranç Tahtası* adlı eserindeki görüşlerle benzerlikler bulunması dikkati çekicidir. Brzezinski'nin Avrasya Balkanları olarak tanımladığı coğrafyaya giren Orta Asya bölgesinin ekonomik gücüne vurgu yaparak ve bölge üzerinde ABD'nin hâkimiyetinin hakkı olduğunu belirtmektedir.³³⁹

Clinton yönetimi 1997'den sonra Kafkasya bölgesine Hazar Denizi merkezli politikalara da ağırlık vermeye başlamıştır. Bölge üzerinden geçen petrol ve doğal gaz boru hatları politikaların ana gündemini oluşturmuştur. Clinton yönetimin bu bölgeye yönelik dış politikası şöyleydi:

1. Bölge devletlerinin demokratikleşme ve Pazar ekonomilerine geçme süreçleri hızlandırılacak ve sağlanacaktır.
2. Hazar enerji kaynaklarının güvenliği sağlanacak. Rusya kontrolü olmaksızın farklı güzergâhlardan dünya piyasalarına ulaşması garanti altına alınacak.
3. Bölgesel çatışmalar, barışçıl yollarla çözüme kavuşturulacak ve bölge devletlerinin önce kendi aralarında daha sonra da diğer devletler ile bütünleşmesi sağlanacak.
4. ABD ve diğer ülkelerin şirketlerinin bölgedeki ticari faaliyetleri desteklenecek.³⁴⁰

Clinton bölgede demokrasilerin yayılması konusunda göstermiş olduğu hassasiyeti sürdürmüştür. Ayrıca ABD, bölgede barışı tesis edebilmek için bölgesel çatışmalarda NATO ile birlikte bölgedeki devletlerle ortaklaşa barış gücü operasyonların yapılmasını desteklemektedir. ABD bölge devletlerinin NATO'ya katılmasını da desteklemiştir. Bu şekilde Batı'ya entegre olmaları

---

³³⁹ BRZEZINSKI, *Büyük Satranç Tahtası...* s. 112

³⁴⁰ Ertan EFEGİL, "Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 2, (Yaz 2000), s. 191

sağlanarak, Rusya'nın bölge devletleri üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası ABD küresel ölçekli politikalara önem vermişti. Orta Asya ve Kafkasya ise küresel politikaların odağında yer almaktaydı. Brzezinski küresel politikalara hâkim olmanın bu bölgenin hâkimiyetinden geçtiğini belirtmişti. Bu bölgenin otorite boşluğu ve istikrarsızlığın önemli sonuçlar doğuracağını bu yüzden ABD'nin bölgede etkin bir güç ve istikrar sağlayan devlet olma rolünü elde etmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ayrıca bölge üzerinde sağlanacak kontrol stratejik olarak önemli sonuçları olacaktır. Önemli güç odakları olan Rusya ve Çin çevrelenerek bölge üzerindeki etkinlikleri azami seviyeye inecektir.³⁴¹

Sonuçta Clinton döneminde Orta Asya ve Kafkasya bölgesine yönelik politikalarda ekonomik ve güvenlik çıkarları, insan hakları ve demokratikleşme çabalarının önüne geçmiştir. Bölge devletlerin yeni bağımsızlıklarını kazanmasına rağmen geçmişten gelen siyasi yapıları demokrasi konusunda tereddütleri olmuştur. Bu doğrultuda ABD bölgeye yönelik demokrasi politikalarını zamana yaymıştır. ABD'nin bölgeye yönelik politikasında öncelik ekonomik çıkar, petrol ve doğal gaz olmuştur. Brzezinski'nin de belirttiği gibi bölge ABD jeostratejisinin ana hedefi olarak daima kalacaktır.³⁴²

III. George W.Bush Dönemi-Amerikan İstisnacılığı

George W. Bush 2000 yılında başkanlık seçimlerinde Demokrat aday Al Gore'u geçerek başkan seçilmiştir. Amerikan dış politikası ile beraber dünya siyasetinde de bir belirsizlik ve durağanlık hâkimdi. Bush iktidara gelirken Clinton'ın idealist yaklaşımlarını eleştirerek realist söylemlerin ağırlıklı olduğu bir politika ile başkanlık koltuğuna oturmuştur. Bush ilk ve

---

³⁴¹ BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası...** s.134

³⁴² BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası...** s.136

ikinci başkanlık dönemlerinde Amerikan dış politikası da geçmiş başkanlardan farklı bir istisna oluşturmaktaydı.³⁴³

Bush'un dış politikası "devrimci" olarak nitelendirilmektedir. Bush'un entelektüel çevrelerinde konuşulan anahtar sorunların temelini Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya politikasındaki etkinliği ve davranışları değil, bunların ideolojik temelleri oluşturmuştur. Son dönemde Amerikan dış politikası üzerine etki eden yaklaşımlar Soğuk Savaş döneminde ve sonrasındaki yaklaşımların benzeridir. Bunlar, öncelikle ABD'nin kendini liberal ve dini değerlerin koruyucusu olarak göstermesidir. İkinci olarak demokratik olmayan rejimlerle mücadele etme gerekliliği düşüncesi. Üçüncü olarak ise Amerikan toplumu modelinin genel bir model olduğu ve her yerde geçerli olduğu yaklaşımıdır.³⁴⁴

Bush döneminde geleneksel ve dini Amerikan dış politikası değerleri özellikle son bir kaç yıl içerisinde problemler üzerinde durmaya başladı ve ABD'nin dış arenada hareketi için yeni motivasyon yaratma çabasını taşımaktaydı. Bush yönetiminin dış politikasının bu yeni görüşün adı Amerikan İstisnacılığı (*American exceptionalism*) olarak bilinen milliyetçilik türü olmuştur.

ABD dışında pek fazla bilinmeyen ve kuruluş yıllarından bu yana Amerikan milliyetçiliğinin çekirdeğini oluşturan bu kavrama göre Amerikan ulusu, Tanrının kutsadığı ve dünyaya özgürlük getirmekle yükümlü kıldığı bir ulustur. Bu yaklaşım 18. yüzyıldan beri Amerika'nın büyüyen gücüne paralel olarak gelişmiş ve 20. yüzyılda Cumhuriyetçi Parti'nin muhafazakâr kanadı tarafından kriz dönemlerinde ve kamuoyu desteği gerektiği zamanlarda öne çıkartılmıştır.³⁴⁵

---

³⁴³ Melvyn P. LEFFLER, "Bush'un Dış Politikası", **Foreign Policy (Türkiye Baskısı)**, Sayı:30, (Kasım-Aralık 2004) s.10

³⁴⁴ LEFFLER, s.11

³⁴⁵ TÜRKMEN, s. 166

“Amerikan İstisnacılığı” görüşü Amerika’nın benzersizliğine yapılan bir vurguyu ifade etmektedir. ABD geçmişten günümüze klasik anlamda en liberal yönetim biçimine sahip olan devlettir. Birleşik Devletler en zengin ve büyük endüstrileşmiş millet olarak kalsa da, o gelirin çok az bir kısmını refaha adanmakta ve devlet diğer gelişmiş milletlerde görüldüğüne oranla ekonomiye daha az müdahale etmektedir. ABD’nin ayakları üstünde durabilen, sınıf bilincine sahip, radikal politik hareketleri bulunmamaktadır. Aynı zamanda ticaret sendikaları da diğer endüstrileşmiş ülkelere oranla daha zayıftır ve 1950’lerin ortalarından beri gerilemeye devam etmektedir.³⁴⁶

Amerikan istisnacılığının dört noktası öne çıkmaktadır. Birinci olarak her şeyden önce Avrupa ve Amerika’da hâkim olan devlet egemenliği kavramları farklıdır. Amerikan yaklaşımının temelindeki sorun ise, dünyaya özgürlük getirme misyonunu taşıyan bir devletin egemenliğini başkaları ile paylaşmasının imkânsızlığıdır. İkinci nokta, Amerikan dış politikasının meşrutiyetinin uluslararası rejimlerden çok, ulusal onaya bağlı oluşudur. Zira Bush yönetiminin yetkilileri doğrudan veya dolaylı olarak uluslararası anlaşmaların bağlayıcı olmadığını vurgulamaktadırlar. Üçüncü olarak, özgürlüğü yaymak Amerika’nın misyonu ise de, temel olarak bu misyonun sadece Amerikan değerlerine göre yürütülmesi ve diğer uluslara Amerikan hak ve özgürlük kavramlarının götürülmesidir. Son olarak Amerikan dış politikasında çok taraflılık geleneğinin varlığına rağmen bunun kuvvetli olmadığıdır. Amerikan istisnacılığı kavramı yeni muhafazakârlar tarafından Bush yönetiminde yer almıştır. Bush da Reagan gibi bu kavrama kuvvetli inancını taşımaktadır.³⁴⁷

George W. Bush’un ilk yönetim yılları içinde Amerikan düşünür ve dış politika analistçilerin yaptığı tartışmalar Clinton döneminkinden farklı değildi. Bir taraftan yeni başkana dış politikada Wilsoncu dış politika savunanlar daha merkezi değerler yaklaşımını benimsemesi tavsiye ederken, diğer taraftan da realpolitik düşünürleri neorealizmin pragmatik çözümlerini tavsiye etmekteydi.

---

³⁴⁶ LİPSET, 33–34

³⁴⁷ TÜRKMEN, s.167–168

Realpolitik anlamındaki dış politikanın amacı, Amerikan hegemonyasının uluslararası ilişkileri kendi değerleri ile düzenleme amacını taşımaktır. Bununla birlikte demokrasileri genişletmek de başlıca hedeflerin arasında yer almaktaydı. Bush döneminde, her iki yaklaşımın hedeflediği politikalar gerçekleşmiştir.³⁴⁸

Aslında George W.Bush dönemini 11 Eylül'den önce ve sonra diye ayırmak daha mantıklı bir yaklaşım olacaktır. Bu olayların sonunda Bush döneminin politikalarını yönlendiren Yeni Muhafazakârların etkinlikleri artmıştır. Amerikan dış politikasının da bu yeni yaklaşımın politikaları uluslararası ortamda tartışmalar yaratsa da Bush dönemine damgasını vurmuştur.

Bush realist politikaları takip edeceğini ifade ederek başkan olmuştu. Ancak 11 Eylül'den sonra realist politikalar yerine idealist görüşler ağırlık kazanmıştır. Fakat Bush'un idealist politikalarına, realizmin belirleyicilerinden olan ulusal çıkar ve askeri güç kavramları da eklenmişti. Bu bir nevi "idealizm ile realizmin" sentezi olmuştur. Bu yeni görüş Yeni Muhafazakârların politik yaklaşımı olmuştur. Bush'un dış politikası da bu yaklaşımın temellerine üzerine kurulmuştur.³⁴⁹

A. 11 Eylül 2003 Yeni Bir Dönem

11 Eylül 2001 günü New York'taki Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kulelerine ve Washington'daki Pentagon binalarına yapılan terörist saldırılar bütün dünyada şok etkisi yaratmıştır. 11 Eylül ABD için milat olduğu kadar uluslararası politika açısından da milat olmuştur. Uluslararası politikadaki ilişkiler, anlaşmalar ve görüşmeler 11 Eylül'den önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 11 Eylül 2001 olayları dünya düzeninin inşa edilmesinde yeni Amerikan yaklaşımlarının hareket noktası olmuş, yalnız bir önceki dönemin değer ve çıkar çatışmasını alevlendirmekle kalmamış, ayrıca

---

³⁴⁸ Jay TOLSON, "The New American Empire?" **U.S. News World Report**, Vol: 134 (September 2003), s. 36

³⁴⁹ LEFFLER, s.13

yenilerini de ortaya çıkartmıştır. Uluslararası terörizm ve onu destekleyen devletlere karşı başlayan savaş bazı Amerikalı düşünürler tarafından yalnız ABD ulusal güvenliği açısından değil politik teori açısından da değerlendirilmesi istenmekteydi.³⁵⁰

İlk olarak “medeniyetler çatışmasının” gerçekleştiği fikri yaygın şekilde dile getirilmiştir. Bu olayın sonunda Yeni Muhafazakârların yönetimdeki etkinlikleri belirgin şekilde artmıştır. Yeni Muhafazakârların, ABD'nin kuruluşunda yer alan Hristiyan değerlerin etkisiyle Müslüman değerlerle çatışması radikal terörizm kendini gösterdiği görüşlerini yaygın şekilde dile getirmişlerdir. Yeni Muhafazakârların yönetimde etkinliğinin artması Bush'un dış politikadaki kararlarına da yansımıştır.

11 Eylül'den önce Bush yönetimi realist bir dış politika perspektifini ön plana çıkartmış, ayrıca Amerikan gücünü insanlığın refahını artırması gibi ikinci derecede etkiler yaratmak amacıyla kullanmaması gerektiğini savunmaktaydı. Bush ABD'nin kalıcı ulusal çıkarlarını tutarlı biçimde takip etmesi ile özgürlük, demokrasi ve barışın kendiliğinden sağlanacağını iddia etmekteydi. New York ve Washington'a karşı gerçekleştirilen terör saldırılarından sonra tehdit algılaması değişen Bush yönetimi saldırgan stratejiler ortaya koymaya başlamıştır. 11 Eylül'den önce yönetimdeki Yeni Muhafazakârların en büyük kaygısı terörizm değildi. Daha ziyade Çin ya da yeniden güçlenen Rusya gibi, ABD'nin gücüne karşı gelebilecek denk rakiplerin yükselmesinin önüne geçmeye odaklanmışlardı.³⁵¹

Soğuk Savaş uzmanı Gaddis; “Başkan Bush'un Roosevelt'in başkanlığından bu yana Amerikan stratejisi üzerinde en büyük değişikliği yapmış lider olduğunu iddia etmiş. Roosevelt'in 1941 Pearl Harbor baskını sonucu ABD güvenliğinin uzaklık ölçütleri ile korunamayacağını belirtmiştir, aynı şekilde 11 Eylül saldırıları devletlere karşı yürütülen caydırma

---

³⁵⁰ TOLSON, s. 38

³⁵¹ LEFFLER, s.14

politikasının hükümet dışı aktörlere karşı geçerli olamayacağını kanıtlamıştır.³⁵²

Amerikan dış politikası, 11 Eylül öncesi kısa süreli realist eğimler hâkim olsa da, saldırılardan sonra Yeni Muhafazakârların görüşleri ile tek taraflı ve otoriter bir müdahalecilik şeklini alarak uluslararası meşruiyeti ikinci planda değerlendirmiştir.³⁵³

Amerikan dış politikasının son dönemlerde uygulamadaki zıtlıklar ön planda yer almıştır. Bu zıtlıklar ideolojik niteliklere sahip rasyonel ve ölçülü yaklaşım yerine, saldırgan ve kimseyi tanımaz politikalarıdır. Bunlar da ABD'nin hem müttefiklerini hem de uluslararası camiayı rahatsız etmektedir. Amerikan dış politikasının kuruluşundan günümüze kadar gelen devamlılık ve değişim geleneği bu zıtlıklar sonucunda dış politikasında bir sapma olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Amerikan dış politikasının yapısında ve dinamiklerinde değişiklikler meydana gelmiştir, 2001 yılından beri dış politikanın şekillenmesinde Savunma Bakanlığı da önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu kurumdaki Yeni Muhafazakârlar görüşlerin etkin konumda olması neden olmaktadır.

ABD'nin uluslararası olaylara yaklaşımda saldırgan yöntemleri tercih etmesi Bush yönetimin içindeki Yeni Muhafazakâr kanadın politikaları olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca Bush yönetiminin ortaya koymuş olduğu uluslararası terörizm ile mücadele çok geniş bir jeopolitiği kapsamaktaydı. Hedefleri ABD'nin ulusal güvenliğini kullanarak sağlaması idi. Tabii güç kullanırken Yeni Muhafazakârların dış politikadaki tek yanlılık ve uluslararası örgütleri dikkate almayan görüşleri zaman ilerledikçe ortaya çıkmıştır.

---

³⁵² John Lewis GADDIS, "Büyük Dönüşüm Stratejisi", **Foreign Policy (Türkiye Baskısı)** Sayı:23, (Kasım-Aralık 2002), s. 54

³⁵³TÜRKMEN, s. 178

B.Önleyici Vuruş Doktrini

20 Eylül 2002' de kamuoyuna açıklanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi" raporu ABD'nin 11 Eylül sonrası uluslararası güvenlik stratejisini ve küresel tehditleri tanımlayarak bunlarla mücadelenin ana hatlarını ve hedefleri tanımlaması bakımından çok önemli ve tarihi bir belge niteliğini taşımaktadır.

Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS) belgesi toplam dokuz bölümden oluşmaktadır. UGS giriş bölümünde üç görev özellikle ön planda yer almaktadır.

- 1.Barışı savunmak için teröristler ve diktatörlerle savaşmak.
- 2.Barışı korumak için büyük güçler ile iyi ilişkiler kurmak.
- 3.Barışı yaymak için özgür ve açık toplumları her kıtada teşvik etmek.³⁵⁴

Bu bağlamda UGS ana noktalar olarak, ABD'nin değer ve çıkarlarının bir araya getirilerek açık bir Amerikan uluslararasılığı yansıtmak, dünyanın hem daha güvenli hem de daha müreffeh olması için uğraşmak, siyasi ve ekonomik özgürlüklerin desteklenmesi ve diğer devletlerle barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi sağlamak. Ortaya koyan görüşler doğrultusunda politik ve askeri girişimlere başvurulması konusunda kısa, orta ve uzun vadeli hedefler konmuştur.³⁵⁵

UGS belgesinin global terörizmle mücadele kapsamında, raporun üçüncü bölümünde detaylı olarak ortaya konmuştur. "Global terörizm yenmek için ittifakları güçlendirmek ve ABD ile müttefiklere yönelik saldırıları önlemeye" çalışmak başlığı altında, ABD'nin global terörizme karşı bir savaş içerisinde olduğu, düşmanın tek bir siyasi rejim veya kişiden oluşmadığı, belli bir din ve ideolojiye sahip olmadığı, bu doğrultuda dünya çapında bir

---

³⁵⁴ GADDIS, s. 54–55

³⁵⁵ Kaan H. ÖKTEN, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?" Toktamış ATEŞ (Der), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara: Ümit Yay., 2004, s. 157-158

terörizm faaliyetiyle karşı karşıya olunduğu belirtilmektedir. Global terörizm ile mücadele için izlenecek politikalar şu şekilde verilmiştir; “Terör örgütlerini ve yöneticilerini bulup ortadan kaldırmak, örgütlerin komuta, kontrol ve iletişim yapılarını ortadan kaldırmak, örgütlerin maddi ve mali destek kaynaklarını ortadan kaldırmak”. Bu hedefleri gerçekleştirmek için UGS izlenecek yolu da şu şekilde ortaya koymaktadır; “ Kitle İmha Silahlarına sahip olan veya bunlara sahip olmak için uğraşan küresel terör örgütlerine karşı ulusal ve uluslararası gücün tüm olanaklarından yararlanmak. Bir terörist tehdit algılandığı anda önleyici vuruş eylemi (preemptive) ile ortadan kaldırmak, teröristlere yönelik karşı eylemlerde ABD’nin tek başına da olsa hareket göstermesinden kaçınmamak.”³⁵⁶

Öne çıkan kavram olan önleyici vuruş, Soğuk Savaş boyunca uygulanmış olan önleyici müdahale stratejisindeki değişiklik olmuş halidir. Bu dönem içerisinde muhtemel savaş planları, kısa vadede kesinleşen bir saldırıya karşı önceden vurmayı içermekteydi. Bu tip müdahaleler uluslararası hukuk açısından sorun teşkil etmiyordu. Bunun dışında diğer bir strateji ise, uzun vadede bir saldırıya karşı önleyici müdahaledir. 11 Eylül’den sonra Irak’ta Saddam rejimine karşı uygulanmıştır. 11 Eylül’ün etkisiyle bu müdahale, çeşitli devletlerden destek alan terörist grupların ne zaman, nerde ve nasıl saldırıya geçeceklerinin bilinmemesi ve onları saklayan kaynakların yeni saldırıya meyden verilmeden kurutulması gerektiği görüşüdür. Zira kesinleşmiş saldırıya karşı önceden vurma ile muhtemel saldırıya karşı önleyici müdahale arasında ABD perspektifinden bir fark kalmamıştır.³⁵⁷

Önleyici vuruş UGS öne çıkan ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Kavram yükselen veya olası tehditlere karşı yapılacak olan her türlü askeri eylem ifade etmektedir. Önleyici vuruş Kitle İmha Silahlarına sahip teröristler ve diktatör yönetimli devletlere karşı kullanılmak üzere ortaya çıkmıştır.³⁵⁸

---

³⁵⁶ ÖKTEN, s.159

³⁵⁷ TÜRKMEN, s. 173

Ulusal Güvenlik Danışmanı dönemi sırasında Rice, önleyici vuruş stratejisinin üç nokta üzerinde kurulu olduğunu belirtmiştir. Bunlar, "teröristlere ve haydut rejimlere engel olmak; büyük güçler arasındaki ilişkileri uyumlu hale getirmek ve dünyanın her yerinde refah ve demokrasi geliştirmek."³⁵⁹ Strateji gerçekleştirme sırasında saldırgan rejimleri ve teröristleri tek taraflı önleyici vuruş ile ortadan kaldırırken büyük güçler olan ilişkilerdeki denge bozulmaktadır. Önleyici eylemin özellikle uluslararası hukuk açısından da tartışmalara yol açmıştır.³⁶⁰

Bu tartışmalara karşı Bush yönetimi, önleyici vuruş seçeneğine sıklıkla başvurulmayacağı, tehdit oluşturan ülkelere karşı olacağı doğrultusunda açıklamalar getirmişlerdir. Ayrıca ABD'nin tek başına ve kendini savunma hakkını saklı olacağı, herhangi bir saldırı karşısında olası uluslararası politika araçları sonuç vermediğinde önleyici vuruş seçeneğinin her zaman devreye gireceğini ifade etmişlerdir.³⁶¹

Bu konu hakkında Kissinger'ın görüşleri dikkat çekicidir; Kissinger, önleyici vuruşun askeri müdahale tercihini daha geniş ve tarihsel bir boyut içinde ele alarak, ABD'nin önleyici vuruş tercihini saklı tutması, evrensel bir hakkı olarak görmektedir. Kissinger önleyici müdahale tercihini üzerinde yapılan tartışmaların aslında sistemik tartışmalar olarak kabul edilmesini ifade etmektedir. Kissinger'e göre; "ulus-devletlerin temelindeki ulusal egemenlik kavramı ele alındığında önleyici vuruş tercihi ile ilgili bir tanımlama yapmaktadır. Terör örgütlerin ulus-devlet temelinde olmadıkları için, bunlara karşı yapılacak önleyici vuruş eylemi, ulus-devletin egemenliği sorununa

---

³⁵⁸ Ahmet K.HAN, "Taraflısız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakâr Komplotu? ve Bush Doktrini", Toktamış ATEŞ (Der), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara: Ümit Yay. 2004, s. 147-149

³⁵⁹ Michael E.HANLON, Susan E.RİCE, James B.STEİNBERG, "The New National Security Strategy and Preemption", **International Studies Review**, Vol:6, (2004), 310

³⁶⁰ LEFFLER, s.14

³⁶¹ ÖKTEN, s. 166

zarar vermeyecektir. Zira ulusal egemenlik kavramını anlamsız yapan, terör örgütlerinin kendisidir.”³⁶²

UGS belgesi teorik açıdan incelediğimizde, realist teorinin Soğuk Savaş'ın kazanılmasını sağlayan çevreleme ve caydırma stratejileri UGS' de ortaya konan tehditleri karşı işe yaramamaktadır. Liberal kavramlar olan ve 1990'dan sonrası Amerikan dış politikasında sıkça kullanılan demokratikleşme, insani müdahale, çok taraflı işbirliği, stratejik ortaklık politikalar revizyona uğrayarak Yeni Muhafazakârlar tarafından önleyici vuruş stratejisi içerisinde değerlendirmektedir. Şöyle ki, Bush'un UGS' si proaktif bir yaklaşım olmaktadır. Clinton yönetiminin, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine yönelik eğilimlerini reddetmektedir. Bush güç ile ilkeler arasında dengeyi sağlama konusunda dengeyi sağlaması açısından da Wilsoncu bir yaklaşım ortaya koymaktadır.³⁶³

Bush'un Wilsoncu yaklaşım, demokrasinin her yere yayılmasını strateji olarak kabul etmektedir. Bu strateji tüm dünyaya hatta Ortadoğu gibi şimdiye kadar demokrasilere direnen bölgelere bile, demokrasi için güvenli bir yer haline gelene mücadele edilmesini amaçlamaktadır. Ancak Bush'un yaklaşım tarzı tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bush'un dış politikasındaki tek yanlılık Irak'a müdahalesinde ortaya çıkmıştır.³⁶⁴

Sonuç olarak UGS belgesi ile ortaya çıkan sonuçlar 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasının derinden etkilemiştir. Belgede ortaya konulan noktalar özet olarak şöyledir; “Kitle İmha Silahlarına sahip olan ve sahip olmaya çalışan haydut devletlere ve terör örgütlerine karşı önleyici vuruş eylemi doğrultusunda askeri müdahaleyi meşruluk kazandırmıştır. Demokrasiyi dünyanın her tarafında sağlam biçimde gelişebilmesi için gerekli projeler geliştirerek faaliyetlerde bulunmak. Diğer bir nokta bir taraftan çok taraflı uluslararası işbirliğine ağırlık verirken diğer taraftan tek başına da olsa

---

³⁶² Henry KISSINGER, “Önleyici Vuruş Stratejisi ve Westfalya'nın Sonu” **NPQ**, Cilt: 6 Sayı: 1 (2004), s. 24

³⁶³ GADDIS, s.58–59

³⁶⁴ LEFEBVRE, s.76

ulusal çıkarların savulması için her türlü politik ve askeri seçeneklerin kullanılmasını sağlamak” Afganistan operasyonunda sağlanan uluslararası konsensüs Irak müdahalesinde sağlanamamıştır.³⁶⁵

C.Afganistan ve Irak Harekâtları

George W. Bush yönetimi içerisindeki Yeni Muhafazakârlar ABD'nin uluslararası olaylara yaklaşımlarını kendi agresif düşünce yapıları ile şekillendirmektedirler. Özellikle 11 Eylül Yeni Muhafazakârlar için şans olmuştur. Böyle bir ortamda kendi politik görüşlerini bir bir gerçekleştirmişlerdir. Afganistan ve Irak harekâtları Yeni Muhafazakârların jeopolitik planları gerçekleştirmeleri için değerlendirmişlerdir. Yeni Muhafazakârların ideolojik temelleri realist ve idealist yaklaşımların sentezlerinden oluşmaktaydı ancak kendi fikirlerine uygun olan yönlerini alarak oluşturmuşlardı.³⁶⁶

Bu noktada ABD, Afganistan'a müdahaleyi uluslararası terörizmle mücadele kapsamında gerçekleştirdiğini uluslararası kamuoyuna duyulmuştur. Yeni Muhafazakârlar Afganistan'ın demokratikleşmesi çerçevesinde Wilsoncu dış politika sergilemişlerdir. 2003'deki Irak'a müdahalede demokratik olmayan yönetimi ortadan kaldırmak ve demokratik değerleri bu ülkeye getirmek misyonu ile askeri güç kullanılmıştır. Irak müdahalesinde de real politik anlayışı içerisinde ulusal çıkarı ön planda tutan ABD, demokrasi ve istikrardan daha önemli olduğu noktasında çıkarları Ortadoğu'da etkinlik konusunda olmuştur. Ancak Yeni Muhafazakârların öne sürmüş oldukları nedenler idealistler ve realistler tarafından yoğun eleştirilere sebep olmuştur.

İdealistler Bush yönetimin Irak'a müdahale sürecinde BM ve müttefik devletlerin görüşlerini dikkate almaması konusunda yoğun eleştiriler getirmişlerdir. İdealistlere göre, ABD'nin demokratik değerlerden uzaklaştığını ve uluslararası meşruiyeti göz ardı ettiği konusunda tepki göstermişlerdir.

---

³⁶⁵ ÖKTEN, s. 174

³⁶⁶ YANARDAĞ, s.37-39

Realistler ise, Clinton'a yapılan eleştirilerin bir benzerini Bush ve yönetimine yaparak, dünyaya demokrasi yayma ideali noktasında, Amerikanın çıkarlarına zarar getirdiklerini ifade etmişlerdir.³⁶⁷

Bush ve yönetimi Irak müdahalesini meşruiyet kazandırmak için Saddam Hüseyin elinde bulundurduğu Kitle İmha Silahlarının yok edilmesi veya denetim altına alınmasını öne sürmüştür. Ayrıca ABD, bir başka neden olarak da Irak'ın 11 Eylül saldırganları olan El Kaide örgütü ile ilişkisi olduğunu ve bu terör örgütün lojistik desteğini kesmek olduğunu uluslararası kamuoyuna duyurmuştur. Ancak Irak'ta nükleer, biyolojik ve kimyevi silahlar bulunmadığı gibi Saddam ile El Kaide arasında bağlantıyı kanıtlayacak güçlü delillerde bulunamamıştır.³⁶⁸

Afganistan müdahalesinde uluslararası camiyanın desteği alınmıştır. Çünkü bu ülke ile ilgili suçlamaların delilleri de mevcuttu. Afganistan uluslararası terörist gruplara destek vererek onlara yaşam sahası sunmaktaydı. Irak müdahalesinin aksine Afganistan'a müdahalede uluslararası meşruiyet sağlanmıştı. Yeni Muhafazakârlar, Afganistan ve Irak müdahalelerini ulus inşası doğrultusunda gerçekleştirmişlerdir. Son dönemde ortaya çıkan "ulus inşası ve devlet inşası" kavramları Yeni Muhafazakârlardan olan Fukuyama aittir. Fukuyama, dünya üzerindeki başarısız devletlerin sorun teşkil ettiklerini ve bu devletlerin terör örgütleri ve şiddetin kaynağı olduğu fikrini ortaya koymuştur.³⁶⁹ Amerikan dış politikasında teorik yaklaşımların etkin olduğu Irak ve Afganistan müdahalelerinde görülmüştür.

ABD Irak müdahalesini, bu ülke ile beraber bölgedeki diğer otoriter devletlere demokrasi ve refah getirme amacı taşıdığını ilan etmiştir. Bu amaç

---

³⁶⁷ SNYDER, s.43–44

³⁶⁸ Galip B. İSEN, "Amerikan Bilgeliğinin Irak Yazı-Turası: Gücün Gerçeği mi, Gerçeğin Gücü mü?" Toktamış ATEŞ (Der), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara: Ümit Yay. 2004, s.304

³⁶⁹ Francis FUKUYAMA, **Devlet İnşası, 21 Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004

Yeni Muhafazakârlar tarafından öne sürülmüştür. Bush, demokrasinin yayılması ve demokratik barış sağlanması gibi kavramları kullanarak, Ortadoğu da ve her yerde insanların bir arada, özgürce yaşama arzusu içinde olduğunu ifade etmiştir. Aslında bu kavramlar ve amaçlar demokratik barış teorisinin öngörüleridir ancak Bush yönetimi terörle mücadelede tek taraflı yaklaşımları fikirleri ile uygulamaları birbirinden ayırmıştır. Buda demokratik barış kavramlarının amacına uygun kullanılmadığını göstermiştir. Yeni Muhafazakârların bu kavramları kendi görüşleri ve hedefleri doğrultusunda kullanılmıştır. Ortadoğu'daki ve diğer bölgelerdeki demokratikleşme amaçları iyi niyetli bir girişim olsa da tek taraflı yaklaşımlar ve önleyici vuruş stratejisi içerisinde gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır.³⁷⁰ Yeni Muhafazakârlar Irak'ta ve Afganistan'da giriştikleri mücadele Wilson'ın küresel demokrasi misyonu çerçevesinde sürdürmek isteler de tek taraflı hareket etmeleri amaçlarında başarısızla sonuçlanmıştır.

---

³⁷⁰ LEFFLER, s.15

SONUÇ

Bu çalışma Amerikan dış politikasının teorik yaklaşımlar bazında incelemeyi amaçlamıştır. Bu amacı yerine getirmek için iki bölümde Amerikan dış politikasını etkileyen teoriler ve teorik yaklaşımların bütün görüşleri ortaya konmuştur. Amerikan dış politikası Soğuk Savaş sonrasında belirsizlik hâkim olsa da bu durum çabuk geçilmiştir. Bunun sebebi olarak da bu dönemde ortaya çıkan teorik yaklaşımlar kısa süreli de olsa teorilerin işlevini yerine getirmiştir. Ancak bu teorik yaklaşımlar teorilerin temel argümanlarından kopuk görüşler yerine analitik bağlantılı görüşler ortaya koymuşlardır. İdealist yaklaşım; demokratik barış teorisi ve Fukuyama'nın görüşleri birbiriyle örtüşürken, realist yaklaşım ile Brzezinski'nin tezleri birbirine benzemektedir.

Amerikan dış politikasındaki kararların arka planında belli bir düşünsel birikim olduğu ortaya çıkmıştır. Bu birikimler iki başlık altında toplanmıştır. Birinci başlık altında uluslararası ilişkiler teorilerinden realizmin ve idealizmin uluslararası sistemi betimleme ve açıklama amacı içerisindedirler. Her bir teori uluslararası sistemin doğasını açıklayacak ve tümü ile kuşatacak bir çerçeveyi sunmaya çalışır.

Realizm, uluslararası sistemin doğasını; insan, devlet ve uluslararası yapıdan yola çıkarak tanımlamıştır. Devlet varoluşsal hedefleri bakımından gücünü en üst seviyeye çıkarmak, güvenliğini sağlamak ve çıkarını öncelemekle uğraşır. Eşit konumdaki devletlerden oluşan uluslararası yapı ise üst bir otorite bulunmadığından dolayı anarşiktir. Bu anarşik yapı, devletlerin uluslararası yapıda kendi başlarına hayatta kalmanın yollarını kendi güç kapasitelerine dayanarak kalmayı zorlar. Sonuçta devletler bu ortamda dış politikaları da ulusal çıkarı maksimum düzeyde politikalar üretmektedirler. Dış politika belirleyicileri olarak da güç, güç dengesi ve ulusal çıkar kavramları olmuştur. Amerikan dış politikasındaki real politik realizm ile özdeşleşmektedir.

İdealizm ise, uluslararası sistemin doğasını uyum ve işbirliğine dayalı barışçıl bir yapı içerisinde açıklamaktadır. Bu kanıya da rasyonel birey,

demokratik yönetim yola çıkararak ulaşmıştır. Rasyonel bireyin amaç ve önceliklerini gerçekleştirmek zorunluluğu bulunan demokratik devletler aralarında barışçıl ilişkiler geliştireceği düşünülür. Aynı düzlemde, liberalizm ticaretin bireyler arasında karşılıklı bağımlılığı ve anlayışı artırarak bir toplum düşüncesi oluşturacağından hareketle bunun barışçıl bir uluslararası sistemin temeli olduğunu belirtmiştir. Liberalizmin uluslararası sistemin doğasını barışçıl bir şekilde açıklamaktadır. Dolayısıyla dış politika da uzlaşıcı ve demokratik değerleri ön planda tutan bir yaklaşım olmuştur. Amerikan dış politikasındaki Wilsoncu dış politika anlayışı idealist kavramlarla hareket etmektedir. Ancak yaklaşımın Amerika'nın kuruluş temelinde yer alan değerleri de ön planda tutmaktadır. Demokratik Barışın idealizmin argümanlarına paralellik göstermesi bu yaklaşımında idealist perspektif altında değerlendirmiştir. Çalışma idealist yaklaşımın çatısı altına liberalizm ve plüralizm açıklamıştır.

İkinci başlıktaki teorik yaklaşımlar ile Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasının genel yapısı etki eden fikirler belirlenmiş ve incelenmiştir. Fukuyama'nın Tarihin Sonu tezi Soğuk Savaş sonrası Amerikan dış politikasındaki boşluğu doldurmuştur. Yeni Dünya Düzeni fikrinin alt yapısı oluşturmaktaydı. Huntington Medeniyetler Çatışması teziyle Soğuk Savaş dönemindeki kutuplar arası çatışmaların yerine kültürel ve medeniyetler arası çatışmaların alacağını ifade ederek, Yeni Dünya Düzeni umutlarından sonra kaotik bir ortamı tasvir etmiştir. Balkan Savaşları, Ortadoğu'daki belirsizlikler ve 11 Eylül sonrası durumlarda Amerikan dış politikasına önerilerde bulunmuştur. Brzezinski Amerika'nın önceliği ve bunun jeostratejik gereklerini Amerikan dış politikasına kurgulayarak ABD'nin süper güç pozisyonunu devam ettirmek ve çok uluslu bir dünya yönetimine geçişi sağlamak için gerekli hareket planlarını ortaya koymuştur.

Amerika'daki dış politika mekanizmasının fikirsel alt yapısı bulunmaktadır. Bu fikirsel alt yapıyı oluşturan etmenler teoriler, dış politika üzerine çalışan akademisyenler, düşünce kuruluşlarıdır. Amerikan dış politikasının temelinde bilgi ve zekâ bulunmaktadır. Kuruluşundan itibaren

Amerikan dış politikasındaki uygulamalar ve eylemler belli bir fikirsel alt yapının ürünü olan politikalar dikkat çekmektedir. ABD politikaları uluslararası camiaya da bazı dönemlerde rahatsızlıklara sebep olsa da kabul edilmesi gereken gerçek politikaların temelinde belli bir perspektifin bulunmasıdır.

Sonuçta Soğuk Savaş sonrası ABD'nin karşılaşmış olduğu sorunlar karşısında ve dış politikasındaki davranışlarında belirli bir teorik görüşün yer aldığı görülmüştür. Başkanların iktidarlarına göre politik görüş değişse de kadrolar değişliğe uğrasa da Amerikan dış politikasındaki politik gelenekler değişmemektedir.

KAYNAKÇA

Ağcan Muhammed A., **Klasik Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Uluslararası Sistemin Doğası Sorunu: Realizm, Liberalizm ve Marksizm**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003)

Ajami Fouad, "Fakat Dediler ki, Kulak Vermeyeceğiz" Murat YILMAZ (Der), **Medeniyetler Çatışması**, Ankara: Vadi Yay. 1997 ss. 45-55

Arı Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul: Alfa Yay., 2002

_____, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu**, İstanbul: Alfa Yay., 2004

_____, **Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika**, İstanbul: Alfa Yay. 2000

Arıboğan Deniz Ülke, **Kableden Küreselleşmeye, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul: Mavi Ada Yay., 1998

_____, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, İstanbul: Der Yay. 2001

Aydın Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004) ss. 33-61

Ayman Gülden, **Neo-Realist Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası: Güç, Tehdit ve İttifaklar**, Ankara: SAEMK Araştırma Projesi Yay. 2001

Bal İdris, "ABD'nin Orta Asya Politikası", **Siyaset ve Toplum Dergisi**, Sayı: 2 (Bahar 2005) ss. 40-71

Bostanoğlu Burcu, **Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi 1999

_____, "Amerika'da Tarihi Kim Yazacak?" **Panorama**, Sayı:2, (Mart 2004) <http://www.panoramadergisi.com>, ss.1-12

Brzezinski Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, (Çev. Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık), İstanbul: Sabah Kitapları

_____, **Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, İstanbul: İnkılap Yay., 2005

- Canbolat İbrahim, **Almanya ve Dış Politikası**, İstanbul: Alfa Yay., 2003
- Carr Edward H., **The Twenty Years Crisis; 1919–1939**, London: St Martin's Press, 1962
- Çelebi Özlen, "Güvenlik", Haydar ÇAKMAK, **Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara: Platin Yay., 2006 ss. 70–75
- Clinton'un Dış Politikası, Foreign Policy Editörleri **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı) Sayı: 6, (Kasım-Aralık 2000) ss. 12–19
- Davutoğlu Ahmet, "Fukuyama'dan Huntington'a Bir Bunalımı Örtme Çabası ve Siyasi Teorinin Pragmatik Kullanımı", Der. Murat Yılmaz, **Medeniyetler Çatışması Samuel P.Huntington**, Ankara: Vadi Yay. 1997 ss. 242–249
- Donnelly Thomas, **Amerikan İmparatorluğun Yeniden İnşası**, İstanbul: Çiviyazıları Yay. 2004,
- Dougherty James E; Pfatzgraff Robert L. Jr, **Contending Theories of International Relations A Comprehensive Survey**, Third Edition, New York: Harper Collins Publishers, 1990
- Doyle Michael W., "Liberalism and World Politics Revisited", Charles W. Kegley (edt) **Controversies in International Relations Theory, Realism and the neoliberal challenge**, New York: St Martin's Press 1995 ss. 83–106
- _____, **Ways of War and Peace, Realism, liberalism and Socialism**, New York, W.W. Norton Company 1997
- Efegil Ertan, "Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 6, Sayı: 2, (Yaz 2000) ss. 187–202
- Eralp Atilla, "Uluslararası İlişkiler Disiplinin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması " Atilla Eralp (Der), **Devlet, Sistem ve Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul: İletişim Yay. 1997 ss.57–89
- Ergin Feridun, **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul: Çağlayan Yay., 1974
- Fukuyama Francis, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev. Zülfü Dicleli) İstanbul: Gün Yay. 1999
- _____, **Devlet İnşası, 21 Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004

_____, **Neo-Conların Sonu, Yol Ayrımındaki Amerika**, İstanbul: Profil Yay. 2006

Gaddis John Lewis, “Büyük Dönüşüm Stratejisi”, **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı) Sayı:23, (Kasım-Aralık 2002) ss. 54–61

Gilpin Robert, “**War and Change in World Politics**”, Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York: Macmillan Publishing Company, 1993 ss. 115–126

Han Ahmet K., “Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakâr Komplo? ve Bush Doktrini”, Toktamış Ateş(Der), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara: Ümit Yay. 2004 ss. 115–153

Hanlon Michael E; Susan E.Rice; James B.Steinberg, “The New National Security Strategy and Preemption”, **International Studies Review**, Vol:6, (2004),

Hoffmann Stanley, “In Defense of Mother Teresa: Morality in Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Vol:75, (Summer 1996),

Holbrooke Richard, **Bir Savaşı Bitirmek**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kül. Yay., 1999

Holsti Ole R., “Theories of International Relations and Foreign Policy”: Realism and Its Challengers”, Charles W. Kegley Jr (edt)., **Controversies in International Relations Theory, Realism and the neoliberal challenge**, New York: St Martin’s Press 1995 ss. 33–65

Hunter Robert E., “Starting at Zero: U.S. Foreign Policy for the 1990s”, Brad ROBERTS (edt), **U.S. Foreign Policy After The Cold War**, London: MIT Press 1993 ss. 3–19

Huntington Samuel P., **Medeniyetler Çatışması ve dünya düzenin yeniden kurulması**, (Çev: M.Turhan, Z.C.Soydemir), İstanbul: Okuyan Us Yay. 2005

Huntington Samuel P., “Medeniyetler Çatışması”, Çev. Mustafa Çalık, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 23, (Yaz 1993), ss. 15–40

Huntington Samuel P., “Batı Tek’tir Ama Evrensel Değildir”, Murat Yılmaz(Der), **Medeniyetler Çatışması**, Ankara, Vadi Yay. 1997 ss. 99–115

İsen Galip B., “Amerikan Bilgeliğinin Irak Yazı-Turası: Gücün Gerçeği mi, Gerçeğin Gücü mü?” Toktamış Ateş (Der), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara: Ümit Yay. 2004 ss. 303–329

Kagan Robert, **Cennet ve Güç, Yeni Dünya Düzeninde Amerika ve Avrupa**, İstanbul: Koridor Yay. 2005

_____, "Âlicenap İmparatorluk", **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, Sayı:1 (Yaz 1998) ss. 22–31

Keohane Robert, "Uluslararası Kurumlar: Karşılıklı Bağımlılık Yürüyebilir mi?" **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), Sayı:1 (Bahar 1998) ss. 59–72

Kissinger Henry, **Diplomasi**, (Çev. İbrahim H.Kurt), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2000

_____, "Önleyici Vuruş Stratejisi ve Westfalya'nın Sonu" **NPQ**, Cilt: 6 Sayı: 1 (2004) ss.22–25

_____, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?** Ankara: METU Press, 2002

Klare Michael, "Yeni Dünya Düzeni Kavramı", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 61, (Şubat 2002) ss. 111–119

_____, "ABD'nin Soğuk Savaştan Sonra Yeni Bir Tehdit Yaratma Çabaları", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı:70,(Kasım 2002) ss. 98–105

Knutsen Torbjon L., **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, İstanbul: Açılım Kitap 2006

Kocaoğlu Mehmet, **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, Gen. Kur. Baş. Yay. 1993

Kurubaş Erol, "Soğuk Savaş Sonu Amerikan İmparatorluğu'nun Sonu mu?" **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı: 2 (Güz 1997) ss. 323–342

Lamy Steven L., Contemporary Mainstream Approaches: Neorealism and Neoliberalism, **Controversies in International Relations Theory, Realism and the Neoliberal Challenge**, New York: St Martin's Press 1995

Lebow Richard Ned; Thomas Risse Kappen(edt), **International Relations Theory and the End of the Cold War**, New York: Columbia University Press, 1995

Lefebvre Maxime **Amerikan Dış Politikası**, İstanbul: İletişim Yay. 2005

Leffler Melvyn P., "Bush'un Dış Politikası", **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), Sayı:30, (Kasım-Aralık 2004) ss. 10–16

Lipset Seymour Martin, **American Exceptionalism**, New York: W.W. Norton Company, 1996

Mead Walter Russell, **Special Providence: American Foreign Policy and how it changed the World**, New York, London: Routledge, 2002

Mearsheimer John, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: W.W. Norton Company

Morgenthau Hans J., **Uluslararası Politika**, (Çev) Baskın Oran ve Ünsal Oskay Ankara. Sevinç Matbaası, 1970

Nahi Tunç "ABD Milli Güvenlik Stratejisi Başkan Bill Clinton Dönemi" **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı:16, (Mayıs 1998), ss. 116–120

Nye Joseph S, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, (Çev) Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yay. 2003

_____, **Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Başarının Yolu**, İstanbul: Elips Kitap, 2005

Owen John M., "How Liberalism Produces Democratic Peace," Andrew Linklater, **Critical Concepts In Political Science**, Cilt III, New York: Routledge Press, 2000

Ökten Kaan H., "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?" Toktamış Ateş (Der), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara: Ümit Yay., 2004 ss.153-177

Özdemir Haluk, "Demokratik Barış Teorisi", Haydar ÇAKMAK, **Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara: Platin Yay., 2006 ss. 204–219

Rosenau James N., "**Thinking Theory Thoughtly**", Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York: Macmillan Publishing Company, 1993

Sönmezoğlu Faruk **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Yay., 1995

Sewell John, "Foreign Aid for a New World Order", Brad Roberts (edt), **U.S. Foreign Policy After The Cold War**, London: MIT Press 1993 ss.181–193

Snyder Jack" Bir Dünya, Rakip Teoriler", **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı), Sayı: 31, (Ocak-Şubat 2005) ss. 41–50

Taşpınar, Ömer "ABD Yine Realizme Dönüyor" **Radikal**, 28.11.2005

- Talbott Strobe, "Karşılıklı Bağımlı Bir Dünyada Kendi Kaderini Tayin Hakkı", **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, Sayı: 6, (Kasım-Aralık 2000), ss. 100–111
- Tanrısever Oktay F., "Güç", Atilla Eralp (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005 ss. 53–73
- _____, "Güvenlik", Atilla ERALP (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005 ss. 107–124
- Tayfur M. Fatih, "Dış Politika", Atilla Eralp (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005, ss.73–107
- Tolson Jay, "The New American Empire?" **U.S. News World Report**, Vol:134 (September 2003)
- Tezkan Yılmaz; M. Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, İstanbul: Ülke Kitap, 2002,
- Tunç Hakan, **Amerika'nın Irak Savaşı**, İstanbul: Harmoni Yay. 2004
- Türkmen Fusun, "ABD'nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim", **Doğu Batı**, Sayı: 32, (Mayıs- Haziran 2005) ss. 157–181
- Viotti Paul R; Mark V.Kauppi, **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York: Macmillan Publishing Company, 1993
- Wallerstein Immanual, **Amerikan Gücünün Gerileyişi**, İstanbul: Metis Yay. 2004
- Walt Stephen M., "Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram", **Foreign Policy** (Türkiye Baskısı) Sayı: 1, (Bahar 1998) ss. 15–29
- _____, "Clinton'ın Dış Politikasına Koşullu İki Övgü", **Avrasya Dosyası ABD Özel**, Cilt: 6, Sayı: 2, (Yaz 2000) ss. 139–154
- Waltz Kenneth, **Theory of International Politics**, New York, Random House 1979
- _____, "Structual Realism After The Cold War", **International Security**, Vol: 25, (Summer 2000) ss. 4–41
- _____, "Realist Thought and Neorealist Theory" , Andrew Linklater, **Critical Concepts In Political Science**, Cilt IV, New York: Routledge Press, 2000.ss. 1521- 1536

- Williams, Howard; Moorhead Wright; Tony Evans (Edt), **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Üzerine Bir Derleme**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996
- Yalvaç, Faruk “Savaş ve Barış”, Atilla Eralp (Der), **Devlet ve Ötesi; Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yay. 2005 ss. 251–288
- Yanardağ Merdan(edt), **Yeni Muhafazakârlar (Neo-Cons) Amerika'nın Kara Kitabı**, İstanbul, Chiviyazıları Yay. 2004
- Yeni Dünya Düzeni Kavramı, Yay. Haz. TÜRKSAM, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 62, (Mart 2002) ss. 102–105
- Yılmaz,Türel “ABD'nin Yeni Muhafazakâr Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye” Çınar Özen- Hakan Taşdemir (Der), **Yeni Muhafazakar Amerikan Dış Politikası ve Türkiye**, Ankara:Odak Yay., 2006 ss.169-200
- Yurdusev Nuri, “Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 6, (Yaz 2005) ss. 158–163